



H. Un:

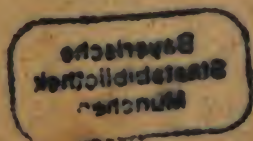
453. ^y

2758.

ADAMI RECHENBERGI
LIBER
MEMORIALIS,
PRÆLECTIONUM
HISTORICARUM,
IN
ACADEMIA . LIPSIENSI.

LIPSIÆ,

Impensis JO. FRID. GLEDITSCH,
A. M. DC. XCI.



ALB. RECHT
I. I. B. E. R.
MEMORIALS
HISTORICARUM
ACADEMIAE LIBERARUM

Bayerische
Staatsbibliothek
München


QVATUOR S. R. IMPERII
COMITIBUS AC DOMINIS
ILLUSTRISSIMIS,
DOMINO
**FRIDERICO
ERNESTO,**
ET
DOMINO
**CAROLO
OTTONI,**
COMITIBUS A SOLMS,
DYNASTIS IN MUNZENBERG, WILDEN-
FELS ET SONNENWALD &c.
FRATRIBUS GERMANIS:

NEC NON
DOMINO
JO. FRIDERICO,
COMITI, ET DYNASTÆ
DE CASTEL &c.

AC
DOMINO
PHILIPPO FRI-
DERICO,
COMITI A VVOLFSTEIN,
DYNASTÆ IN SUPERIORI SULZBURG
ET PYRBAUM &c.

DOMINIS GRATIOSISSIMIS,
Vitam, Salutem & incolumitatem
perpetuam!

ILLUSTRISSIMI
DOMINI,

 On longe mihi
caussæ arcessen-
dæ sunt, quas
propter, *Nomi-
na Vestra Illu-
strissima*, libello huic inscri-
bere ausus sum. Sive enim,
argumentum ejus ; five Ve-
a 3 strum,

strum, *Domini Gratosissimi*,
in me benevolentiam con-
templor, culpam importunæ
compellationis atque auda-
ciæ facile deprecari me posse,
spero. Nam in eo indolem
historiæ delineavi, quæ dum
res varias, maxime illustrium
virorum, mores, instituta, ge-
sta belli & pacis tempore, me-
moriæ commendat; vitam
exemplis instruit atque pru-
dentia civilis, quam ad amatis,
præcepta confirmat. Quam
ob causam, & vitæ magistra,
Principumque schola audit.
In qua IPSI egregie proces-
sit

stis indagando, ut civitates
& regna olim constituta, mu-
tata, everſa, aut ad alias gen-
tes translata; quæ bella, pa-
ces, foedera, auxilia, amicitiae,
comercia, vel ad dominatio-
nis cupiditatem, vel securita-
tem reipublicæ relata ſint.
Forte igitur inſpecto memo-
riali hoc libello, rerum VOBIS
maximam partem jam cogni-
tarum ſumma capita ruma-
ri, aut etiam ſcriptores, quos
indicavi præſtantiores denuo
evolvere, anſa dabitur. Si ve-
ro & hæc cauſſa forte parum
conveniens videatur; bene-

volentia Vestra, qua me frui
sæpius haut indignum ju-
dicastis, nitar. Nam inficetus
plenusque ruris forem, si
hanc toties coram expertus,
cum aliis virtutibus, quibus
excellitis, publice deprædica-
re hic omitterem. Quo enim
hæ in iis sunt rariores, quos
natalium splendor in altiori
fastigio collocavit, eo majori
laude vehendi estis, quod o-
ptimos vitæ ac morum duces
naçti, ad Majorum Vestro-
rum toto orbe, belli pacisque
artibus inclutorum gloriam,
enitendi spem præbetis opti-
mam.

mam. Et nemo in hac nostra Academia est, qui virtutem excelsam, qui humanitatem generosam, qua stemmata Vestra illustrissima condecoratis, amat, *Vos, Domini Gratosissimi*, non quo par est, cultu & honore semper prosequi nitatur. Sane non parum lucis, atq; ornamenti nostræ Academiæ conciliaſtis, quod tam illustri exemplo, virtutem & industriam aliis, quos nascendi fors infra VOS posuit, prælucere, sustinuiſtis. O patriam felicem, cui ali-

quando, post absolutum, virtutis iter, juvandæ, ornandæ, & Majorum exemplo excitati, prodesse contenditis! Deus, Optimus Maximus, tam laudabiliter destinata Vestra fortunet, atque studiis illustribus gratiam adspiret largiter: ut solatio patriæ, *Familiarum Illustrissimarum*, ornamento, strenue generosum virtutis opus, ex omnium bonorum voto, perficere queatis. Quod ex animo precor, orans simul enixe, ut quam observantiam, hac
in-

DEDICATIO.

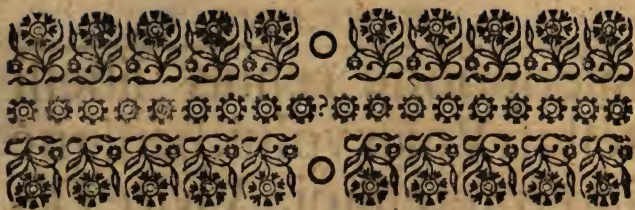
inſcriptione tenuis libelli
teſtari VOBIS volui, benigne
interpretemini. Vivite *Do-*
mini Gratioſiſſimi, & pro-
pitio vultu animoque ad-
mittite obſequia.

V.V.V.V. Nominum.
Illuſtriſſimorum.

Lipſiæ Prid. Cal.
Maj. MDCXCI.

cultoris perpetuum devoti
ADAMI RECHENBERG

LECTO.



LECTORI BENEVOLO
SALUTEM ET OFFICIA!

E Tſi tantus libellorum historico-
rum hodie ſit proventus & copia,
ut, qui novum velit condere, o-
tio abundaſſe, aut in re ſuperva-
cana operam inſumſiſſe videri queat;
mihi tamen perſvaderi paſſus ſum, ut
quem primum in privatum ulum, com-
poſueram libellum hunc memorialem,
publici nunc Juris facerem; non, qvod
orbem eruditum eo carere haut poſſe,
crederem; ſed ut amicorum qvorum-
dam voluntati ſatiſfacerem, ac forte ſtu-
dioſæ juventuti, cui operam meam
qvalem cunqve in hoc etiam ſtudii ge-
nere dicavi, modo hoc novo prodeſſem.

Nam

Nam quæ extant compendia historica non pauca, omiſſa doctrina de hiftoriæ in univerſum conſideratæ natura ac indole, quatuor quæ vulgo numerantur, Monarchiarum ortus, progreſſus & occaſus recenſent; aut Imperatorum ac Regum catalogum, juxta temporis ſeriem tantum contexunt; ut ſi unum ex hoc genere noveris, cetera ignorare facile poſſis. Ego vero, quod præſciſcini dixerim, id operam dedi, ut prætermiſſis, quæ ubivis obvia ſunt, poſt brevem hiftoriæ institutionem, ac rerum inde ab orbe condito geſtarum per interval- la ſeriem exhibitam, non tantum Rei- publicæ Hebrææ, imperii Conſtantino- politani, ac Turcici hiftoriam civilem ſimul delinearem; ſed & gentis noſtræ Germanicæ res proſperas ac adverſas, inde a Caroli M. ætate, ad noſtra uſque tempora, paullo copioſius exponerem.

In-

Inprimis autem quæ superiori atque hoc nostro decurrente seculo, in statu civili & ecclesiastico contigerunt memorabilia, ex optimis ac probatæ fidei scriptoribus, annotavi; cum multi, ii-que gravissimi viri existimant, a Caroli M. ævo, non fuisse seculum, quod tam multiplici rerum conversione atque mutatione ita esset insigne & memorabile, ac quod proxime jam effluxit, & quod adhuc agimus, bellis ac turbis sane ominosis involutum. Nam sive Religionem, sive Reipublicæ statum, sive contextum rerum Europæarum in universum contempleris, tot principatum regnorumque casus, bella, fœdera, consultationes, disceptationes ac paces deprehendes, quot in antegressis temporibus omnibus non facile legas accidisse. Ex his amplissima civilis doctrinæ seges nascitur, quæ ad compa-
ran-

randam prudentiam, & noscendam
DEI singularem quoque providentiam,
vel maxime facere videtur. Scriptores
in hac aut illa parte historiæ occupatos,
in tironum gratiam indicavi, unde, quæ
breviter exposui, uberius disci queant.
Et, qui me hætenus ausculta-
rent Generosi ac præstantissimi, aut
in posterum, si DEUS dederit, ausculta-
turi sunt, latius omnia me coram dixis-
se, aut dilucidasse testabuntur. Hanc
enim ob causam, hinc inde inspersi ve-
lut lemmata, quæ copiosorem disse-
rendi materiam suppeditare possunt.
Animus quoque erat, historiam aliquot
regnorum hodie maxime florentium
politicam subjungere, nisi causæ forsan
alibi allegandæ consilium hocce muta-
re atque telam abrumpere subegissent.
Specimen tamen talis historiæ, ante ali-
quot annos publice propositum, anne-
ctere

ctere hic visum est, qvod Lector bene-
volus æqvi boniqve consulat: & sicubi
forte in tanta rerum diversarum copia,
& qvandoq; etiam scriptorū dissensu,
erratum est, ut non sponte erranti veni-
am det, peramanter rogo. Vale
& fave!





Q. D. B. V.

PRÆLECTIONUM HISTORICARUM

PART. I. CAP. I.

De

NATURA HISTORIÆ.

§. 1.

Historia est notitia rerum singularium, quarum memoriam conservari, in vita humana utile est.

§. 2.

Historia, vox origine Græca, ἱστορία, quod est scire, cognoscere, derivatur: unde ἱστορία & ἱστορία.

§. 3.

Historia *justa*, ab *Annalibus*, *Chronicis* & *Diariis* differt. v. Gell.

A

N. A.

N. A. libr. V. c. 18. C. Tacit. l. XIII. Ann. c. 18. & Bacon. de Verulam. de Dign. & Augm. Scient. l. II. c. 7. 8.

§. 4.

Eam rectius per *notitiam*, quam *narrationem*, vel *expositionem* definiri, inde adparet, quod eidem accidat, ut narretur aut exponatur. Quanquam, si literarum monumentis jam comprehensa sit, aut etiam commemoretur, non inepte quoque *narratio* aut *commemoratio* dici queat. Et hoc sensu, Verrii Flacci & aliorum sententia, apud *Gellium lib. V. c. 18.* contra *Voss. de Art. Hist. c. IV.* excusari potest.

§. 5.

Materia seu *argumentum* historiæ proprie sic dictæ, sunt res singulares, & memorabiles. Græci, ὑμνήμης ἄξια, ἀξιομνημόνδυντα & ἀξιόλογα vocant.

§. 6.

§. 6.

Atque tales non tantum sunt *res insignes in orbe gestæ*, sed & *verba quædam*, aut *egregie dicta*. confer *Varron. libr. VII. de L. L. & Fr. Bacon. de Verulam. de Augm. Scient. libr. II. c. 12.*

§. 7.

Res gestæ, hominum memoria dignæ, *vel a DEO*, vel ab Angelis, *vel ab hominibus*, *vel eorum animabus separatis* profectæ sunt. Nam erravit hic *Franc. Patricius, de Historia, Dialog. 1.* qui hominum facta, tantum historiæ argumentum esse voluit, eoq; nomine, a *Vossio de A. H. cap. IV.* merito notatur.

§. 8.

Res a DEO factæ vel gestæ, cum in sacra, (Mosaica imprimis) tum in profana historia commemorantur

plurimæ. Possunt tamen illæ iterum velut in classes distingvi. *Quædam* enim ab ipso DEO ἀμέσως profectæ sunt: *Quasdam*, per Angelos aut homines patravit: *Quasdam*, per virtutem naturæ ordinem supereminentem effecit: ut miracula. Cujus generis exempla in s. historia præcipue occurrunt.

§. 9.

De Angelorum rebus gestis, item ex s. historia constat. *Damascius*, quatuor libros incredibilium narrationum scripsit: quorum alter *de Daemoniis*, tertius *de animis a morte apparentibus agit*. vid. *Photii Biblioth. cod. 130.* De vita functorum animis, *Eustratius*, CP. *Ecclesiæ presbyter*, apud *Photium*, *cod. 171.* & alii, imprimis monachi, multa, sed sæpius incerta narrare solent.

§. 10.

§. 10.

Hominum res gestæ, historia dignæ, illustres aut insigniores esse debent. Quare a quotidianis Principum aut illustrium virorum actionibus discernere has, opus est judicio, quod multis chronicorum veterum compilatoribus defuisse videtur; cum actiones vulgares, aut casus humanos quotidie obvios, aut etiam ineptias recensent. Talem judicii defectum, in Junio Cordo historico, olim *Capitolinus*, in *Macrin. c. 1. & Gordian. c. 21.* notavit. confer *Histor. Lombardicam*, quæ *Aurea Legenda* appellatur, & vulgo, *Jacobo de Voragine*, Episcopo Genuensi tribuitur. v. *Gesner. in Epit. Biblioth. & Opmeer. Chronograph. p. 652.* item *Catalogum Sanctorum*, *Petri de Natalibus de*

Venetiis, Episcopi Equilini, Argentinae ann. 1513. impressum.

§. II.

De rebus igitur gestis, quæ historiæ aut annalibus mandantur, historico, vel ex ἀνέκδοτα, si rebus ipse gestis interfuit, (ut Thucydides) vel ex hominum fide dignorum relatione; vel ex tabulis, documentis & archivis publicis constare debuit. Tot enim fontes historiæ humanæ novimus. Qui quævis audita, historiæ intexunt, cum *Curtio l. I X.* fateri necessum habent: *Equidem plura transcribo, quam credo. Nam nec adfirmare sustineo, de quibus dubito: nec subducere, quæ accepi: Aut cautelam Senecæ repetant: penes auctores fides erit.* Hinc *Flavius Vopiscus, in Aureliano suo* disser-

sertim profitetur, ipsum se dixisse Junio Tiberiano; *neminem historicorum, quantum ad historiam, pertinet, non aliquid esse mentitum: prodidisse quin etiam, in quo Livius, in quo Sallustius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus manifestis testimoniis convinceretur.* Data autem opera fallere, non est boni historici; cum juxta Ciceron. l. 2. de orat. prima historiæ lex sit, ne quid falsi dicere audeat: deinde ne quid veri non audeat: ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo; ne qua simultatis.

§. 12.

Finis Historiæ, & quidem internus, est memoria rerum, quæ acciderunt. Huc faciunt elogia a Cicerone l. 2. de orat. illi tributa: testis temporum, lux veritatis, vita

memoria & nuncia vetustatis.
confer *Herodoti* exordium *historiæ*
suæ. Alter *finis*, qui *externus*, scho-
læ vocabulo, dicitur, est τὸ χεῖσι-
μον, *utile*, ut recte *Lucianus* de
scrib. historia observavit. Hunc
vero ex *historia* prudenter scripta,
tantum expectes. vid. *Is. Casaubo-*
ni præfat. in Polyb. & Bœcleri Dis-
fertat. quæ inscribitur: Historia
Principum Schola. Franc. Patritii
Dialog. 1. de Hist. *Historia* inquit,
egregia res est, & supra modum u-
tilis: quam merito omnes homines
politi, senatores & principes, sibi
comparare, magnoque studio fami-
liarem reddere debent. Habet e-
nim omnem *vivendi rationem, &*
tam privatorum quam potentium
cœcæ instabilisque fortunæ exem-
pla continet: hæc versat, sursum
de-

deorsumque rotat familias, urbes, respublicas, imperia: Neque quicquam est, quod magis sapientibus, quam historia profit: ut sese adversa fortunæ opponere, aut illius violentiam prudenter evitare queant: quod tanquam in speculo seu theatro potius, omnis generis rerum humanarum felices infelicesque eventus proponat. Quare illius studium, quicumque aut res proprias recte administrare, aut in republ. & principum aulis, cum laude versari cupit, aut princeps egregius censeri velit, ceteris omnibus præferat, ei dies noctesque incumbat, ut ejus commoditate in omnibus vitæ casibus fruatur, habeatque ex aliorum infortuniis, fortunate vivendi rationem.

CAP. II.

De

HISTORIÆ DIVISIONE.

§. 1.

Historia variis modis dividi potest: PRIMO, ratione *materiae* in *Sacram, Civilem, Naturalem & litterariam*. SECUNDO, ratione tractationis & materiae simul, in *universalem, particularem & singularem*. TERTIO, ratione temporis, in *antiquam, mediam & novam*. De singulis hisce partitim agemus.

§. 2.

Sacra historia, res memorat sacras, & propter scriptores, qui illas consignarunt, iterum vel *divina*, vel *humana* est. *Ill*a ex divinis ac *Θεοπνεύστοις* autoribus in s. codice memoratis, hauritur. Quorum
prin-

princeps, & omnium primus, Mo-
lès est. *Hæc* ex scriptoribus eccle-
siasticis, qui res Ecclesiæ prosperas
& aduersas, commentariis comple-
xi sunt, & vel *Judaicæ* vel *Christia-
næ Ecclesiæ* accensentur. Res *prio-
ris* illustravit *Iosephus*, in *libris An-
tiquitatum Judaicarum*, & de
bello Judaico, quem *Hegesippus*, &
Sulpitius Severus, in *Historia Sa-
cra*, compendio velut constrinxe-
runt: *Posterioris* (Christianæ) fata,
plures (tertio licet demum & quar-
to seculo) enarrare aggressi sunt.
Nam ante *Euseb. Pamphili*, nullus
extat, qui historiam talem condi-
disset. Primus hic fuit, qui ex ar-
chivis Ecclesiarum, notariorum
scriniis, tabulisque, in primo & se-
cundo seculo asservatis historiam
contexere instituit. Quem dein-
de

de multi, etsi non pari gradu, secuti sunt. confer *Is. Casauboni Prolegom. ad Exercit. Anti-Bar. & VVbeari de Rat. & Meth. legendi utrasque Historias Sect. XXXIV.*

§. 3.

Fr. Baconus de Verulamio, de Dignit. & Augm. scientiarum libr. II. c. 9. Historiam ecclesiasticam, partitur in ecclesiasticam speciatim sic dictam, in historiam ad prophetias, & hist. Nemeseos, sive providentiae. Prima, ipso interprete, Ecclesiae militantis tempora & statum diversum memorat; sive illa fluctuet, ut Arca in diluvio; sive itineretur (hac enim voce utitur) ut Arca in eremo: sive consistat, ut Arca in templo; hoc est, statum Ecclesiae in persecutione, in motu, & in pace. In hac parte, (ait) defectum aliquem

quem non invenio ; quin supersunt in illa complura potius, quam desunt. Illud sane optarem, ut massæ tam prægrandi, virtus quoque & sinceritas narrationum responderent. *Secunda pars* (pergit) quæ est *historia ad prophetias*, ex duobus relativis constat, *prophetia ipsa*, & ejus *adimptione*. Quapropter tale esse debet hujus operis institutum, ut cum singulis ex scripturis, prophetiis, eventuum veritas jungatur ; idque per omnes mundi ætates, tum ad confirmationem fidei, tum ad instituendam disciplinam quandam, & peritiam, in interpretatione prophetiarum, quæ adhuc restant, complendæ. *Tertia pars*, quæ *historia Nemeseos* est, sane in calamos nonnullorum piorum incidit, sed non sine par-

partium studio. Occupata est autem, in observanda divina illa convenientia, quæ nonnunquam intercedit inter voluntatē revelatam & secretam. Huc refert vindictam DEI seram & inopinam; salutem subito affulgentem & insperatam; consilia divina per ambages rerum tortuosas & stupendas spiras tandem se manifesto expedientia, & similia. Quæ valent, non solum ad consolandos animos fidelium, sed ad percellendas & convincendas conscientias improborum.

§. 4.

In hac sapientissimi viri partitione, *primum membrum* refero ad *historiam ecclesiasticam* in se consideratam, quæ Ecclesiæ plantationem, doctrinam, scriptores, disciplinam, ritus, hæreses, persecutionem,

nem, martyres, concilia & canones in iis conditos tradit. *Secundum membrum* historiæ adplicationem ad prophetias respicit divinas, quæ ad Theologiam exegeticam spectat, cuius specimen D. Jo. Coccejus edere molitus est. *Tertium*, ad usum historiæ & iudicium *παραλογόν* pertinet; ac adeo non novam historiæ hujus partem constituere videtur.

§. 5.

Civilis Historia, quæ res, statum reipublicæ spectantes memorat, a Bacono de Verulamio lib. cit. c. 6. in *Memorias, Antiquitates & historiam justam* dividitur.

§. 6.

Memoria, ipsi sunt *historia inchoata*, aut prima ac rudia ejus lineamenta: quæ & *præparationes*

nes ad historiam duplicis generis dicit; quorum alterum *commentarios*, alterum *Registra* vocat. *Commentarii* juxta ipsum, nudam actionum & eventuum seriem ac connexionem proponunt, prætermisissis causis rerum & prætextibus, initiis quoque earundem & occasionibus, consiliis itidem & orationibus, & reliquo actionum apparatu. At *Registra*, quæ iterum duplicis naturæ sunt, aut *titulos rerum & personarum in serie temporum* complectuntur; quales sunt *fasti & chronologiæ*: aut *actorum solennitates*: cujus generis sunt, principum edicta, senatum decreta, judiciorum processus, orationes publice habitæ, epistolæ publice missæ & similia, absque narrationis contextu, sive filo continuo,

§. 7.

Antiquitates, vocat *historiam*, *deformatam*, sive *historiarum reliquias*, vel naufragii tabulas, cum deficiente, & fere submersa rerum memoria, nihilominus viri industrii & sagaces, pertinaci quadam & scrupulosa diligentia, ex genealogiis, fastis, titulis, monumentis, numismatibus, nominibus propriis & stylis, verborum etymologiis, proverbiiis, traditionibus, archivis & instrumentis tam publicis quam privatis, *historiarum fragmentis*, librorum neutiquam historicorum locis dispersis; ex his inquam omnibus, vel aliquibus, non nulla, a temporis diluvio eripiunt & conservant.

§. 8.

His ipse, tanquam *imperfecta*
B
bi-

historia generibus, opponit *historiam justam*, quæ res memoria dignas, ex certis documentis & archivis desumptas, justo ordine dispositas, ac adductis causis & consiliorum rationibus, prudenter descriptas, plene complectitur: vulgo dicunt *pragmaticam*. Cujus ut magna est dignitas, ita arduum est, talem componere. v. *Baconi libr. all. c. V.*

§. 9.

Hæc, *civilis*, (æque ut *Ecclesiastica*,) temporum & rerum, quas continet, ratione habita, in *universalem, particularem & singularem* dispesci potest.

§. 10.

Universalis, universi orbis res complecti debet. Qualem adhuc desideramus. Nam licet aliqui fue-

fuerint, qui formam historiæ talis animo complecti vel stilo signare ausi sunt, tamen ad compendia delapsi, deprehenderunt supra vires unius hominis esse, talem componere. Quis enim omnium ætatum ac populorum, inde ab origine temporis, hoc est, ab orbe condito, ad hanc nostram ætatem, res gestas colligat, prudenter disponat, comprehendat atque exhibeat? Quid de *Diodori Siculi Bibliotheca univers. Historiæ*, cui elaborandæ 30. annos impenderat; quid de *Trogii Pompeji historia*, quam Justinus in compendium redegit; item de *Polybii historia καθολικῇ*, & aliis, sentiendum, coram exponam. Verissimum hic est, quod *Baconus* scripsit: *Qui historiam mundi, etiam ab origine scripsisse videri*

volunt, farraginem rerum & compendia narrationum pro historia exhibuerunt.

§. 11.

Historia particularis alicujus regni, vel reipublicæ, vel nationis res gestas complectitur: ut *Josephi*, qui Ebræorum, *Dionysii Halicarn.* & *Livii*, qui Romanorum res descripserunt. Cujus generis hodie plures extant.

§. 12.

Singularis, vel vitam illustri viri, vel relationem actionis memorabilis, (ut *Expeditio Cyri*, *conjunctio Catilinae*, & similia) continet. Pertinent huc vitarum scriptores & relationes insignes, de quibus coram differemus.

§. 13.

Illustris Baconus, *civilem historiam*

riam, in *meram*, quæ non nisi res politicas tradit, & *mixtam*, hoc est, *cosmographicam* subdividit. Quæ ipso dicente, habet ex historia *naturali*, regiones ipsas, atque earum situs & fructus; ex historia *civili*, urbes, imperia, mores; ex *mathematicis*, climata & configurationes cœli, quibus tractus mundi subjacent. v. *libr. cit. c. X.*

§. 14.

Sed progrediendum nobis est ad *historiam naturalem*, in qua res a natura, per virtutem a DEO inditam, productæ describuntur. Hanc Baconus de Verulamio libr. II. de A. & D. Scient. c. 2. dispescit in *historiam Generationum*, *Prætergenerationum* (h. e. aberrationum naturæ) & *Artium*, seu *mechanicam* sive *experimentalem*. ILLA,

B 3

res

res naturæ, in statu libero & consuetudo ordine sese explicantes, memorat: Ista aberrationes naturæ, propter intervenientes alias causas recenset; ut in monstris videre est. Hæc naturæ ab arte & manu humana constrictæ aut adjunctæ, opera describit. Quæ vulgo tamen *artificialia* vocantur. Inter veteres huc spectant *Aristoteles*, qui historiam animalium scripsit; *Theophrastus* Plantarum; *Plinius* universalem totius quasi naturæ. Multorum recentium autorum opera, hic etiam prædicanda est.

§. 15.

Litteraria historia, omnia quæ ad statum litterarum spectant, exponit. Ut sunt literarum, artium & scientiarum ortus, progressus, decrementsa, instaurationes, incrementa.

menta, autores, horum sectæ, placita, scholæ, Academiæ, & in his societatum ac Facultatum diversarum origo. *Baconus libr. all. cap. IV.* hanc inter desiderata refert, & modum hujusmodi conficiendæ ostendit, usum ejusdem simul commendando. vid. celeberrimi *Morhofii, historiæ hujus callentissimi, Polyhist. l. 1. c. 2.*

§. 16.

Visis diversis historiæ partitionibus, superest, ut quæ temporis ratione fit, divisionem in antiquam, mediam & recentem, seu novam adducamus.

§. 17.

Antiqua, res ab origine mundi usque ad nativitatem Christi, continet: & in *Ante-diluvianam* ac *Post-diluvianam* dispescitur. Ad

hanc spectant res, tum quæ ante, tum quæ sub quatuor Monarchiis gestæ leguntur.

§. 18.

Media, res a nativitate Christi, usque ad Rudolphi Habsburgici imperium, in orbe gestas, memorat. In hanc incidit origo & progressus Ecclesiæ Christianæ; translatio sedis imperatoriæ Byzantium, divisio imperii R. in Orientale & Occidentale, extinctio imperii occid. imperante Augustulo Momyllo facta &c.

§. 19.

Nova, quam cum Rudolphi Habsburgici imperio auspicabimur, ea, quæ intervallo hoc, ad Augustissimi Leopoldi ætatem, gesta sunt, complectitur.

CAP. III.

De

ORDINE IN LECTIONE
HISTORIÆ SERVANDO.

§. 1.

ORdo, ut in omni re, ita maxi-
me in historiarum lectione
necessarius est. Hunc *duplicem*,
faciemus, *unum* rerum inter se cer-
ta serie connexarum; *alterum* scri-
ptorum, qui se invicem, juxta tem-
porum connexionem, velut exci-
piunt.

§. 2.

Quod *primum* attinet, is in
chronologiis, *Chytræi, Funcçii, Cal-
visii, Bucholzeri, Helvici, Petavii
& Boxhornii* designatur. Nam in
his observare licet, quod *Polybius*
monuit, oportere historicum, ὡς
μίαν συνόψιν ἄγειν καὶ σωματὶ-
B 5 ποιεῖν

ποιεῖν τὴν ἱστορίαν, h. e. uno velut intuitu historiam complecti in tabula, atque in corpus redigere. confer *Bodini de Method. Histor. cap. 2.*

§. 3.

Usum hic, tironibus studii historici præstare possunt, compendia & epitomæ historiæ universalis. In quibus tamen non unum idemque fundamentum ordinis deprehendas. Nam *quædam*, res secundum quatuor Monarchiarum seriem & tempora dispositas, memorant; ut *Sleidani libellus de IV. Monarch.* (Fontes ejus historiæ *Meibomius* in annotationibus suis indicavit.) Item *Chronicon Carionis*, vel potius *Melanchthonis*; *Quædam* juxta vaticinium R. cujusdam Eliæ, qui mundum sex mil-

le

le annis duraturum prædixit, res secundum millenarios ordinant: ut *Dresserus in Isagog. Historica*, ubi dictum vaticinium *part. prim. p. 3. & 4.* exponit. *Quædam* rerum summas, secundum æras & epochas chronologorum digestas, enarrant, ut *Calvisius in Chronolog. Petavius in Rationario Temporum* & alii. Atque hunc ordinem in historia commodissimum arbitramur.

§. 4.

His subjungi possunt, qui copiosius historiam universalem persequi instituerunt; ut *Ludovicus Gotfridus*, in *Historia universali*, quatuor Monarchiarum elogio comprehensa: *Joannes Cluverus*, qui ad epochas biblicas, historiam aptavit, & autores etiam, unde sua haur-

hausit, indicavit: *Christianus Matthias* in Theatro Historico Theoretico - Practico, qui ordinem IV. Monarchiarum secutus, nova methodo, usum subinde historię monstravit. Ante illum *Reinerus Reineccius*, opus historię universalis molitus, in *Historia Julia*, sive *Syntagmate Heroico*, quo regna & dynastias veterum, singulari industria complexus est. Sed morte auctoris, quantum ad ultimam partem attinet, opus illud magnum interruptum fuit. *Jo. Cuspinianus*, a Julio Cæsare, usque ad Maximiliani I. mortem, luculentum sane opus confecit, quod lectione etiam per dignum videtur.

§. 5.

Ordinem auctorum, qui legendi sunt, sivalerim hos secundum res
gen-

gentium, earumque ætatem, qua claruerunt, digerere. Ita, ut post *Mosis*, & sacram historiam, *Josephus*, de Judæis, *Ægyptiis*, *Æthiopibus*, *Syris*, *Persis* & reliqua *Asia*, primo *Justinus*, deinde *Herodotus*, & *Diodorus Siculus* evolvantur.

§. 6.

Post illos, de rebus Græcorum, ut *Spartanorum*, *Atheniensium*, *Thebanorum* & præcipue *Macedonum*, *Thucydides*, *Xenophon*, *Plutarchus*, *Arrianus*, *Cornelius Nepos*, *Q. Curtius*, & *Pausanias* consulendi sunt.

§. 7.

Romanam historiam plures, ii-que insignes illustrarunt scriptores. Quam, cum proluxa sit, juvat in *Veterem*, *Mediam* & *Novam*, scindere.

§. 8.

§. 8.

Vetus, nobis cum Lipsio, est a Regibus & Urbe condita ad Augustum. Hanc *Dionysius Halicarnassensis*, *T. Livius*, *Polybius*, *Plutarchus*, & *Appianus* copiosius; *Vellejus* autem *Paterculus*, *Florus*, *Eutropius*, & *Orosius*, brevius descripserunt. His jungi merentur *Caroli Sigonii* *Fasti Romani* ad Augustum producti.

§. 9.

Media, quam ab Augusti ævo auspicamur, & ad *Justinianum* extendimus, a *Tacito*, *Svetonio*, *Ælio Spartiano*, *Julio Capitolino*, *Flavio Vopisco*, *Ammiano Marcellino*, & ceteris historiæ Augustæ scriptoribus conjunctim editis, exhibetur. E Græcis eandem attigerunt *Dio Cassius*, *Jo. Zonaras*, *Herodianus*,
item

item *Eutropius & P. Victor*. Ad temporum seriem cognoscendam, *Onufrii Panvinii Fasti*, ab Augusto ad Justinianum diligenter consignati, faciunt.

§. 10.

Novam, cum clara inter Romanos ingenia deficerent, Græci fere condiderunt: ut *Zonaras, Zosimus, Procopius, Agathias, Nicetas Choniates, Nicephorus Gregoras, Michael Glycas, & Gregorius Cedrenus*. Quorum elogia apud *Vossium de Hist. Gr. & Cl. Hanckium de Scriptorib. Byzantin.* legas.

§. 11.

Sed scisso fractoque imperio Romano, per gentes barbaras, quæ illud invaserant, etiam illarum historia noscenda est, quæ *Barbara* dicitur. Atque huc faciunt, *For-*
nan-

nandes, Procopius, Agathias, Carolus Sigonius de Regno Italia, Jo. Leonclavius, Leonicus Chalcocondylas, in Turcicis & Græcis legendi.

§. 12.

Germanica, Romanæ historiæ subjuncta, itidem in antiquam, mediam & novam, ordinis gratia dividi potest.

§. 13.

Antiqua, a Jul. Cæsare, comment. de Bell. Gall. l. I. & VI. Cornel. Tacito libr. de Mor. Germ. Strabone Geograph. l. VII. Plinio Seniore H.N. l. VIII. c. 15. & l. IV. c. 14. & Ammiano Marcellino, passim attingitur. Philippus autem Cluverius, eandem tribus libris, plenius describere aggressus est. Quæ deinceps post Trajani tempora ad Caroli M. usque ætatem, Germani gessere, sparsim apud scriptores notantur.

§. 14.

§. 14.

Media, cum Imperio Caroli M. qui Germaniam, sub initium seculi IX. subegit, inchoari potest, ut ad Rudolphi Habsburgici Imper. ætatem producta, quatuor cum dimidio circiter secula complectatur. Hanc plures tum Francici, tum Germanici scriptores illustrarunt. Antiquiores post *Annales Francicos*, sunt *Eginhardus*, *VVidechindus Monachus*, *Luitprandus*, *Regino*, *Ditmarus Merseburg.* *Lambertus Schafnaburgens.* *Sigebertus Gemblac.* *Otto Frisingens.* *Helmoldus* & *Arnoldus Lubecenses*, *Hermannus Contractus*, *Abbas Urspergensis*, *Matthæus Palmerius*, *Martinus Polonus*, *Speculum Vincentii Bellovacensis*, *Fasciculus Temporum*, &c. Ex his & aliis documen-

C

tis

tis, *Lehmannus in Chron. Spirensi*,
Bœclerus in Commentar. de Rebus
Seculi IX. & X. & Joh. Conr. Diete-
richius in Histor. Augustæa Impe-
rator. German. Familiæ Sax. mul-
ta petierunt. adde *Cl. Meibomii*
Script. Rer. Germ. tomos.

§. 15.

Nova, seu recentior historia, in-
tervallum, quod laudatum jam
Rudolphum inter & Leopoldum
Cæsarem intercedit, complectitur.
Cujus præcipue scriptores *Schardi-*
us, Freherus, Pistorius, Goldastus,
Urstifius, & Michael Herzius, di-
versis voluminibus comprehensos
ediderunt, vel laudarunt. confer
etiam *Annales Bojorum Aventini*,
Æneæ Sylvii Histor. Rer. Frid. III.
Imper. a Bœclero editam, Mutii de
German. prim. orig. libros, Alberti
Cran-

Cranzii Saxon. & Vandal. & alios, de quibus coram.

§. 16.

De Historicis aliarum gentium, qua vetustioribus, qua recentioribus *Jo. Bodini Method. ad Facilior. Historiar. cognitionem cap. IV. & X. Marqu. Freberi Directorium in omnes fere, quos superstites habemus, chronologos, Annalium scriptores & historicos, potissimum Romani Germanicique imperii scriptores: Degoreus VVhear de Ratione & Methodo legendi utrasque Historias Civiles & Ecclesiasticas, in Mantissa p. 95. seqq. edit. Cantabrig. & Petrus Megerlinus in Theatro divini Regiminis à M. C. usque ad nostrum seculum, consuli possunt.*

CAP. IV.

De

ADMINICULIS IN LECTIO-
NE HISTORIÆ.

§. 1.

Adminicula historicæ lectionis, circumstantias rei gestæ respiciunt. In qua potissimum *quatuor* solent quæri: (1. *quando?* (2. *ubi* res gesta? (3. *quis?* & (4. *quomodo* egerit; male, an bene?

§. 2.

Ad quæstionem, *quando?* ex *Chronologia*: *ubi?* ex *Geographia* & *Topographia*: *quis?* ex *Genealogia*: *quomodo?* ex *civili* vel *politica doctrina*, responderi potest.

§. 3.

Ergo *primum* characteres temporum observare oportet, quibus Chronologi illustria rerum initia,
&

& inde deducta earum seriem designare assolent.

§. 4.

Illos *Scaliger*, notationes & titulos temporum vocat. Chronologi vulgo propriis suis vocabulis, *Æras* & *Epochas* appellant. Quas in *sacras* seu *ecclesiasticas*, & *profanas* distinguunt.

§. 5.

Æra vel *Epocha* sacræ ex s. historia desumuntur, quas juxta, deinceps ab origine orbis gestæ ordinantur. Tales sunt generales illæ duæ notissimæ, *Æra Mundi Conditæ*, & *Nativitatis CHR.* quæ juxta *Calvisii* calculum, in ann. M. C. 3947. incidit. v. ejusdem *Isagog. Chronolog. cap. XLIX.* Quæ his subordinantur *Epochæ* minores, in prælectionibus declarabo.

§. 6.

Inter *profanas Epochas* vel *Æras*, antiquissima est, *Olympiadum*: quæ est mensura temporis Græcorum potissimum scriptorum. Quam *Eusebius* sæpenumero, annos ante & post Christum Nat. recensendo, attendit. Hæc incidit in annum M. C. 3174. ante CHR. Nat. 774. Quæ annos computandi ratio, ad Constantini M. tempora duravit, qui instituta indictionum Epochæ, illam antiquavit.

§. 7.

Secunda Epochæ in historia Romana usitata, est *Urbis* (Romæ) *Condita*. Quæ anno ultimo Olympiadis VI. tæ, h. e. anno M. C. 3198. ante CHR. Nat. 750. post Trojam captam, anno 430. inchoata fuit. v. *D. Strauch. Brev. Chronol. c. XVII.*

§. 8.

§. 8.

Tertia est *Æra Juliana*, quæ cum reformatione calendarii a Jul. Cæsare facta incipit, in tertium Cæsaris consulatum, juxta Censorinum, ac adeo ann. U. C. DCCVIII. incidens. Unde primus annus Julianus a VII. Julii Cæsaris consulatu, annis ante Ær. CHR. vulgar. XLV. ducitur.

§. 9.

Quarta *Æra est Hispanica*, in Hispanicis, Africanis & actis Martyrum ac aliis historiis haut infrequens, quæ an. ante CHR. N. xxxiix. coepta, usque ad annum CHR. 1383. (*Mariana l. III. Hist. c. 24. teste,*) usurpata fuit ab Hispanis ab excessu Jul. Cæsaris, qui hos omnes anno U. C. 714. receperat. confer *Dion. Cassium l. XLIII. & Scalig. de Emend. Tempor. l. V. p. 234.*

§. 10.

Referimus huc *cyclus Indictionum*, quæ censente *Scaligero l. III. Can. Isagog. p. 301.* olim quinquenniis vertentibus factæ sunt. Autor harum *Constantinus M.* fuit; qui cum pecunia, ad stipendia militibus solvenda, indigeret, ann. CHR. 312. d. 24. Sept. pensiones certas exsolvendas indixit. Hinc *cyclus indictionum*, est spatium XV. annorum, Græcis *πεντεκαδεκαέτηρις*, dictus. Ex Justiniani constitutione, *Novell. 47.* ceu character temporis, in publicis instrumentis adhiberi debet. v. *Calvis. Isag. Chronolog. c. 16.*

§. 11.

In Turcarum historiis, Epochæ Muhamedis, quæ *Hegira*, Arabico vocabulo appellatur, occurrit. Cujus

jus initium in ann. CHR. 622. incidit. Nam impostor ille Muhammed, cum de vita periclitaretur, fuga sibi ex urbe Mecha tantisper conluluit, donec valida Arabum manu instructus, vi, cum nova secta, imperium propagaret. v. *Hottingeri Histor. Orient. l. 2. c. 4.*

§. 12.

Sunt aliæ etiam *Epochæ*, ut *Nabonassari*, *Monarchiæ Persicæ*, *Imperii Macedonum*, *Maccabæorum*, *Herodis M.* &c. usitatæ: sed cum non ita frequenter in historia illarum occurrat mentio, prætermittimus. Non tamen possumus non *Periodum Julianam*, quam *Scaliger* ad diversas Epochas conciliandas, ingeniose excogitavit, hic adducere. Nam a vero anno mundi, retro 764. annos numerat, ut discre-

pantes chronologorum hypothes-
es conciliari possint. Etsi enim E-
bræi, Græci & Latini circa ætatem
mundi differunt; ultra tamen hanc
Periodum, quæ ex 7980. annis Julia-
nis constat, in designando mundi i-
nitio, non adscendunt. De hujus
Periodi, quæ in chronologiis pas-
sim occurrit, usu, *Petavius l. IX. de*
Doctr. Temp. agit.

§. 13.

Adductis potioribus *chronolo-*
giæ notis, de *Geographiæ* & *Topo-*
graphiæ usu in historia videndum
est. Omnes enim res, quæ in civi-
li historia memorantur, aut mari
aut terra gestæ sunt. Globum au-
tem terraqueum *Geographiæ* deli-
neat: Loca in his diversa *Topogra-*
phiæ describit.

§. 14.

Unde si historiam *antiquam* legis, opus est, ut *antiquam* Geographiam, quam *G. Hornius* & *Cluvierius*, tabulis complexi sunt, inspicias: si *recentem*, multæ nunc suppetunt & tabulæ, & geographi, qui regionum situs ac marium terminos describunt, de quibus in prælectione dicemus.

§. 15.

In *antiqua historia*, & quidem *sacra*, ac in primis Ebræorum, utilem sane operam præstiterunt *Christ. Adrichomius* in *Theatro Terræ S.* & doctissimus *Sam. Bochartus* in *Phaleg* & *Chanaan*. In *profana*, *Strabo*, *Ptolomæus*, *Pomponius Mela*, *Plinius* in *Hist. Nat. C.* *Ful. Solinus* in *Polyhistore*, *Scylax Caryandensis* ab *Is. Vossio* editus.

§. 16.

§. 16.

GENEALOGIA, quæ illustrium familiarum ortus & propagines delineat, a quibusdam cum historia civili miscetur, aut ejus quasi pars constituitur. Forte, quia illa, absque hac, imperfecta est. Nam in rerum civilium descriptione, opus est, nosse gentem, unde Principes & viri illustres, qui memorantur, originem duxerint.

§. 17.

Usum ejus in historia sacra tum ante - diluviana, tum post - diluviana, *Moses* in Genesi, & *Esdras* in libro Nehemiæ ostenderunt, stemmata Patriarcharum & Ebræorum recensentes.

§. 18.

Græcos & Romanos etiam, hanc studii liberalis partem non insuper ha-

habuisse, ex *Pausania in Corinthiacis*, *Suida*, & *Varrone*, qui de familiis Romanorum scripsit, constare potest. confer *Richardum Streinium*, *Baronem Schuvarzenavi-um*, *Gentium & Familiarum Roman. Stemmata*, singulari industria describentem.

§. 19.

Genealogias Imperatorum Constantinopolitanorum & Turcicorum, *Carolus du Fresne*, *Dominus du Cange*, Gallus doctissimus, in *Historia Byzantina*, duplici commentario illustravit, stemma etiam Osmannidarum seu Ottomannorum fol. 359. exhibendo.

§. 20.

Principum & Regum Europæorum stirpes & familias, superiori & hoc nostro ævo præcipitante, plu-
res

res consignare aggressi sunt: ut *VVolf. Lazius, Hieronymus Henninges, Albizius, Reusnerus, Buce-
linus, Rittersbusius, Blondellus,
Chiffletius, Spenerus, & nobilissi-
mus patricius Noricus, Guilielmus
im Hoff.* De quibus plura coram
differemus.

§. 21.

PHILOSOPHIÆ CIVILIS seu
POLITICÆ cognitio, non quidem ad
compendiorum historicorum, aut
chronologiarum lectionem requi-
ritur; cum in illis nihil, quod pru-
dentiam sapiat civilem, contineat-
ur: ad lectionem tamen historię
justę seu pragmaticę utilem, mul-
tum adfert momenti: ut vel de re-
bus gestis prudenter judicare, aut
regulę inde atque axiomata poli-
tica annotare possit lector. Usus
hunc

hunc *H. Conringius* libr. de *Prudent. civil. c. VII. & XIV.* demonstrat. Nos rem exemplis, in prælectione illustrabimus.

PRÆLECTION. HISTORIC.

PART. II. CAP. I.

De

HISTORIA ANTE-DILUVIANA.

§. 1.

H *Ante-diluviana*, quæ a creatione mundi, usque ad diluvium pertingit, annos, si Patriarcharum ætates ex *Genes. c. V.* computamus, 1656. complectitur.

De 7 LXX. interpretum *Is. Vossii* & aliorum computandi ratione, dicemus coram.

§. 2.

Hujus partes sunt *quatuor*, ex primis *Genes.* sex capitibus petendæ.

dæ. (1. *Historia creationis* : (2. *Lapsus Protoplastorum* : (3. *Propagationis generis humani* : (4. *Status populi ante-diluviani, aquis tandem ob scelera extincti.*

§. 3.

In *historia creationis* universi hujus, notabimus (α *Creatorem*, (β *tempus*, (γ *res creatas*, (δ *ordinem*, (ε *locum*, seu *hospitium Protoplastis assignatum*, & (ζ *eorum statum*.

* Fabulam de Præ-Adamitis seorsim confutabimus.

§. 4.

H. Lapsus Protoplastorum, antecedentibus, concomitantibus & consequentibus constat. Igitur de Diabolo sub astuti animalis serpentis schemate, Evam fallente, de primo ejus peccato, de tempore lapsus, & de insecuta poena, nobis differendum erit. Hic,

* Hic, quæ de prima hominum vita in Paradiso, ad gentiles emanarunt, attingemus. v. Euseb. de Præp. Ev. l. 12. c. 78.

§. 5.

In *H. propagationis*, observabimus (1. communem stirpem, Protoplastos, exules & hospites novi orbis. (2. Stirpis hujus propaginem, Cainum, Abelem, Sethum: (3. horum diversa studia: Cainus agriculturam, Abel pastorem vitam amplexus est: Sethus Abelis pietatem imitatus, cultum divinum instauravit, quem Enoch solenniore reddidit.

* Hic de lingua primitiva, de artium inventoribus, de Sethi columnis, de scriptis supposititiis ante-diluvianis Gnosticorum & Manichæorum, de prophetia & raptu Enoch dicendum.

§. 6.

Status populi ante-diluviani
D fuit

fuit corruptissimus. Nam omnia scelera copioso profectu increverant. Forte, quia nondum imperia, magistratus, leges & judicia constituta. Hinc diluvium a DEO denunciatum; resipiscendi tamen tempus indultum: Arca a Noacho, ex DEI consilio extructa. Noachus præco pœnitentiæ, frustra homines in exitium suum ruentes, cohortatus est. Inde diluvium a DEO immissum, plerisque ante piis in beatam quietem translatis, & Noachi tantum familia, arcæ beneficio servata.

* Ex celebri loco Genes. VI. de filiis DEI, filias hominum procantibus, gigantum ortu, diluvio œcumenico &c. differemus.

CAP. II.

De

HISTORIA POST-DILUVIANA,
NA, EAQUE ANTE-
MONARCHICA.

§. 1.

Historia hæc, a diluvio, quod Anno M. Conditi 1657. finierat, usque ad ann. M. 1718. pertingit, annorumque 61. intervallum continet.

§. 2.

Huc referas, (1. *orbis* post diluvium *instaurationem*: (2. *Monarchia* a Nimrodo conditæ *primordia*.

§. 3.

In *instaurationis dictæ* historia, (α. *instaurator* Noachus, (β. *instaurationis* locus circa montes Ararat, h. e. prope Phrygiam Celœnam,

nam, (γ. instaurationis actus, & (δ. ejusdem successus notentur. conf. c. IX. *Genes.*

*De septem Noachi præceptis, & de *παρα-
λήψεις* mundi disseremus.

§. 4.

Orbis instaurationem, novum Nimrodi excipit regnum. *Gen. X, 8.* qui Babylonem condidit. Eum profani scriptores Belum vocant. confer *G. J. Voss I Th. Gent. I. 24.*

CAP. III.

De

INITIO HISTORIÆ MONARCHICÆ.

§. 1.

H*Anc* cum Nimrodi regno inchoamus, quod in an. M. 1718. incidit. Inde annis quadraginta circiter elapsis, gentium dispersio secuta est.

§. 2.

§. 2.

Historia dispersionis gentium, cap. X. & XI. Genes. descripta, secundum circumstantias ibidem memoratas, consideranda venit.

§. 3.

Cum hac *partim* turris Babelicæ ædificatio, *partim* lingvæ, quæ hætenus toti humano generi communis fuerat, confusio conjungenda.

§. 4.

Extractæ turris illius, notandi sunt *extractores, tempus, locus, materia, magnitudo, finis*, atque *destructio* ejusdem. v. c. *XI. Genes.*

* An una turris, an urbs turrata extracta?

§. 5.

Confusio lingvæ inde secuta, pœna *extractorum* turris, fuit: ut cœptum abrumperè, necessum habuerint. confer *Augustin. libr. XVI. de C. D. c. II.*

* De modo confusionis lingvæ & numero lingvarum, quæ in ista disturbance ortæ sunt, plura differemus.

§. 6.

Ipsa dispersio gentium, licet insigne sit specimen divinæ providentiæ, orbem terrarum filiis hominum dispartiensis possidendum; non tamen plane vacat memoria indignationis divinæ. confer *Epiphan. in Hæres. LXVI. §. 83.*

* An Noachus orbem inter tres filios diviserit?

§. 7.

Satores ergo gentium, tres Noachi fuerunt filii. Et *Sulpitio Severo l. i. Hist. s. teste*, *Semus* intra orientem, *Japhetus* occidentem, *Chamus* mediis contentus fuit. confer *Joseph. l. I. Antiqu. c. 7. & doctissimi Sam. Bocharti Phaleg.*

* De populorum diversorum ortu & propagatione; unde & quomodo in
Ame-

Americam ex Asia pervenerint, H. Grotius, Jo. Laët, G. Hornius & Bochartus in Phaleg, disquirunt.

CAP. IV.

De

HISTORIA MONARCHICA.

§. I.

AD regna constituenda primum vim, arma, flagitia ambitionis, avaritiæ & sævitæ concurrisse, nemo historiæ peritus negaverit. Sed has malas artes, DEUS ad finem meliorem vertit. Ut aucto genere humano, homines contumaces regerentur imperio.

* Quæ prima reipublicæ fuerit forma?

§. 2.

Horum celebriora olim *quatuor* numerantur, *Monarchiæ* vocabulo, singulari significato usurpato: *Babyloniorum, Persarum, Græcorum, Romanorum.*

* Cur alia regna & monarchiæ antiquæ in historia vulgari, fere omittantur; ; item cur IV. vulgo tantum monarchiæ numerentur; &, an IVta adhuc duret, coram edisseram.

§. 3.

Prima omnium est *Babyloni-
rum*, quæ & Assyriorum & Chal-
dæorum & Medorum dicitur. Du-
ravit ab anno M. 1718. (quo Nimro-
dus imperare cœpit,) usque ad ann.
3412. quo Darius Medus a Cyro vi-
ctus, & Babylon postea capta est.

* De Arabum & Ægyptiorum regnis, quæ
in Chronico Eusebii supra diluvi-
um, fabulosa vetustate collocan-
tur; item, cur in Asia primum re-
gnum conditum, coram dicemus.

§. 4.

Hæc Monarchia tres insignes ha-
buit periodos: *prima* est a Nimro-
do seu Belo, ejus conditore, ann. M.
1718. ad interitum Sardanapali, seu
an-

annum M. 3077. Quo hæc Monarchia per Arbacen & Belochum, in regnum *Medorum* & regnum *Assyriorum* divisa est. confer *Justin. l. 1. c. 3.* *Secunda* est a divisione jam memorata, qva regnum *Medorum*, cum præfectura Persiæ, & regnum *Assyriorum*, cum præfectura Babylonæ, distinctos habuerunt principes ac Reges; ut tamen Assyriorum prævaluerint. Nam in sacris, Phul, Tiglath-Pileser, sive Tiglath-Phul-Asar, Salmanassar, Sennacherib, Assarhaddon memorantur, quod potentia eminuerint. *Tertia periodus* incipit cum *Nabuchodonosoris* imperio absoluto, qui a Nabonassare, XV. Rex numeratur. hic, ut ex Danielis Prophetia notum, regnum hoc ad summum fastigium perduxit. Quod luxuriæ dedi-

to rege, Baltassare sc. improbo, mox periit, aut potius translatum fuit ad Persas. Res imperii hujus in alta nocte sepultæ sunt. Nam pauca de illis in s. historia 2. Reg. XV. 19. & 29. cap. XVII, 3. 2. Reg. XVIII, 13. cap. XIX, 37. Tob. I, 18. leguntur: in profanis, *Diodorus Siculus* quædam habet. confer *Reineccii Syntagm. de Familiis Monarcharum Chaldaeorum & Assyriorum, & Petavii Doctrin. Tempor. l. IX. c. 52. seqq.*

* Regum in hac monarchia liberrima fuit potestas, quippe quos gladius fecerat dominos: Potentia summa, quam ex Dan. cap. II. & VII. & ex Diodoro libr. II. colligas. Luxus tamen & ignavia ipsos perdidit.

§. 5.

Medorum Regnum, quod ex Assyriorum monarchia enatum, videtur

detur primum sub regulis aut Satrapis, αὐτονομία sua utentibus fuisse; donec Dejoces sub unius potestatem, omnia reduceret. Primordia ejus regni centum annis ante primam Olympiadem, post diluvium annis 1452. Arbaces seu Arbaactus fecit. v. *Justin. l. 1. c. 3. Herodot. l. 1.*

* Mores regni hujus, ex Persarum institutis intelligi possunt. v. *Strabon. l. XI. Geogr.*

§. 6.

Regnum seu Monarchiam Persarum Cyrus condidit, primum Astyage Medorum victo, deinde subacta Asia & universo oriente in potestatem redacto. v. *Justin. l. 1. c. 6. 7. 8.* Initium hujus regni, extincto Medorum imperio, *Petavius* ponit Ann. M. 3425. post diluvium 1769. ante Nat. CHR. 559. ab U. C.

U. C. 195. Servio Tullo Romæ regnante. Sed regni Babylonici, quod expugnata Babylone subegit, initium facit, A. M. 3446. U. C. 216.

* De Regibus Persarum, quorum 13. numerantur, ex antiquis agunt Herodotus, Ctesias, Berofus & Justinus. Qui & Xerxis infelicem expeditionem contra Græcos annotant.

§. 7.

Mores & instituta hujus regni multa laudabilia continebant: ut educatio liberorum & disciplina accurata: studium rei militaris; cura veritatis & justitiæ. De quibus *Xenophon, Curtius, & Barnabas Brissonus, de Regio Persarum Principatu*, agunt.

§. 8.

Ultimus rex *Darius Codomannus* fuit, ab Alexandro M. tribus præliis victus. v. *Justin. l. XI.* vitia quæ

quæ interitum accelerarunt, fuere elatio, nimiaque virium confidentia, crudelitas, luxuria & molities, quæ virtutem extinxit militarem, consilii veri solidique inopia, & nimia securitas.

* De Statu civitatum Græciæ, quarum libertati Philippus R. Macedoniæ, velut ex specula infidiatus est, ex Justin. l. VIII. dicemus.

§. 9.

Tertia Monarchia Græcorum, fuit: cujus initium a victo Dario Codomanno petendum, quem Alexander M. ann. M. 3619. tertio prælio ab Arbela superavit. v. *Justin. l. XI. c. 13. 14. 15. Arrian. l. III. Curt. l. IV. c. 15. Dan. VII, 6.* pardo comparatur, quod callidissima & rapidissima monarchia fuit. Nam brevi temporis spatio Asiam perdomuit Alexander, *expugnata*
pri-

prius Babylone. v. Curt. l. IV. V. & seqq. Fundamenta ante jam pater ejus Philippus Macedo jecerat. v. Justin. l. VIII.

* Regna ad tertiam Monarchiam pertinentia in prælectione adducemus.

§. 10.

Alexander M. solus, eam ab anno Mundi 3619. ad A. M. 3627. tenuit, quo ipse vita excessit. Post ejus obitum, in quatuor præcipua regna divisa fuit: *Asiaticum, Macedonicum, Syriacum & Ægyptiacum.*

* ASIATICUM (sive Asiæ minoris) mox desiit; puta, an. M. 3662. MACEDONICUM 17. numerat Reges quorum ultimus Perseus victus & captivus Romam abductus est a L. æmilio Macedonico A. M. 3782 A. U. C. 586. SYRIACUM, quorum Reges, (qui plerique SELEUCI & ANTIOCHI audiunt,) 25. numerantur. Antiochus ultimus Seleucidarum a Cn. Pompejo regno exu-

exutus: in ejus locum Tigranes, Rex Armeniæ a Syris evocatus, mox a Pompejo Magno, A. M. 3885. Ann. U. C. 689. victus. ÆGYP TIAC U M, quod Reges Ptolomæos X. habuit. Ultima ejus regina Cleopatra fuit, ab Imp. Augusto victa A. M. 3920. ann. U. C. 724.

§. II.

Quarta Monarchia Romanorum, cum an. M. 3920. incipit, quo Cleopatra victa ab Augusto periit. Nam etsi vulgo Jul. Cæsar ejus conditor credi solet; nondum tamen subactò Ægyptiorum regno, tertia extincta dici potuit. Quod Augusto rerum potito, evenit, ann. U. C. 724.

* Respublica Rom. diversis temporum periodis, fere per omnes formas devoluta est: PRIMA fuit Regum VII. SECUNDA, reipubl. liberæ; Et primum, quidem Aristocratica, deinde ex Aristocratia & Democratia mixta: unde factionum certamina, & bella civilia, exorta sunt, quæ sopiri non potuere, donec

donec ab uno regeretur. v. Flori Proœ-
mium Hist. Rom. & Tacit. Ann. I. 1.

§. 12.

Monarchia plenissima post præ-
lium Actiacum, ann. U. C. 724.
coepta, sua rursus habuit intervalla,
de quibus tertia parte dicemus. v.
Dion. Cassii Hist. libr. LI.

* Consilium Augusti deponendæ monar-
chiæ apud Dionem l. LII. recitatur: De
quo Agrippæ & Mæcenatis, ejusdem
consiliariorum status, sententiæ expen-
di merentur.

CAP. V.

De

GENTE HEBRÆORUM EJUSq; REPUBLICA

§. 1.

NON omittenda est historia
Hebræorum, cum in terris
respublica nec sanctior, nec bonis
exemplis ditior ulla fuerit.

* De

* De hoc ex s. literis & earum interpretibus constat. Quibus jungi merentur Josephus, Philo Judæus, Sulpitius Severus, Salius in Annal. Ecclesiast. Scalliger in Animadvers. in Thesaur. Tempor. Eusebii, Carolus Sigonius, Menochius, Bonavent. Cornelius Bertramus & Petrus Cunæus, de Republ. Hebr. itemque Seldenus de J. N. & G. juxta, Disciplinam Ebræorum, nec non de Synedriis eorum.

§. 2.

Gentis hujus post dispersionem gentium, princeps primus fuit Abrahamus, paterno tamen magis quam civili imperio insignis. Hebræos ab Ægyptiis, post Josephi mortem afflictos, Moses divino auspicio inauguratus, anni M. C. 2453. liberavit. confer *Joseph. l. II. Antiqu. Philon. in vita Mosis & Augustin. de C. D. libr. XVIII. c. 11. e gentilibus Tacit. Hist. V. 3. Justin. XXXVI. 2.*

E

* Hic

* Hic Adriani Houtuyni, Jcti Batavi sententia de Hebræorum Monarchia, examinanda est. De Mosis vita, rerum gestarum gloria & fama apud gentiles, coram disseremus. v. P. Dan. Huetii Demonstr. Evang. Proposit. IV.

§. 3.

Carolus Sigonius P. 1. c. 5. de Rep. Hebr. Mosis, Josuæ, Seniorum & Judicum tempore, Aristocraticum statum, in gente Israelitica, obtinuisse, arbitratur. Enimvero Aristocratix nomen hic facilius tolerari posse, quam ejusdem veram descriptionem, qvivis rerum civilium peritus intelligit. Alibi jam contra *Houtuynum* demonstravimus, per omne illud tempus, quod Regnum præcessit, Theocraticum regimen fuisse; ita, ut jura majestatis nemini essent permessa, sed in solidum reservata DEO, cujus arbitrio

trio dispensabantur peculiari quodam modo. v. *Joseph. libr. II. contra Apionem, f. 1071. & D. Spenceri de LL. Hebr. Ritual. l. 1. c. V.*

* Quid de Menochii de Rep. Hebr. l. 1. c. 1. §. 5. sententia habendum, qui Judicium tempore, statum ex Monarchia & Aristocratia mixtum apud Hebræos fuisse, existimat; dicemus in prælectione nostra.

§. 4.

Samuel ultimus Judicium, senio gravis, Theocraticum regimen finit. Populus enim sive improbis filiorum Samuelis moribus offensus, sive æmulatione vicinarum gentium excitatus, Regem habere voluit, qui externa pompa splenderet, perpetuumque militem aleret. Et talem DEUS ex tribu Benjamin ipsi dedit Saulem, an. M. C. 2916.

* De Jure Regio, quo de varia scriptorum
sententiæ circumferuntur, ex 1. Sam.
IIX. differemus. v. Illustris Pufendor-
fi nostri l. VII. de J. N. & G. c. 6. §. 9.

§. 5.

Judicum ætas & status, post oc-
cupationem terræ Chananæ, Jo-
sua duce factam usque ad Samue-
lem, qui Saulem, primum Israelis
Regem inunxit, 400. circiter an-
nos complectitur. Nomina Judi-
cum, eorumque res gestæ, in libro
Josuæ & Judicum memorantur.

* Josuæ res gestas, Herculi suo tribuisse
Phœnices, ostendit Vossius Theol. Gent.
l. 1. c. 29. & Edmundus Dickinsonius in
Delphis Phœniciz. c. IV. Quæ in tem-
pora hæc rejicit Augustinus, ex ejus
libr. XVIII. de C. D. c. 13. peti possunt.
Samsonis virtutis prodigiosæ herois ge-
sta, gentiles (ut Vossius opinatur) Her-
culi accommodarunt.

§. 6.

Cum finito judicum imperio,
Saul

Saul novus Rex, ob neglecta DEI mandata, mox iram divinam in se concitasset gravissimam, David filius Isai, DEI jussu, Rex inunctus, Saulis invidiam incurrit, a quo subdola affinitate illectus, mox insidiis vexatus est; donec Saule in prælio adversum Philistæos extincto, David Rex Judæorum delectus est, humilis & sublimis fortunæ exemplum posteris futurum. confer *Joseph. l. VI. c. 15.*

* In hanc ætatem ultimi Atheniensium regis, Codri, qui vitam gloriosa pro patria morte profudit, res pertinent. Inde desitis Regibus, Archontes creati, quorum primus Medon fuit. v. Meurs. de Athen. R. G. & A.

§. 7.

Post Davidis obitum, Salomon, fratre Adonia spe regni dejecto, regnare cœpit, princeps inter morta-

les sapientissimus, & plane incomparabilis; nisi deliciis mulierum captus, religiosam Juventutem propudiosa senectute commutasset.

* An poenitentia seria eluerit labem, & quari solet.

§. 8.

Erepto per mortem Salomone, Israeliticum regnum divisum est inter Roboamum & Jeroboamum. Quorum ille filius Salomonis, pravis consultoribus usus, animos decem tribuum abalienavit, ut Rehoboamum eligerent Regem, qui idolorum cultum, ob status novi rationem invexit. Hic vero sero deprehendens, Principes meminisse debere, se hominibus præesse, in tribu Juda, & Benjamin tantum regnavit.

*Calli-

* Callidum hic Jeroboami consilium, de plebe ad defectionem a domo Davidis commovenda, notandum est. confer P. Cunæi de Republ. Hebr. l. i. c. 15.

§. 9.

Diviso sic Hebræorum imperio, res Israelis hæctenus florentes admodum turbatæ sunt, potentia infracta; idololatria etiam irrepente, ira DEI provocata est, quæ nimium gravis utrique postea regno extitit. Nam *Oseas* postremus Israelitici seu regni Samaritani princeps, cum temere fidem Assyriis datam fregisset, Ægyptiosque de foedere sollicitasset; in vincula a Salmanassare conjectus, & Samaria expugnata, servitutem genti suæ attraxit, anno M. 3227. ante Chr. N. 721.

* Ita regnum per rebellionem exortum, post 255. annos eversum est. Inter captivos abductos etiam Tobias, per adversa plurima tentatus fuit.

§. 10.

Manasses R. Judæorum non uno scelere pollutus, divinam quoque Nemesein, tardo pede incidentem sensit. Nam captivus Babylonem ductus, serio pœnitens, DEUM appellavit, auditusque statim, a Merodacho dimissus regnum repetiit amissum. Inter paucos hujus successores, cum Josias tantum probus esset, tandem *Sedechias* in DEUM impius & in Nebucadnezarem parum fidus, bellum attraxit, quo urbs regia expugnata, & gens ipsa in servitutem Babyloniam abducta est. Et hoc tempore, puta ann. M. 3417. stirps Davidis, regiam dignitatem cum regno amisit.

* Quæri solet, an, cum defecerit regnum, in stirpe Davidica, simul sceptrum de Juda fuerit ablatum? conf. Edovvardi Simsonii Chronicon Cathol. part. VII. f. 59. seqq.

§. 11.

§. II.

Quis Hebræorum status, sub Persico & Macedonico Imperio usque ad devastationem urbis Hierosolymitanæ fuerit, partim in sacra, partim in Josephi historia Antiqu. & de Bell. Jud. legere est. Regnum nempe, quod ante floruerat, nunquam surrexit. Nam post exilium Babylonicum, e Cyri Magni edicto, non nisi tribus duas in patriam revertisse, decem tribus, quæ ante in captivitatem fuerant abductæ, movere se loco noluisse, sed ultra Euphratem mansisse, *Josephus Antiqu. l. XI. c. 5.* scribit. Secuta sub Ocho colonia e Judæa in Hyrcaniam deducta, de qua *Eusebii Chronologia ad ann. VI. Ochi, Orosius l. III. c. 7.* Alexander M. cum Judæam occupasset, Judæis

religionis *αὐτονομίαν* & septimi
cujusque anni immunitatem con-
cessit. v. *Joseph. l. XI. Antiqu. cap.*
ult.

* An decem tribus Israelitarum captivæ
prope fluvium, quam ipsi Sambationem
appellitant, adhuc rempublicam tene-
ant, ut R. Benj. Tudelensis somniat,
disquiremus.

§. 12.

Post Alexandri obitum, Judæos
varia exercuerunt fata, jam Ptolomæis Ægyptiorum Regibus, jam
Antiochis & Seleucis Syriæ Regi-
bus Judæam invadentibus. Ex his
Antiochus Epiphanes gentem hanc
misere afflixit; donec *Mattathias*
e sacerdotum ordine, injustam vim
armis depelleret, domuique suæ,
quæ Josepho Asamonæorum dici-
tur, dominatum acquireret. Quem
Antigonus, Aristobuli filius finiit.

In-

Inde Antipatri leu Herodis familia,
alienigena prorsus & hactenus Ju-
dæis servire solita, eminuit, re-
gnumque ex Romanorum con-
cessione obtinuit. De quibus li-
bri Maccab. Josephus in Antiqu. de
Bell. Judaic. & Philo etiam de Le-
gat. ad Cajum consuli merentur.

* Notandum hic primo s. Scripturæ ex
Hebraico, in Græcum sermonem, impe-
rante Ptolomæo Philadelpho, per
LXXII. interpretes factam translatio-
nem ann. M. 3681. v. Aug. de C. D XVII.
42. item Herodis domum fiduciario jure
regnasse. Hinc a Romanis, Prætores Re-
gibus adjuncti, quos Josephus memorat.

§. 13.

Cum gens hæc pervicacissima,
CHRISTUM quem anxie patres
& Prophetæ expectaverant, reje-
cisset, morteque ignominiosa inno-
centissimum affecisset Salvatorem
mundi; ipsa, ut CHRISTUS præ-
di-

dixerat, tandem pœnas luit gravissimas. Nam Titus, Vespasiani filius, anno CHR. LXXI. metropoli orientis Hierosolyma expugnata, rempublicam simul Judæorum cum urbe delevit. Excidium hoc *Josephus & Hegesippus* fusc & accurate describunt. Ab eo tempore, gens illa, numerosa licet, solers ac callida, per orbem terrarum dispersa mansit, nec in aliquod corpus civile unquam recolligi potuit; cum tamen aliæ gentes barbaræ licet, resurrexerint, & in formam reipublicæ coaluerint,

* Horribile hoc exemplum everfionis reipubl. Judaicæ, cum prorsus sit singulare, quotidiana nobis Christianis disciplina esse debet; Judæis vero incitamentum, ut quem improbe rejecerunt, Messiam amplectantur, antequam ipse veniat ad judicium.

PRÆ-

PRÆLECTION. HISTORIC.

PART. III. CAP. I.

De

IMPERIO ROMANO
VETERI.

§. I.

PRimordia & incrementa Imperii R. supra c. IV. §. II. designavimus. Jam de magnitudine, potentia, decrementis & interitu paucis agendum.

* An Cæsares Romani recte mundi domini appellati? v. Limn. J. P. l. 2. c. 8.

§. 2.

Magnitudinem & potentiam hujus imperii J. Lipsius *libr. 1. de Magn. Rom. cap. 2. & 3.* describit. Partes ejus fuerunt

In

in ASIA.

in AFRICA.

Cholchis,	Armenia,	Ægyptus,
Iberia,	Syria,	Cyrenaica,
Albania,	Arabia,	Marmarica,
Pontus,	Palæstina,	Gætulia,
Bosphorus,	Cilicia,	Africa propria,
Cappadocia,	Pamphilia,	Numidia,
Galatia,	Lydia &	Mauretania,
Bithynia,	Asia tota	Aliæque minores
	minor.	aut ignotiores.

In EUROPA.

Italia,	Macedonia,
Hispania,	Epirus,
Gallia,	Græcia,
Inalpini,	Thracia,
Rhætia,	Mæsia,
Noricum,	Dacia,
Illyricum,	Pannonia.

His adjectæ postea nonnullæ provinciæ, ut Claudio Cæsare, *Britannia* in ipso Oceano, Trajano, *Arabia & Mesopotamia*.

* An jure aliquo, ad Romanos imperium, totius orbis pertinuerit? Item, quid de

de consilio Augusti coërcendi intra terminos imperii habendum?

§. 3.

Magna fateor, imperii hujus amplitudo. Verum ne sic quidem omnia complexum est. Nam vix sextam orbis tunc cogniti partem, intra ejus ambitum fuisse, *Conringius* affirmat: tantum abest Americam, plurimasque Oceani insulas, aliaque nuper demum Europæ cognita illi paruisse. Germania certe universa nunquam vel ad breve tempus Romanis paruit. Cis-Rhenana sola constanti imperio a Romanis detenta: Trans-Rhenana, & quod ad Albim usque porrigitur, Augusti Tiberiique auspiciis, semel iterumque invasum quidem; mox tamen iterum in libertatem vindicatum est. v. *H. Conringi de Germ. Imperio Rom. c. 2.*

* Quo

* Quo sensu Lucas Evangelista de Augusto c. I. i. scripserit, eum πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀπογεγράφειν, mandasse, exponemus.

§. 4.

Qui Imperio Romano olim subjecti fuerunt populi, diverso titulo, eo pertinuerunt. Alii enim vere subditi ac cives in provinciam redacti fuerunt; alii amici; alii socii; alii foedere quodam adstricti; alii coloniarum & municipiorum jure tenebantur. v. *Plin. H. N. libr. III. IV. V. VI.*

* An Germani Cis-Rhenani & Batavi Romanorum olim subditi?

§. 5.

Pervenerat ad summum felicitatis fastigium, res Romana: Neque ultra fuit, quo exsurgeret ejus magnitudo. Quare incrementis consumptis, restabat, ut divina providen-

videntia ordinante decresceret, iretque in pejus. Nam certis historiæ monumentis constat, brevi temporis spatio, periisse Romanis pæne mille annorum labores, quos acquirendis iis insumserant.

* Quæ decrementi causæ; an Constantini M. instituta divisio; qua Rheni & Danubii ripas quindecim legionum præsidio nudavit; an socordia Theodosii, qui imperium in orientale & occidentale, solenni modo divisit; an luxus; an terminus fatalis, disquirendum.

§. 6.

Imperium ergo, quod *Occidentale* dictum, primo variis modis debilitatum, mox populis barbaris ingruentibus fuit extinctum. Nam *Hispania* Vandalis, Visi-Gothis ac Svevis; *Gallia* Francis ac Burgundis; *Britannia* Pictis, Scotis, Saxonibus, Anglis; *Vindelicium*, *Noricum* ac *Rhetia* pars potissima Bo-

F

joaris

joaris atque Alemannis; *Pannonia* post alios, Hunnis, ac demum Hungaris cesserunt. *Italiam* per Visi-Gothorum & Vandalorum incursiones debilitatam, primum Heruli, mox Ostro-Gothi infederunt, qui Roma ipsa capta, novum quoddam Italiæ regnum condiderunt. Quod *Jornandes*, Gothus, & *Marcellinus Comes*, in *Chronic. indiction. XIV.* annotarunt.

* Hic de gentium nominatarum origine, dicendum.

§. 7.

Causa hujus mali, *partim* Constantini M. translatio sedis imperialis Romanæ, & divisio imperii inter filios fuit: Nam hac occasione, teste *Zosimo*, Rheni & Danubii ripæ quindecim legionum præsidio nudatæ fuerunt: *partim* socordia
suc-

successorum, inprimis vero Theodosii M. divisio imperii inter Arcadium & Honorium filios, solenni more facta. Fl. enim Stilico Alaricum R. Gothorum allexit, qui Roma capta, regnum novum molitus est in Italia. v. *Baron. Ann. ad A. C. 410.* Illum sexaginta circiter annis interjectis, Odoacer Rex Herulorum secutus est, qui anno Chr. 475. *Augustulum* victum purpura exuit. Cum quo imperium Occidentale Romanum collapsum est penitus & devolutum ad barbaros. v. *Jornand. de Regn. Success. Procop. l. 1. Goth. & Baron. Ann. ad A. C. 476. n. 1. adde Sigon. de R. Ital. l. 1. c. 1.*

* Ad causas collapsi imperii referas præter luxum, qui Romæ invaluerat, exercituum & copiarum Rom. decreménta. Nam Agathias de Justiniani ævo loquens, negat copias Romanorum tan-

tas, quantas olim, fuisse, nec jam sufficisse tutelæ imperii contra hostes. Cum enim inquit, ad sexcenta quadraginta, quinque millia militum, universas eas colligere oporteret; vix tunc in centum quinquaginta millibus consistebant. confer Lips. de Magn. Rom. l. 1. c. 5.

§. 8.

Justinianus imperator post ann. Chr. 530. res imperii Romani collapsas restituere, molitus, Gothos ex Italia per Belisarium ejecit, Totilamque per Narsetem debellavit. Verum Justino ad imperii fastigium evecto, novo statim Longobardorum gentis Germanicæ, (sed quæ aliquandiu Pannoniam tenuerat) dominatui aditus patefactus est. Quod *Regnum Italiæ* postea appellarunt. Hoc condito, Græcis imperatoribus nil quicquam in Italia paruit amplius, quam Roma ipsa & Exarchatus

Ra-

Ravennatensis proprie sic dictus, urbsque Venetiarum. Duravit illud Regnum ad ann. Chr. DCCLXXIV. quo Carolus M. Desiderium, ultimum Longobardorum regem vicit. v. *Paul. VVarnefridum de Gestis Longobard.*

* Giphanius Justiniani res splendide descripsit vitiaque excusavit. Longobardorum regnum, Sigonius l. i. de R. Ital. & Eryc. Puteanus libr. II. Hist. Infubr. exhibent. Exarchatum Justinus instituit, cujus præses, (Exarchus dictus) vices imperatoris in Italia sustinebat.

§. 9.

Si ergo intervalla imperii R. ab *Augusto* Cæsare, usque ad *Augustulum* constituere lubet; *tria insigniora* nominari possunt. *Primum* est ab Augusto, ad Constantinum M. quo tempore imperatores gentiles, post evulgatum imperii arcanum, (penes milites esse, imperato-

res folio admoveere & deturbare ,)
bellis intestinis crebro vires attri-
verunt, interitum simul accerfentes.
Secundum est a Constantini M. im-
perio , ad Theodosium M. Hujus
initium ab interitu Maxentii & pu-
blicatione libertatis Ecclesiæ Chri-
stianæ ann. Chr. 312. accersitur. *Ter-
tium* est a Theodosio M. ad Augu-
stulum. *Ille* ex Gallæcia , Hispaniæ
provincia oriundus , ab Imp. Gra-
tiano ann. 379. assumtus collega,
ante obitum , (qui in ann. 395. inci-
dit) filios, Arcadium *orientis* , Ho-
norium *occidentis* constituit impe-
ratores. *Hic* (Augustulus) puer
adhuc a patre imperator Ravennæ
renuntiatus, anno Chr. 475. victus,
imperii occidentalis interitum vi-
dit. inde mox *Exarchatus* , & Re-
gnum Longobardorum in Italia
orta sunt.

Sub

* Sub istis imperatoribus gentilibus, Christiani X. persecutiones crudelissimas numerant. Sulpicius Severus libr. II. s. Hist. recenset IX. decimam sub finem seculi futuram prædiceus. confer Augustin. de C. D. libr. XVIII. cap. 52. 53. Constantini M. primi inter imperatores Christiani merita in Ecclesiam insignia, non æque in rempubl. prædicantur. v. Eusebii libr. de vita ejus. Idem iudices de Theodosio M. quem Ambrosius laudat. Zosimus in hac historia partium studio abreptus, quædam memorat, quæ aliorum testimoniis repugnant.

CAP. II.

*De*IMPERIO ORIENTALI SEU
CONSTANTINOPOLITANO.

§. I.

SI post solennem imperii a Theodosio Seniore factam divisionem, primordia imperii orientalis constituere placet, ab Arcadio imperatore historiam ejus exordiri

possumus. cujus intervalla illustriora sunt varia. *Primum* ab Arcadio imper. anno 408. ad Mauritium a Phoca, ann. Chr. 602. cum tota domo extincto. *Secundum*, a Phoca imper. ad Leonem Isaurum, qui Saracenos repulit & cultum imaginum abrogavit. *Tertium* a Leone Isauro, qui A. C. 741. obiit, ad Constantinum Porphyrogenetum cognominatum: qui cum matre Irene, (quæ ipsum A. C. 797. excœcavit) imperium tenuit. *Quartum* a Constantino hoc, vel potius Irene, quam Nicephorus Logotheta A. C. 802. imperium invadens, ejecit, ad Balduinum Flandriæ comitis filium, qui anno Chr. 1204. Constantinopoli expugnata, orientis imperator factus est. *Quintum* est a Balduino, usque ad
Con-

Constantinum Palæologum, quo imperante A. C. 1453. urbs a Muhammede II. capta, & imperium hoc ad Turcas translatum est.

* Constantinus M. quidem imperium in tres partes diviserat: sed brevi rebus in solum Constantinum translatis, totum in unum coaluit imperium. Postea Valentinianus cum fratre Valente, Oriente occidenteque diviso, hunc sibi retinuit, illi socio imperii facto orientem concessit, & militum etiam copias cum eo est partitus, ut Marcellinus l. XVI. scribit. Sed hoc cum liberis extinctis, post paucos annos ad solum Theodosium universum rediit imperium, qui & ipse rursus filiis Arcadio orientem, & Honorio occidentem reliquit. Itaque Ægypto & utraque Libya usque ad Syrtes majores, & Europa usque ad Drilonem fluvium, Arcadio traditis. Ibi utriusque imperii fines fecerunt. Reliqua in occidente cum Africa, Hispaniis & Britannis Honorius obtinuit: cuncta tamen communi nomine, velut unum esset imperium, administrabant. Continuata est hæc divisio usque ad Valentinianum III. & Martianum, sub

quibus barbari Britannis, Hispanisque prius occupatis, demum Gallias, ac tandem Italiam cum Illyrico & Africa, tenuerunt, Occidentisque extinctum, est imperium, solum Orientis, etsi multis agitato fluctibus, aliquot seculis incolume permansit. Totum hoc in *diœceses* divisum est: Illyrici Orientalis *duæ* fuerunt sub directione Præfecti - Prætorio, *Macedonia & Dacia*: Illius *Macedoniæ* sex; *hujus* quinque erant provinciæ. *Dicæceses* Orientis *quinque* iterum erant. PRIMA, provincias XV. Orientis; SECUNDA VI. Ægypti: TERTIA, Asiaticæ X. QUARTA, Ponticæ XI. & QUINTA Thraciæ VI. provincias continebat. Quæ deinde omnes a Saracenis & Turcis occupatæ fuerunt. vid. *Pancirolli Notit. Dignitat. utriusque imperii* p. 4. 7. 8.

§. 2.

Imperium ergo ab occidente separatum, perpetuæ factiones, conspirationes, insidiæ, atque hinc paricidia, exilia, atque illud, ordinarium jam gesti infeliciter imperiū præ-

præmium, excoecatio, tonsura & monasterium turbabant. Solutum pridem militarem disciplinam, imbellia dominantium ultro corrumpebat. Discordiæ atroces in religione, circa imagines inprimis imensum proruperant. Cum ætate Caroli M. Constantinus VII. Leonis filius cum matre Irene teneret imperium; perpetuæ inter Matrem & Filium æmulationes & insidiæ excitatæ; donec excoecato filio, Irene sola præesset imperio. Quæ missis legatis, nuptias Caroli M. ambivisse dicitur, ut forte occidens orienti iterum conjungeretur. v. *Georg. Cedrenum & Joh. Zonaram*, qui res horum principum memorant.

* An imperatorum orientis jus in Italiam & Occidentem tum exspiraverit, quæritur.

§. 3.

Inter hæc vitia imperii & imperantium, facile fuit barbaris vicinis, Bulgaris, Persis, Saracenis & Turcis, bella ex bellis serere; omnia sursum deorsum ferre; incursionibus & latrociniiis ad quæstum uti, & securos ac effœminatos Principes opprimere. Nam moribus aulæ Constantinopolitanæ nihil corruptius: inter adulatores avaros & infidos, Eunuchi Principes regabant, Fortuna principatus in ostentatione & fastu rerum externarum potius, quam in dispositione consiliorum eminebat. Byzantinorum ingenia mobilia, ad omne servitium fracta. In quo rerum animorumque habitu, quid aliud speres, quam publicas publicorum scelerum poenas?

*Sa-

* Saracenorum, quorum nomine Persæ & Parthi miscentur, potentia invalescens, imperio huic semper infesta extitit, magnis subinde auctibus fataliter supervecta. confer Zonaram, & P. Diaconum l. 22. seqq.

§. 4.

Cum seculo a nato Christo, undecimo & duodecimo, Saraceni & Turcæ majorem orientis partem Imperatoribus CP. eripuissent, Principes Christiani sacro quodam zelo excitati, in terram sanctam expeditiones susceperunt, loca illa sancta recuperaturi. Etenim circa exitum seculi undecimi, Godofredus Bulionæus dux expeditionis in terram sanctam, præter alia ann. 1099. d. 15. Jul. Hierosolymam expugnat, ibique a suis Rex salutatur. Hinc initium regni Hierosolymitani, quod Saladinus Saracenus,

nus, Ægypto præfectus, ann. Chr. 1187. iterum evertit. Circa finem hujus & initium sequentis seculi, similes expeditiones, quæ a crucis tessera, cruciatæ dictæ sunt, plures susceptæ leguntur. De quibus *Gvilielm. Tyrius, de Bell. Sacr. Matthæus Paris Hist. Angl. ad ann. Chr. 1100. seqq.*

* Lucrum Pontificis R. quod ex cruciatis expeditionibus captavit, Matth. Paris in hist. Henrici III. R. Angl. annotavit. confer Boecleri Annot. Hist. de Passagiis. Item Gesta DEI per Francos.

§. 5.

Dum ita internis dissidiis & hoste externo imperium hoc infestatur, langvere maxime cœpit, tandemque velut in littus ejecta maris bellua, multis confossa vulneribus paullatim cum morte luctando defecit. Nam anno Chr. 1453. imperante Constantino VIII. Con-

Constantinopolin sedem imperii Muhammedes II. expugnavit. Quo facto, Turcis cessit totum, magno rei Christianæ decremento. v. *Petav. libr. II. de Doctr. Temp. c. 53. Leunclavii Pandect. Hist. Turc. & Laonic. Chalc. libr. IIX.*

* Memoratus jam Turcarum tyrannus regna XII. urbes supra CC. expugnasse fertur. An dissidia inter Ecclesiam Romanam & Græcam, fatalis hujus interitus causa? Conferri hic meretur, Concil. Florentin. Historia a Sylvestro Sguropulo scripta. Imperatorum Græcorum Genealogias in Historia Byzant. duplici commentario illustratas Carolus du Fresne, Cangeus exhibet; Res autem eorum gestas a Nicephoro Logotheta, ad Constantinum Palæologum, Christophorus Besoldus in Hist. Constantinopolit. describit.

CAP. III.

De

IMPERIO TURCICO.

§. 1.

ORigo gentis barbaræ, quæ tam amplum condidit imperium, varie ab auctoribus traditur. Plerique tamen eam, Heraclio imperante, circiter ann. Chr. 625. e portis Caspiis egressam ac Persidem depopulatam esse, scribunt. Regnante postea Constantino Monomacho, circa ann. 1042. Persis, sub quorum signis stipendia meruerant turcæ, subactis, superstitionem ab illis Muhammedanam hausere. Inde in Syriam, Cappadociam, ceterasque minoris Asiæ regiones infudere sese, longe lateque latrocinant; v. *Cedrenum, Curopalatem, Leunclavium Histor. Muselm. Turc. & Besoldum Hist. Constantinopol. part. II.*

Im-

* Impostor Muhammed, novæ superstitionis architectus, ex Gentilismo, Judaismo & Christianismo, callide satis Alcoranum, circa initium seculi septimi, confarcinavit, quo ejus placita ac fabulæ continentur. v. Hottingeri Histor. Oriental. & Jac. Struckhusii Syntagm. Hist. Saraceno-Turcic.

§. 2.

Ut alia regna, ita hoc non statim ad illam potentiam, qua eminuit hætenus, maximã pervenit. Nam primum juxta regionum fere numerum, quas occupaverant Turcæ, in plures divisum principatus, adeo formidabile non erat. At vero circa initium seculi XIV. oppressis & extinctis reliquis Satrapis, unius Ottomanni posterii rerum potiti, dominatum stabiliverunt, tanto firmiorem, quanto fortior vis unita est, dispersa. Conditor ergo imperii hujus fuit Ottomannus (vel rectius Osmanes), de cujus

G ortu,

ortu, *Leunclavius Annal. Turc.*
initio, Cuspinianus in Ottomanno
I. agunt.

* Familiam Osmannidarum Leunclavi-
 us Pandect. Hist. Turcic. fol. 98. seqv. &
 citatus supra Du-Fresne Cangeus ex-
 hibent.

§. 3.

Amurathes Ottomanni I. nepos,
 patri Urchani ann. Chr. 1387. succe-
 dens, Hadrianopolin ac circumje-
 ctas provincias occupavit: Filius e-
 jus Bajazethes Thessaliam, Mace-
 doniam, Phocidem, Atticam, My-
 siam & Bulgariam Turcicæ ditionis
 fecit. Hunc Tamerlanes (Temu-
 rem Turcæ vocant) Tartarorum
 tyrannus, in Asiam irruens, occur-
 rentem Bajazethem, cæsis 200000.
 Turcarum, vivum cepit, & inclu-
 sum cavea, feræ instar ad ludibri-
 um circumduxit. v. *Laonicum*,
Chalcocondylam de Reb. Turc. l. 3.

* Hi-

*Historiam Tamerlanis, vel, ut alias vocatur, Timuris, Bœclerus peculiari dissertatione Academ. num. VIII. illustravit.

§. 4.

Amurathes II. Muhammedis I. filius, rem quoque Turcicam auxit, cum anno 1444. Varnensi prælio Christianos vicisset. Et magis dilatasset imperiũ; nisi Epiri dux Scanderbegus, & Johannes Hunniades, bellicosissimi principes, ipsi multum faceffivissent negotii. v. *Anal. Turcic. Leunclavii cit.*

*Clades illa Varnensis Cardinali Juliano Cæsarino imputatur. Scanderbegi res gestas Barletius fuisse; succincte vero vir quidam illustris describunt, de quibus coram dicemus.

§. 5.

Ad fastigium fere imperium hoc perduxit *Muhammedes II.* princeps acerrimi ingenii, animo promptus, sed crudelitate notabilis. Qui ex-

pugnata Constantinopole, duo Christianorum regna Constantinopolitanum & Trapezuntinum cum Colchide in suam redegit potestatem. v. *Capitis anteced. §. 5.* Hunc (duobus Bajazethe & Selimo interjectis) secutus *Solimanus* Selimi filius, acris animi princeps, Belgradum ann. 1521. Budam ann. 1526. occupavit, & fufis Hungarorum copiis, cæsoque Ludovico Rege, Viennam ann. 1529. obsidione cinxit; sed clade magna rejectus, Albam Regiam, Strigonium aliaque deinceps Pannonum oppida subegit. Cum anno 1566. ad Sigethum, Hungariæ arcem munitissimam, prope octogenarius mortuus esset; (v. *Tbuani Hist. l. 39.*) Selimus II. ann. 1571. Cyprum in ditio-nem suam redegit, & memorabili

a Christianis ad Naupactum clade;
eodem tempore affectus, anno se-
quenti e vivis excessit.

* De expugnatione Constantinopolitana,
Struckhufius in Syntagm. cit. p. 168. sqq.
agit. confer Domini Cangei Constan-
tinopolis Christianæ Descriptionem..
Tempus captæ urbis. Casp. Heunifchi-
us Apospasin. Chronolog. computavit.
Prælium Naupactinum seu Echinati-
cum, Thuanus l. 50. describit.

§. 6.

Imperium hoc, quod inusitata
dudum bellandi felicitate, præter
novæ Romæ imperium, tam mul-
tos alios Asiæ, Africæ Europæque
populos victricibus armis, suam in
potestatem redegit, Hungariæ &
vicinis gentibus, centum annis am-
plius intendit jugum. Imo cum
Transylvania omnis & Moldavia
& Walachia majorque pars Hun-
gariæ jugo illi succollasset, totius

Hungariæ & Austriacarum provinciarum dominatum, certa spe jam tum desponderat sibi *Muhammedus IV.* ex Hungaria nuper a Leopoldo Augustissimo rejectus, & domi propter res infeliciter gestas, throno deturbatus.

* De bellis Hungaricis successusq; eorum causis; item de tribus præliis Christianorum cum Turcis, infelicibus, (puta, quæ ad NICOPOLIN, A. C. 1396. ad VARNAM ann. 1442. ad MOHAZIUM an. 1526. facta sunt,) coram dicemus.

§. 7.

Magnam orbi Christiano spem fecerat Turcas depellendi ex Europa, foedus illud triplex, Cæsarem Leopoldum inter & Regem Poloniae ac Venetos ann. 1683. initum; cum Cæsaris post liberatam ab obsidione Viennam, arma in Hungaria, & Venetorum in Peloponneso, prospero gauderent successu. Enim:

nimvero spem illam intervertit Gallus, perfidus Germaniæ hostis & Turcico foedere innexus, Rex scilicet Christianissimus; dum Germaniam contra fidem datam, subito invadit, atque copias Turcis opponendas, ex Hungaria ad defendendam patriam, revocare Cæsarem velut cogit. Hinc nominis Christiani hostes jurati, vires recolligere suas, & amissa recuperare, jam instigante Gallo, connituntur.

* Turcam omnium felicissime mari expugnari posse, cum illa parte magis debilis aut latere minus tecto sit, ex Lazari Soranzii Ottomanno, seu imperio Turcico, Augerii Gisleni Busbequii Exclamatione, sive de Re Militar. contra Turcam instituenda, consilio, Lazari Svenchii consilio, quomodo Turcis sit resistendam, & Henricii Turrii Vicecomitis de Tourenne oratione, de bello Turcico, ad Regem Christianissimum habita, colligit Conringius. Sed hoc a Venetis solis expectari haut potest. Gallus

autem Christianos laceſſere, quam, ut poterat, claſſe validiſſima Turcas aggreſſi, mavult.

§. 8.

Ut ergo vi & armis primum conditum hoc regnum deſpoticum; ita & illis barbarie prædominante, conſervatum hætenus fuit. Nam militiæ ibi & bellorum prima cura. Præcipuum autem belli robur, miles Prætorianus, quem Janizaros vocant, conſtituit: Horum delectus & diſciplina accurate cuſtoditur. In bello iſti audaces propter fati perſuaſionem ſunt. Abſtinentia vini, ad temperantiam in bello neceſſariam facit. Nulla cura ſcholarū & nobilitatis apud Turcas, fortes bello ſolum æſtimantur.

* De religione, moribus, arcanis dominationis & Statu Turcarum, plura ex Buſbequii Epiſtol. Georgievizii libell. & Mor. Turc. Honigeri Koningshoſii Deſcript. Aulæ Turcic. Nic. Reuſneri Epi-

Epistolis, Orationibus & Dissertationibus uno volumine collectis, nec non, Petri Bellonii Observat. libr. 1. 2. & 3. dicemus.

CAP. IV.

De

IMPERII ROMANO-GERMANICI

PRIMO INTERVALLO.

§. I.

Vetus Imperium Rom. quod quinto jam labente seculo, extinctum est, finiente octavo ad Germanos translatum fuisse, vulgo traditur. Igitur quam *supra* Part. I. c. III. §. 14. *MEDIAM* appellavimus *HISTORIAM GERMANICAM*, hic inferendam, duximus; primum ejusdem intervallum, a Caroli M. imperio, usq; ad Rudolphi Habsburgici ætatem designaturi.

* De Imp. Rom. occid. destructione, venerand. G. Grenii Dissertatio Wittebergæ ann. 1676. edita consuli meretur.

§. 2.

Germaniam olim propter diversos populos, in multas civitates minores scissam, in unam imperii formam redegit Carolus M. Pipini Regis Galliæ filius, fatalis auctor ordinandæ novo contextu Europæ datus. Qui meritorum amplitudine, cognomentum MAGNI adeptus est. Nam sive virtutes, sive res ejus gestas contemplamur, in omni Principum numero, nemo invenitur, qui eidem anteferri queat. Tria regna, Italicum, Germanicum & Gallicum tenuit, quæ prudenter gubernavit, constitutis legibus & judiciis; Finibus imperii tuendis custodes limitum atque comites imposuit: Propagandæ religioni Christianæ Episcopatus instituit, studiis alendis, scholas exci-

ta-

tavit; componendis de religione exortis controversiis, Francofurti Synodum, tradente *Eginhardo*, an. 794. indixit.

* De antiquo Germaniæ statu & populis; de translatione imperii Rom. ad Germanos; de hæreditario dominio Romæ & omnis Patrimonii S. Petri Carolo M. per imperatorium titulum collato; de bello Caroli Saxonico & Hunnico; de imperii Germanici forma, de ejus limitibus & clinodiis; coram ex scriptoribus Francicis, de LL. Caroli M. & constitutionibus civilibus & ecclesiasticis, ex Goldasti tom. constitut. & Conringii de Orig. Jur. Germ. c. 7. 10. seqq. dicemus.

§. 3.

A patre Carolo vivo adhuc, cum solus fratribus superesset *Ludovicus* filius, ab insigni in ecclesiam & in suos pietate, *Pius* cognominatus, imperium accepit. Populos male parentes, ut Sclavos, Vascones, Britones, Abotritos, Pan-

Pannonios ad officium reduxit aut compressit: in Hispania Saracenos; apud limitem Saxonicum, Normannos coërcuit. Jam ab anno 814. (ut *Onuphr. Panvinius libr. 3. Rom. Princip.* computat) biennio præfuerat imperio, cum majorem natu filium *Lotharium*, consortem imperii assumit, coronatque; e ceteris, alterum *Pipinum* Aquitaniæ; alterum *Ludovicum* Bojoariæ Reges dat. Quod partiendi consilium improspere cessit. Nam divisa imperatoria auctoritate, animi simul civium & populorum distracti sunt. Hinc semina turbarum, imperio toti fatalium. Facilitas Principis in administrando imperio, sui potius, quam subjectorum ingenii rationē habentis, illecebra fuit peccandi Ducibus, Comitibus,
Præ-

Præfectis aliis. Hinc Procerum factionibus, tanquam malignis humoribus totum imperii corpus agitatum fuit. v. *Andr. du Chesne, tom. II. opp. Annal. Eginhardi & Bœcleri commentar. de Ludovico Pio.*

* De Ludovici imp. destitutione & restitutione; de tribus ejus filiis adversus patrem, stimulis pravorum hominum concitatis; de Lothario Patrem captivum apud Sveffiones in Monasterio s. Medardi deponente, ex Annalibus Bertinianis; de studio propagandi religionem Christianam, in gentibus videlicet Aquilonaribus Danorum, Svecorum, Norvvegorum &c. coram dicemus.

§. 4.

Lotharius I. Ludovici Pii filius, post Parentem in carcerem detrusum, imperium ambitione auspicatus, dum augere majestatem conatur, minuit, læsique benigni patris vindictam sentit. Nam fratres
re-

regnis a Ludovico patre datis exturbare cupiens, fatales discordias multo sanguine constantes excitavit, pacemque semel atque iterum factam callide elusit. Tandem pertæsus regni, sex circiter ante obitum diebus, se in Prumiense monasterium abdidit, & cum post obitum Patris, annis circiter XV. imperasset, ann. 855. diem obiit extremum. v. *Onuphr. l. 3. Rom. Princip. Sigon. de Regn. Ital. l. 5. & Nithardum libr. 2. 3. & 4.*

* Hoc imperante, fines imperii Normannis h. e. Danis, Svecisque & Saracenis in prædam cesserunt. v. Nithard. l. 4. Religio Christiana apud Saxones refrixit: Scissi inter fraternas discordias, populi, ad fatale nefas varie inducti sunt. Hinc Francorum imperium in partes divisum est. Ex hoc tempore quoque Regnum Germaniæ sive Francorum orientalium, a Francis occidentalibus penitus distingvi cœpit. Qua occasione Regnum Lotharingiæ

a Lothario dictum, enatum, est. v. Reginon. l. 2. ad ann. 842. Hoc tempore fœminam Johannem VIII. sedem Romanam tenuisse ac Pontificatum gessisse, Anastasius Bibliothecarius, Platina & multi alii tradunt. v. G. Calixt. de Conjug. Cleric. cl. Sarravium. Epistol. ad Salmasium p. 172. 183. & 224.

§. 5.

Ceterum inter Caroli M. nepotes & abnepotes, propter divisionem regnorum, perpetua fere de illis contentio fuit. Imprimis de Italia certatum est. Decedens enim vita Ludovicus II. imp. non reliquerat subolem masculam. Hæc occasio fuit, de Imperatoris nomine & Italiæ regno concertandi. Antea enim Carolus M. Ludovicum Pium; Ludovicus Lotharium; Lotharius filium Ludovicum; quisque scilicet parens majorem natu filium ea dignitate impertiverat. At postea *Ludovicus* Germaniæ

niæ Rex, & *Carolus Calvus* Rex Gallia, comperta imperatoris Ludovici morte, ad recuperandum decus illud antiquum, & retinendam avitæ laudis gloriam, Italiam Romamque urbem vindicare sibi annisi sunt. v. *Annales Fuldens.* & *Bertinin.* Post Ludovici e vita excessum, ann. 876. tres ejus filii relictî, imperium Germanicum acceperunt divisum: *Carolomannus* obtinuit Bojoariam, Pannoniam, Boemiam, Moraviam; *Ludovicus* orientalem Franciam, Thuringiam, Saxoniam, Frisiam & Lotharingiam; *Carolus Crassus* Alemaniam. v. *Otton. Frisingens. l. 6. c. 6.* Hic Carolomanno & Ludovico fratribus superstes, tot regna, de quibus hætenus armis certatum fuerat, ultro obtinuit. Sed fortuna

na ipsum subito destituit. Nam de summo fastigio ad imas miseras recidit, ab *Arnulpho*, qui surrogatus erat, victum emendicare coactus. Vitam ann. 888. finiit. Quo tempore Normanni Neustriam in Gallia, & Frisiam in Germania inferiori occuparunt. *Arnulphus* ergo, qui successit, præcipuam bellis laudem meritus est adversum Slavos, Moravos, Normannos & Italos gestis. v. *Reginon. libr. 2. Annal.* Extincto hoc *Arnulpho Ludovicus IV.* infans cognominatus, ann 899. patri successit. Ipsi in adolescentia defuncto non licuit jus suum in Italiam exsequi. *Sigonius & Baronius* eum in imperatoribus omittunt; Nominat vero ipsum *Otto Frisingensis lib. VI. c. 13. 14.*

* De malorum Iliade, quæ in hujus Ludovici IV. tempora congruit, (ut factionibus Episcoporum & Nobilium intestinis, Hungarorum grassationibus per Germaniam,) ex Reginone, Aventino & Luitprando dicemus. Meretur Baronii testimonium, quod ad ann. Chr. 900. num. I. hac de re perhibet, conferri.

§. 6.

Defuncto Ludovico IV. imperatore inprole, extincta jam in orientali regno familia Carolina, ann. 911. *Conradus I.* Francorum Comes & Thuringorum dux, imperium suffragatione Ottonis Saxoniarum ducis, & reliquorum imperii Procerum consensu, adeptus est. v. *Gobellini Pers. Cosmodr. art. 6. f. 246. Otton. Frisingens. l. 6. c. 15. 16. Lebmanni Chron. Spirens. l. 3. c. 51. & Brouveri Antiquit. Fuldens. l. 2. c. 7.* Interea Berengarius regno Italiae potitus est. v. *Sigon. de Regn. Ital. l. 6. Carolus Simplex Galliar. Lotha-*

tharingiam recuperans, eam regno suo adjecit. Potentiores Germaniæ Principes ægre ferentes, Conrado imperium fuisse delatum, domestica dissidia excitarunt, quibus consilium vindicandæ Italiæ necesse fuit interverti. v. *Aventin. l. 4. Luitprand. l. 27.* CONRADUS morti vicinus, vocatis ad se fratribus & cognatis suis, majoribus scilicet Francorum, concordiam in eligendo Rege suavit, atque ut Henricum Saxonem eligerent, etiam jussit. Denique eidem regiæ dignitatis ornamenta transmisit, symbola quippe traditi imperii. v. *Henrici Meibomii Not. in VViti-ehindi Annal. fol. 676. sequ. & Bæcler. in vit. Conradi I. p. 231.* inter res ejus gestas, nihil illustrius est victoria de Hungaris apud Oenum

fluvium ann. 913. parta. v. *Reginonis Supplement.*

* Hungaros anno 913. Franciam & Thuringiam & sequentibus, omnes partes Alemanniæ devastasse, continuator Reginonis & Sigebertus tradunt. Cur Conradus Cæsareum nomen ne quidem, affectarit, v. Conring. de Germ. Imp. Rom. c. 9.

§. 7.

Henricus ergo I. Dux Sax. cognomento *Auceps*, a Conrado jam designatus Rex Germaniæ, post excessum ejus, regnum ann. 919. cepssit. v. *Luitprand. l. 2. c. 7. Dithmar. Chron. l. 1. Cran2. Sax. l. 3. c. 4.* Hunc turbæ exceperunt intestinæ, quos ipse composuit prudenter. Lotharingiam recuperavit: Arnulpho Bavariam plenissimo beneficii jure concessit: Hungaros Germaniam devastantes, duobus præliis illustribus vicit, uno non procul Martisburgo, ann. 922. altero

tero in *Sax. v. Cranz. l. 3. c. 7.* urbes
 exstrui in Germania easque muris
 cingi curavit; Disciplinam & leges
 ordinavit. (conf. *Goldast. tom. 3.*
constitutut.) Ludosequestres (tor-
 neamenta vocant) instituit, bene-
 que meritis in bello dignitatem e-
 questrem concessit: hæresin Simo-
 niacam tum in Ecclesia invalescen-
 tem extirpare laboravit: Slavis
 devictis tributum imposuit: Da-
 nos, propter incursiones, in Frisiam
 tributarios fecit. Marchionatum
 Brandeburgensem contra Slavos
 & Wandalos, Slesvicensem contra
 Danos instituit, teste *Cranzio libr.*
3. c. 7. 8. 9. Sax. & in VVandalia l.
3. c. 16. v. VVitichind. l. 1. & Luit-
prand. l. 2. c. 8. Ante obitum, filium
Ottonem constituit successorem.

* Martin. Crusius Ann. Sjev. part. 1. l. 3.

c. 9. PATRICIORUM qui vocantur in ur-

H 3

bibus,

bibus, ORIGINEM huc refert. An, Ducatus, Marchionatus, comitatus effecerit hæreditarios ex Lehmanni Chron. Spir. l. 4. quæritur?

§. 8.

Otto I. successionis lege, ann. 936. imperator factus, moribus, fortuna, rebus gestis cognomentum *Magni* implevit. Cum Aquisgrani solenniter inauguratus esset, regnum Italiae & imperium urbis Romæ, ita Germaniæ regno conjunxit, ut cum eodem in successores perpetuo jure propagaretur. Jus etiam Imperii, coercitione rebellium undique coorientium sibi firmavit, domitis Henrico fratre, & Giselberto Lotharingiam tenente, aliisque horum consiliis faventibus. Bella Bohemica, Hungarica, Sarmatica confecit omnia feliciter. Boleslaum quoque Bohemiæ ducem ad obsequium perduxit: Slav

vis perdomitis tributa imposuit: Haraldo Daniæ Regi victo, Christianismum propagavit: Galliam tumultibus succussam pacavit: Hungaros Germaniam adhuc infestantes debellavit: Papas R. ambitiosos in ordinem redegit: Archiepiscopatum Magdeburgicum, Episcopatus Misnensem, Martisburgensem & alios instituit, eis secularem etiam potestatem concedendo. Princeps vere Magnus, fortis, justus, clemens, prudens & constans, ann. 973. Minlebiæ obiit, Magdeburgi in templo Cathedrali a se exstructo tumulatus. v. *VVitichind. l. 2. Annal. Luitprand. l. 4. cap. 7. Albert. Abbat. Stadenf. Chronic. ad ann. 939. seqq. Ditmar. Chronic. Martisb. l. 2. Bæcler. & Dieterich. in vit. Otton. I.*

* De inauguratione Ottonis I. de coronatione

tione Aquisgranensi, de officiis Procerum in actu inaugurationis, ex Lehmanni Chron. l. 5. c. 3 de Jure in urbem Romam, Papam & Patrimonium Petri, per Ottonem Cæsaribus acquisito, ex Conringii de Germ. Imp. Rom. c. 10. plura dicemus.

§. 9.

Patri *Otto II.* filius solus successit. Qui acceptam a Patre gloriam, haut dubie ad majorem provexisset amplitudinem, si vita mansisset. Cum in rebelles & perfidos Italos, præcipue Romanos, graviores poenam statuisset, desertus postea ab ipsis in prælio adversus Græcos, magna clade affectus est. Ast eo mox redintegrato, contra Saracenos victor evadit. v. *Nacler. Generat. 34. & Aventin. l. 5.* Multa in Germania comitia celebravit. Regem Galliarum Lotharium ann. 978. bella ipsi moventem repulit, Lutetiam

tiam usque progressus. v. *Cranz. Sax. l. 4. c. 18.* Cum annos 15. solus præfuisset imperio, Romæ ann. 983. fato functus est. v. *Ditmar. lib. 3. p. m. 50.* Patri defuncto OTTO III, admodum puer anno sequenti successit, ob ingenium illustre, more illius seculi, *Miracula mundi* dictus. Henricus Bavarus agnatus, tutelam hujus Ottonis ad se pertinere contendens, regnum simul palam ambivit. At Procerum pars magna Henrico restitit, imperatorem Ottonem agnoscendo. De rebus ejusdem gestis, *Ditmarus Merseburg. Chron. l. 4.* præcipue memorat. Post Ottonis obitum, HENRICUS II. dux Baviaræ, Henrico Aucupe proavo natus, anno 1014. solenni inauguratione Imperator factus, in Italiam expeditionem suscepit: Boleslaum Polo-

niæ ducem ad obsequium reduxit. Uxorem Cunegundam castissimæ vitæ sociam verius, quam uxorem habuit. Episcopatum Bambergensem instituit, aliosque Episcopos & sacerdotes, largis ornavit beneficiis, *Sancti* propterea cognomen post fata indeptus. Quo, vita sine prole ann. 1024. functo, *Conradus II.* cognomento *Saliquus*, Dux Franconiæ electus fuit Imperator. Qui Burgundiæ & Arelatenſe regnum per injuriam in terris Germanico imperio debitis enatum, eidem rursus perpetui fœderis lege conjunxit. v. *Conring. de Fin. imp. l. 1. c. 12. 13.* vitam ejus *VVippo*, qui in *Chronic. magno Rer. Belgic. Pistorii* extat, p. 421. seqq. descripsit. Hunc excepit filius *Henricus III. Niger* dictus: Qui Uratislaum Bohemiæ ducem, & Hungaros contumaces
in

in ordinem redegit. v. *Aventin. l. 5.* Quo facto, schisma inter Pontifices R. ortum, quoque composuit. v. *Sigebert. Chron. & Platin. in vit. Pontif. confer Otton. Frisingens. & Abbat. Urspergens. Chronic. in. Henr. III.*

* Ferreum hoc seculum ob malorum exuberantiam, Ditmaro dictum, utique & esse pariter ultimum crederetur, Baroni ad ann. Chr. 1001. memorat, addens, Antichristi adventum proximum fuisse prædictum. De virginitate & sanctitate Cunegundæ v. Abb. Ursperg. in Chron. de Henr. II. Cranz. in Sax. l. 4. c. 35.

§. 10.

Henrico III. patre defuncto, filius *Henricus IV.* quinquennis adhuc regno, Procerum consensu admotus, diu quidem illi præfuit; sed rebus Germaniæ per interna dissidia, & Pontificis R. Hildebrandi molitiones insidiosas turbatis, ad-
versa

versa magis, quam prospera expertus est fata. Hildebrandus enim Papa, Gregorius VII. dictus, ambitiosus & temporum callidus, turbas in Germania per Saxones imprimis & Episcopos excitatas, in rem suam vertit, ac non tantum *Rudolphum* Sveviæ ducem insolenti more contra Henricum, Cæsarem declarat; sed & illum anathematis fulmine percussum, non prius eodem ipsum liberat, quam humillimo abjectissimoque ritu culpam deprecatus esset. Ac licet postea hic Papam coercere laboraret, frustra tamen is fuit conatus; tum quod Saxones ipsi subinde obniterentur, tum etiam quod tandem filius ejus Henricus in patrem insurgeret, eumque ante in sexaginta & duobus præliis victorem, imperio perfide exueret suo. Mœro-
re

re igitur animi confectus Henricus
 Leodii ann. 1106. vitam finiit miser-
 rimam. v. *Helmoldi Chron. Slavor.*
l. 1. c. 27. seqv. Maderi Antiqu.
Brunsuic. p. 47. seqq. Aventin. l. 5.
Sigebert. Chron. Otton. Frising. l. 6.
Chron. & l. 1. de Reb. Gest. Frid. I.
Lehmanni Chron. Spirens. l. 5. c. 27.
& Auctorem vitæ Henrici IV.
quem Goldastus Otbertum Leodi-
ensem Episcopum fuisse censet. Im-
perium patri ereptum, filius dein
Henrico V. administravit. Qui dum
imperii jura contra Pontificem R.
Palchalem II. tueri nititur, ab ipso
devovetur diris. Nec ante quie-
to ipsi esse licuit, quam in comitiis
VVormatiensibus ann. 1122. Papæ
Calixto II. jus investiendi Episco-
pos & omnem circa sacra potesta-
tem cederet. v. Ott. Frising. l. 7.
Helmold. l. 1. c. 41. & 42. Cranz.
Sax.

*Sax. l. 5. c. 15. seqq. & Lehmanni
Chron. Spir. l. 5. c. 42.*

* Hoc tempore Pontificum R. potentia & tyrannis ad fastigium perducta ; Cæsarium vero majestas imminuta fuit. v. Conring. Dissert. de Constitut. Episc. Germ. & Ludovici Maimburgi Hist. de la Decadence de l'Empire l. 3. confer S. R. Imp. Principum Apologias pro Henrico IV. Imp. adversus Gregorii VII. si- ve Hildebrandi malignas criminationes. à Goldasto editas. In hæc tempora refertur ordo Templariorum ann. 1118. institutus. v. Tyrium l. 12. c. 7. item conversio Slavorum & Pomeranorum per Ottonem Bambergensem Episcopum facta. v. Cranz. Vandal. l. 7. c. 17. & Saxon. l. 5. c. 44. ut Henricus V. Episcopos propter Simoniam castigaverit, Maderus in Antiqv. Brunsvic. p. 53. seqv. tradit.

§. II.

Post Henricum V. *Lotharius II.* dux Saxoniae, Conrado Sveviae licet obnitente, imperium favore Pontificis, obtinuit. Et quia sedi Romanae valde addictus fuit, a sacer-

cerdotibus passim laudatur. v. *Chronic. Alberti Stadenf. ad ann. Chr. 1133. seqq.* Hunc excepit *Conradus III.* dux Suevoiæ: qui *Henricum Superbum*, ducem Sax. & Bavarie, æmulum expertus est potentem. Hoc & Gvelfo fratre ejus devictis, Conradus in Palæstinam expeditionem monitu s. Bernhardi Abbatis suscepit infelicem. v. *Helmoldi libr. 1. Chron. Slavor. c. 56. seqq.*

* Lotharii jussu & auctoritate leges Justinianeas in scholas & fora Italica, ut vulgo traditur, reductas esse, veræ historiæ hautquaquam congruere, H. Conringius de Orig. Jur. Germ. c. 21. seqv. evincit. confer D. G. Calixti epit. Theol. Mor. p. 112. seqq. GVELPHORUM & GIBELLINORUM nomina factionum, in imperio hoc tempore exorta legas apud Lehmannum in *Chronic. Spirens. l. 5. c. 50.* Conradus III. judicium Rotwilense instituit, quod institutum Stumpsius l. 5. c. 39. laudat. Bella sacra seculo XI. & XII. in Palæstinam suscepta,

pta, Albertus Aquensis in Hist. Hierosolym. & Willermus Tyrensis Archiepisc. memorant. Vide Gesta Dei per Francos, sive orientalium expeditionum Histor.

§. 12.

Fridericus I. Conradi III. ex fratre nepos, dux Sveviæ, ab Italis *Barbarossa* sive *Ænobarbus* dictus, Francofurti ann. 1152. eligitur imperator, & triennio post Romæ ab Hadriano Pontifice coronatur. v. *Ott. Frising. l. 2. c. 4. de Reb. Gest. Frid.* Princeps togæ & sagi gloria nulli secundus, turbas in Germania inter Henricum Austriacum & Henricum Leonem Saxonem, super Bavariæ ducatu ortas, ante composuit, quam Pontificem R. & Italos compescere, atque jura antiqua Cæsarum vindicare diversis, in Italiam expeditionibus susceptis, aggrederetur. Ladislaum Bohemiæ du-

ducem creavit Regem: Episcopo Würzburgensi jus gladii concessit. Silesiis duces præfecit. Henricum Leonem Saxonem proscribit, suisque exuit provinciis. v. *Chronic. Slavor. lib. 2. Arnoldi, Albert. Abbat. Stadens. ad ann. 1180. Chron. M. Theod. Engelbusii p. 235.* Tandem adversus Saracenos, & Saladinum Ægypti Tyrannum, qui Hierosolymam Christianis eripuerat, bella movit infeliciter. Nam in Cilicia aquis submersus, ann. 1189. expiravit.

* Duo, hoc imperante, in historia notabilia quæri solent: PRIMUM est, an Alexander III. Papa Friderici hujus collum pedibus presserit? v. *Lehmann. Chron. Spir. l. 5. c. 56.* Negat hoc G. Remus JCtus, in peculiari dissertatione ann. 1626. Altorfi habita. ALTERUM, an jus civile Romanum, ejusdem auctoritate, in tribunalibus receptum & confirmatum sit? v. *Radevic. l. 4. c. 3. & H. Conringii de Orig. Jur. Germ. c. 23.* Paupe-

rum de Lugduno, vel Waldensium, qui Pontifici R. contradixerunt, origo in hæc tempora conjicitur. confer Dubravii Hist. Bohem. l. 14. initio.

§. 13.

Friderico Barbarossæ, filius *Henricus VI.* successor datus, Rogerii Siciliae Regis filia Constantia in matrimonium ducta, regna Siciliae, Apuliae & Calabriae acquisivit. Cui ingenua procumbenti, cum Papa Coelestinus ann. 1191. coronam imposuisset, altero pede elevato eandem decussit; innuens scilicet in sua esse potestate, dare & auferre imperatoribus imperium. v. *Baron. ad ann. 1191. n. 9. 10. 11.* Henrico præmatura morte sublato, in Germania variæ exortæ sunt factiones, quod filius ejus *Fridericus II.* adhuc puer esset quinque annorum. Nam aliqui *Philippum* de mortui Henrici fratrem, aliqui *Otto-*
to.

tonem IV. Saxonem designabant imperatorem. Papa quidem R. *Ottoni* primum favit; at vero cum de recuperandis imperii juribus in Italia agigaret consilium, ab eodem excommunicatus, imperium ad *Fridericum II.* Regem Siciliae, Neapolis, & ducem Sveviae translatum fuit. Qui, ut erat excelsi princeps animi; ita non tantum in Palæstinam adversus Saracenos profectus, Hierosolymam recuperavit, sed etiam dominatum Pontificum R. coërcere annisus est. Hi vero sic irritati, fulmina excommunicationis in eum vibrarunt, nec destitit eum persequi, donec in concilio Lugdunensi imperio exueretur. *Aventinus l. 7. p. 535.* memorat, quod ex amore Philosophiae, libros Aristotelis ex Græco & Arabico sermone in Latinum verti curarit.

In ejus locum Principes quidam Germaniæ *Henricum* Landgravium Thuringiæ (*den Pfaffen-König*) quidam *Vilhelmum*, Hollandiæ comitem surrogarunt. Unde iterum fatales in Germania turbæ excitatæ sunt non paucæ.

* Gvelforum & Gibellinorum factiones in Italia hoc tempore mutuis certabant odiis. v. Mutii Chron. Germ. l. 20. Constantiam non 50. (ut vulgo traditur) sed 30. annorum fuisse, cum Henrico nuberet, ex Viterbiense, Lehmannus Chron. cit. c. 66. probat. Cuspinianus in Henrico VI. memorat, eam suspicionis amoliendæ causâ publice, multis adstantibus utriusque sexus hominibus, in pratis Panormi peperisse infantem Fridericum II. De Henrici VI. Ottonis IV. & Friderici II. Rebus Gestis in regno Neapolitano, Pandulphi Collonutii Jcti Hist. Neapol. l. 4. legi meretur. Qui & p. 186. seqv. memorat, Clementem Pontificem R. Carolum Andegavensem ex Gallia contra Conradinum Friderici II. nepotem, justum post Conradi ann. 1254. excessum, re-

regni Neapolitani hæredem, evocasse. Is Conradino huic Austriæ duci, svasu Pontificis, in foro Neapolitano per carnificem, nefando scelere, caput amputavit, eoque stirpem ducum Sveviæ simul extinxit. Pontifex, ante a Carolo de Conradino capto, consultus, respondit: *Vita Conradini, mors Caroli; mors Conradini, vita Caroli.* De Henrico (den Pfaffen-König) v. Histor. Erphesfordiens. Anonymi cap. 50. seqq. apud Pistor. Script. Germ. tom. 1. De Ottone IV. agit Cranz. Saxon. l. 7. De excommunicatione Friderici II. idem l. 7. c. 38. & l. 8. plura memorat, ubi & originem militum ordinis Teutonici describit. Fridericus etiam filium suum Henricum adhuc decennem, Regem Germaniæ declaravit. Origo Monachorum, qui Dominicanorum & Prædicatorum ordinis dicuntur, in hæc tempora refertur. Orthodoxiæ tum probandæ medium, erat ferrum candens. v. Morn. Myster. iniqu. p. 869. De Wilhelmi electione v. Cranz. Sax. l. 8. c. 16. seqq. inter has Germaniæ turbas, Tartari ann. 1241. in Poloniam & Silesiam, magnis agminibus infusi, magnas ubique strages ediderunt. v. Curæi Annal. Silesiæ fol. 68. seqq.

§. 14.

Cum extincta Friderici II. Imp. familia, *Interregnum* illud decantatissimum oriretur *magnum*, tristis Germaniæ ubique facies fuit. Nam principes imperii non tantum de novo eligendo imperatore inter se dissentiebant, aliis *Richardum*, Cornvalliæ ducem ex Anglia evocantibus, aliis *Alphonsum X.* Castiliæ Regem poscentibus: sed contentiones quoque motæ sunt super provinciis Ducum Sæviæ, Marchionum Austriæ, & Landgraviorum Thuringiæ, quæ tum per extinctas horum stirpes, forte vacabant. Hinc in republica sine capite turbæ, latrocinia ac rapinæ passim invalescebant: ut, quod validius, id justius censeretur. Quibus malis avertendis, multæ urbes, imprimis ad Rhenum sitæ, anno 1255.

foedus securitatis caussa inierunt. Cui sese nonnulli quoque Principes jungebant, qui arces & receptacula latronum destruxerunt. v. *Tritb. Chronic. Hirsaug. Cranz. Sax. l. 8. c. 22. Mutium Chr. Germ. l. 21. & Lebmanni Chronic. Spir. l. 5. c. 95.* Dictum Frideric. II. domum Austriacam mirum in modum auxisse, extulisse atque exornasse, Austriamque *cor ac clypeum S. R. Imperii* appellitasse, *Cuspinianus in vita ejus fol. 342.* tradit.

* Tempus hujus interregni, si a Richardi jam memorati discessu ex Germania, anno 1258. facto, ad Rudolphi Habsburgici electionem computes, est 15. annorum; si autem a Friderici II. Imp. proscriptione annos numeres, erit 28. annorum. Evitandis in posterum interregni malis, in A. Bulla tit. 5. Vicarii imperii constituti sunt.

CAP. V.

De

SECUNDO IMPERII R.
GERM. INTERVALLO.

§. I.

Pertæsi tandem Principes ἀναρ-
χίας & convulsionis imperii,
ex interregno natæ, Francofurti an-
no 1273. congregati, *Rudolphum*
Habsburgicum, Allatiæ Landgra-
vium, propter insignes animi dotes,
unanimes suffragatione crearunt
imperatorem. Qui, ut erat pru-
dens magnique animi, primum si-
bi potentiorum principum ac Ele-
ctorum animos devinxit, elocatis
Ludovico, comiti Palatino ad Rhe-
num, Alberto Duci Sax. Othoni
Marchioni Brandenburgico, in ma-
trimonium filiabus. Deinde Ot-
tocaro Bohemiæ Regi, provincias
Austriacas, quas ille extincta tum
stir-

stirpe ista occupaverat, suæ ditionis
 fecit, filioque suo Alberto, hac lege
 dedit; ut se imperatoris & imperii
 clientem profiteretur fiduciarium.
 Italiam ingredi, majorum exemplo
 territus, abstinuit. Interim ut opes
 colligeret ex Italia, more haut lau-
 dabili, civitatibus quibusdã, ut Ge-
 nuensibus, Florentinis, Lucensibus
 & Bononiensibus, immunitatem
 vendidit. v. *Tritbem. Chronic. Hir-
 saug. Mutium Chron. Germ. l. 21. f.*
220. & Cuspinian. in vit. ejus. Ho-
 nori tamen Germanicæ nationis ce-
 dit, quod in tribunalibus & comiti-
 is, abrogato lingvæ Latinæ ulu, Ger-
 manico in posterum idiomate uti,
 jussit. v. *Aventin. l. 7. Annal. Boj.*
& Crusii Annal. Sæv. l. 3. part. 3. c.
1. Spiræ sedem suam usque ad vitæ
 finem habuit. v. *Lebmanni Chron.*
l. 5. c. 111.

* Rudolphus hic Sereniss. domus ac potentia Austriacæ fundator. conf. Limn. J. P. libr. 5. c. 2. Principes, absente sceptro, crucis signo statim Jurisjurandi fide sibi obstrinxit. v. Freheri tom 1. p. 388. & Lehm. libr. cit. c. 104. in Thuringia 66. arces latronum evertit, v. Spangenberg. Chron. Mansfeld. c. 269. & Fabricii Origin. Sax. l. 6. p. 596.

§. 2.

Post Rudolphi obitum, ann. 1291. præterito Alberto, filio ejus imperium ambiente, *Adolphus* Comes Nassoviæ, favore Gerhardi Moguntini Archiepiscopi, ad summum imperii culmen evectus est. Qui, ut in *Chronico Magn. Belgica* habetur, ob contemptum imperii procerum, &, quod fœdere cum Angliæ R. adversus Gallum percusso, regnum Arlatense recuperare niteretur, exosus factus, instinctu Electoris Moguntini, a Proceribus imperio mox amotus fuit, surrogato

ro in ejus locum *Alberto Austriaco*.
 Adversus hunc dum arma corripit,
 non procul Spira, in prælio victus,
 occubuit. v. *Aventin. Ann. Boj. l.*
7. Lehmanni Chron. l. 5. c. 118. seqq.
Fabric. Orig. Sax. l. 6. p. 603. Al-
 bertus folio augusto, ritu solenni
 admotus, opibus mage cumulan-
 dis intentus, quam imperii gloriæ
 & commodis augendis, parvam a-
 pud Procere imperii gratiam iniit:
 nec diu post, ann. 1308. a Johanne
 duce Sæviæ, cui ducatum ademe-
 rat, ad Rhenofeldam interfectus
 est. v. *Chronic. Colmar. part. 2. &*
Lehm. Chron. l. 7. c. 1. 3.

* Adolphus Thuringiam ab Alberto de-
 genere, Landgravio Thuringiæ sibi
 venditam, dum occupare contendit, a
 Misnensibus clade afficitur, quam mul-
 ta mox sævitia usus, vindicavit. v. *Fabr.*
Orig. Sax. l. 6. & Peiferi Lipsiam l. 4. §.
14. 15. 16. Albertus Cæsar Adolpho sub-
 ro

rogatus, ubertate venarum in argentariis Misnensium fodinis illectus, ingentem exercitum ex Svevis & Austriacis conscriptum, duce Nortbergio in Ostlandiam misit, clade memorabili ad Lucam affectus, in Thuringiam mox veniens, vastitatem agris intulit. v. Peiferi Lipsiam l. 4. §. 16. & Fabric. Orig. Sax. l. 6. p. 620. seqv. Ad hæc tempora pertinet Templariorum (quorum originem Matth. Paris in Hist. Angl. f. 56. & Wilh. Tyrius l. 12. c. 7. tradunt) extinctio, anno 1307. ex decreto Concilii Viennensis & Pontificis R. Clementis V. & Philippi R. Gallie facta. v. Aventin. l. 7. f. m. 592. & qui iuste eos deletos probat, Natal. Alexandrum Hist. Eccles. Sel. cap. Sec. XIII. part. II. dissert. 10. adde Platinam in vit. Clementis V.

§. 3.

Alberto e vivis sublato, *Philippus* R. Gallie imperio imminens, muneribus & promissis imperatoris dignitatem consequi laboravit. At Electores Bonifacii Pontificis R. monitu, sine mora, *Henricum VII.*

comitem Lucelburgensem, principem strenuum & acrem, (quem *Albertus Argentinensis columnam magnanimitatis & justitiæ ac florem germinis Germanorum* appellat,) crearunt Cæsarem. Qui compositis Germaniæ rebus, in Italiam expeditionem suscepit, antiquum videlicet imperatorum jus vindicaturus. Enimvero licet prospere hic conatus primum succederet; mox tamen patuit, rectius ipsum fecisse, si Rudolphi Imperatoris exemplo edoctus, Italiam non intrasset. Nam a Florentinis, instinctu Pontificis R. subornatus Bernhardus scelestus monachus, ipsi venenum in s. eucharistico calice præbuit, quo epoto, nondum completo quinto imperii anno, exspiravit. v. *Lehm. Chron. l. 7. c. 10. seqq.*
Nau-

*Naucler. Generat. 44. P. Æmilium
l. 8. f. m. 420. sequ. Æneam Sylv. in
Hist. Boh. c. 31.*

* Henricus hic composuit bellum Thuringicum; Expeditionem in Italiam, consensu Procerum imperii suscepit. Lehm. Chron. l. 7. c. 3. De Henrici mortis genere Natal. Alex. H. Eccl. Sec. XIII. tom. 2. c. 9. art. 4. disquirat. Hoc tempore sedes Pontificia a Clemente V. Roma Avinionem in Galliam translata, ubi annis 74. mansit. v. Balæum & Platinam in vit. Clem. V.

§. 4.

Orbato ergo per obitum Henrici, imperio capite, ultra annum in Germania interregnum fuit, quo turbæ, rapinæ & latrocinia iterum invaluerunt. Donec *Ludovicus* Bavarus quinque Electorum suffragiis electus, Aquisgrani coronaretur Cæsar. Qui cum *Friderico Austriaco* æmulo, Bonnæ ab Archiepiscopo Coloniensi coronato,
de

de hoc fastigio imperii, per octo annos contendit; & cum eundem victum prælio cepisset, a Pontificibus Romanis Johanne XXII. Benedicto XII. & Clemente VI. mire divexatus fuit, quod Gibellinis in Italia suppetias tulisset, jusque Pontificum per Italiam usurpasset. Hinc excommunicatus, & instinctu Pontificis R. in ejus locum Carolus IV. favore Archiepiscoporum & sacerdotum Cæsar (vulgo *der Pfaffen-Kaiser* audit) designatus fuit. v. *Aventin. Ann. Boj. l. 7. Langium in Chronic. Citizenf. Cranz. l. 9. Sax. c. 22. Lehmanni Chron. l. 7. c. 14. 16. 17. 20. seqq.*

* Ludovicus jam laudatus aulam, non ut antecessores sui, vagam in imperio, sed fixam in ditione sua, propriis sumptibus, teste Alberto Rebdorfio in Annal. aluit, Monachii etiam sepultus a. 1347. Helvetiorum fœdus, invitis Austriacis confirmavit. v. Simler. de Rep. Helvet.

l. i. Johannes XXII. Pontifex, teste Platina in vita ejus, multum ipsi molestiæ faceffivit. Italarum tum Papæ obnoxiorum vox fuit: utile esse, Germanos esse quam stolidissimos. confer Cranz. Sax. l. 9. c. 14. 15.

§. 5.

Novæ primum dissensiones circa electionem *Caroli IV.* R. Bohemiæ exortæ sunt. Nam aliqui *Eduardum* R. Angliæ, aliqui *Friedericum* Landgravium Thuringiæ, aliqui *Guntherum* Comitem Schwarzburgicum poscebant imperatorem. Verum illi duo recusabant hanc dignitatem, quam *Guntherus* assumsit, mox instinctu *Caroli*, veneno a medico forte præparato, sublatus. Inde solus imperio præfuit, cujus *vitricus* ideo appellatus est, quod avidus pecuniæ, multa imperii jura abalienasset. Hinc Maximilianus I. de eo dicere so-

solitus, pestilentio rem pestem nunquam eo ipso, Germania contigisse. Bohemia tamen illi augmentum, non tantum, quod Silesiam eidem junxerit, sed & quod Academiam Pragæ, ad morem Parisiensis & Bononiensis constituerit, ac episcopatum ejus in Archiepiscopatum evexerit. Unum præcipue opus in eo, (quod quidem Imperium attinet,) laudari solet; nempe *Aurea Bulla*, h. e. lex perpetua & pragmatica, in electione Imperatoris servanda, quam Norimbergæ ann. 1356. ex consensu Procerum, publicavit. Ne autem successor esset in incerto, filium degenerem & propudium hominis, *Venceslaum*, ante obitum, ut imperator constitueretur, collectis prece & pretio suffragiis, effecit. Vita excessit ann. 1378. v. *Lebmanni Chronic. l. 7. c.*

34. *seqq.* Cuspinian. in vit. Caroli IV. Æneam Sylv. Hist. Bohem. c. 33. Dubrav. H. Boh. l. 22. Spigel. l. 5. in Gunther. Ligur. Spangenberg. in Chron. Mansfeld. & vitam Caroli IV. ab ipso conscriptam, apud Freherum in Rerum Bohem. Script. f. 86. *seqq.*

* Quo jure vitricus imperii dictus, celeberrimus Schurzfleischius noster, peculiari differt. declarat. De Silesia Bohemix annexa, v. Conring. de Finib. Imp. German. c. 29. Curæus in Annal. Silesiæ fol. 109. scribit; datur Carolo vitio, quod plus dilexerit Bohemicum regnum, quam imperium R. a quo multa largitionibus abalienavit, adde Mutium. Chron. Germ. l. 25. & Æneam Sylv. Hist. Bohem. c. 33. De AUREA BULLA v. Linnæi observationes ad ejusdem præmium. Bœclerus in Dissert. Polit. vigesima p. 489. ex hac Formula deinceps Capitulationes Cæsareas, tanquam antitypum ex typo prodiisse, censet. Ut filium in imperio haberet successorem, scribitur, singulis Electoribus centena millia florenorum promississe, &

& cum facta electione filii, non esset solvendo, iisdem pignoris loco, vectigalia, oppida & telonia imperialia concessisse. v. Mutii Chron. Germ. l. 25. f. 287.

§. 6.

Ignavus ergo Venceslaus, post patris obitum, ad imperium evectus, *voluptatum (ut Aeneas Sylvius H. Bob. c. 34. loquitur) sequax, ac laboris refugiens, vini prorsus quam regni curiosior fuit.* Bis custodiæ datus, sed iterum elapsus, regnum, cuius curam neglexerat, administrare voluit. Carnifice, quem compatrem suum appellavit, familiariter usus, etiam crudelis extitit. Longobardiam, quam Otto I. imperio conjunxerat, CL. millibus florenorum, Galeatio Vice-Comiti (quem ducem Mediolanensem creavit, vid. *Aventin. l. 7. f. 642.*) vendidit, cum pater ejus regnum Arelatense ante ab aliena es-

set. Hinc *Theodorus a Niem tr. 6. Nem. c. 33. Argent. consil. XI. n. 93.* scribit: *Uterque pater & filius libentissime totum residuum imperium vendidissent, si emptorem reperissent.* Indignum igitur Electoribus visum est, tot flagitiis corruptum principem imperio præesse; quare illum eodem deiecere, & domi torpentem vitam exigere permiserunt v. *Æn. Sylv. Hist. cit. Dubrav. in Hist. Bohem. l. 23. initio, & Cuspinian. in Venceslao fol. 388. sequ. Lehman. Chron. l. 7. c. 59. seqq.* In hujus locum *Rupertus Palatinus*, mortuo *Jodoco* Marchione *Moravia*, quem primum Electores designaverant, & cæso *Friderico* duce *Brunsvicensi* in itinere *Frankofurtensi*, anno 1409. surrogatus & ab Archiepiscopo *Coloniensi* coronatus fuit. Qui a Pontifice R. in *Italiam*

liam evocatus, ut Galeatium Mediolanensem compesceret, in agro Brianiano, perfidia Italorum, clade affectus, in Germaniam rediit, turbasque ex Wenceslai ignavia ortas composuit. Obiit Oppenheimii ann. 1410. v. *Cuspinian. fol. 390. seq. Lehmanni Chronic. Spir. l. 7. c. 75.*

* Wenceslaus Norimbergæ 1361. natus, cum baptizaretur, malo omine, aquam baptismi conspurcavit. *Cuspinian. l. c.* De Wenceslai destitutione v. *Limn. Addit. ad l. 2. J. P. c. 11. p. 62. seqv. Bœcl. Notit. Imper. l. 4. c. 1. Dubravius l. 23. cit. hoc imperante, bombardas in Germania inventas fuisse scribit. Ruperto imperante, anno 1409. ex Academia Pragenſi, seu colonia Lipsiensis prodit, quam Fridericus Bellicosus Marchio Misniæ stabilivit. vid. Peiferi nostri Lipsiam l. 3. §. 13. seqq. & Panegyric. ſecularem de Academ. Lips. Joh. Friderich, eidem a nobis subjunctum. Ex doctrina Wicleſi, quam Johannes Huſs & Hieronymus Pragenſis profitebantur, in Bohemia turbæ exortæ, quæ poſtea Sigismundo imperante, in incendium*

eruperunt, Bohemiæ & Germaniæ noxi-
um.

§. 7.

Sigismundus ignavi Wenceslai frater, Rex Hungariæ & Bohemiæ, majoris animi, quam fortunæ princeps, anno 1410. imperator electus, omnem curam impendit, ut statum, religionis & reipublicæ turbatum redderet tranquillum. Nam schisma in Ecclesia ex VViclefi & Hussi doctrina ortum, in concilio Constantiensi tollere quidem, sed ausu valde iniquo & infelici, contendit, Johanne Hussio contra datam fidem combusto. Inde bellum Hussiticum duce Ziska, toti Bohemiæ & Germaniæ funestum exortum. v. *Æneæ Sylv. Hist. Boh. c. 38. 39. 44. seqq.* Potestate interim & jure Cæsareo usus, Pontifices quodammodo coërcuit, comitem Cle-

Clevenlem Adolphum II. & Amadeum Sabaudia comitem, Duces creavit. Frideric. VI. Burggravium Norimbergensem, Comitem de Zollern Marchionem Brandenburgicum, & Electorem renunciavit: Friderico Bellicoso Landgravo Thuringia & Marchioni Misnia, Electoratum Saxonicum, mortuo sine hærede Alberto duce Lauenburgico & Saxonia Electore, vacantem, Erico Lauenburgico præterito, propter insignia merita ann. 1424. contulit. In bello Bohemico, ut ante in Turcico ad Nicopolin ann. 1397. non una clade affectus, infelix fuit; domi etiam cum *Barbara*, foemina impudicissima infaustum expertus connubium. v. *Lebmanni Chron. l. 7. c. 76. Cuspinian. in vit. ejus, Dubrav. H. Boh. l. 25. Fabricii Origin. Sax. l. 7.*

*. De Wiclefi & Joh. Hussi doctrina & Actis, ex operibus Hussi Norimbergæ impressis; de Hussi & Hieronymi Pragensis martyrio iuxta Actis Concilii Constantiensis, (quod Lutherus OBSTANTIENSE dixit,) constat. confer Æn. Sylv. Hist. Boh. c. 35. qui & de Petro Dresdeni & Jacobello Misenenfi memorat, adde, Dubravii H. Boh. l. 24. De bello Hussitico M. Zacharias Theobaldus tribus libris prolixè egit. De translato Electoratu Saxonico confer Albert. Cranz. Sax. l. XI. c. 10. Hortleder. de B. Smalcald. tom. 1. l. 4. c. 23. Fabric. Orig. Sax. l. 7. f. 696. Funestæ ad Nicopolin cladis a Turcis acceptæ, causâ fuit Gallorum inconsultus ardor pugnandi, v. Besoldi Hist. Constant. pag. 678. & 687. seqq. Uxorem Sigismundi alteram, inexhaustæ libidinis fœminam Cuspinianus l. c. f. 400. & Æn. Sylv. H. B. c. 59. describunt.

§. 8.

Sigismundum anno 1437. vivis ereptum, excipit *Albertus II.* gener ejus, Dux Austriæ V. hujus nominis, Hungariæ atque Bohemiæ Rex. Qui

Qui, nisi Ducum Austriæ interpellatione fuisset persuasus, coronam imperatoriam per legatos oblatam acceptare recusasset. Biennio hoc, quo imperium tenuit, fortitudine eminuit. Nam Casimirum Polonia R. e Bohemia amovit: Bohemicas factiones extinxit: Amurathem Turcarum tyrannum ex Hungaria profligavit. In qua expeditione, ex nimio peponum esu, dysenteria infectus, obiit, relicta uxore Elisabetha gravida, quæ postea Ladislaum posthumum enixa est. v. *Cuspin. in vit. ejus, Dubrav. l. 30. Ænea Sylv. Hist. Bohem. c. 55. & 56. & H. Mutium Germ. Chron. libr. 28. initio.* Defuncto Alberto successit *Fridericus III.* Archi-Dux Austriæ, Francofurti electus Imp. Aquisgrani a Theodorico Coloniensi Archiepiscopo coronatus, im-

pe-

perio 53. annis mens. 4. & d. 4. præfuit. Princeps pacis & tranquillitatis amans, bella, quanta potuit industria, vitavit; etsi causa ipsi non una tum ab Hungaris tum ab Austriacis, data esset. Amurathes II. & Muhammedes II. Imperatores Turcici, interim expugnata Constantinopoli, fines regni inter Savum & Dravum, in Moldavia & Hungaria protulerunt, cladibus ab Hungaris acceptis & illatis. v. *Mutium Chron. Germ. l. 28.* Alsatiam Ludovicus XI. instinctu Eugenii Papæ, exercitu 30000. & amplius armatorum conscripto, crudelissime vastavit, prope Basileam ab Helvetiorum copiis cæsus, ægre tertiam fracti exercitus partem reduxit in Gallias. Deinde ad Nancejum *Carolo* audace vel pugnace Burgundiæ duce, ann. 1477. cæso,
Bur-

Burgundiam, Picardiæ & Artesiæ magnam partem occupavit, quæ Maximiliano, Imperatoris Friderici filio, jure connubii cum Maria, dicti jam Caroli filia unica debebatur. v. *Annales Flandr. p. 376. & Comineum l. 4. & 5.* In Germania ann. 1449. inter Albertum Brandenburgicum (qui Achilles Germaniæ vocabatur) & Norimbergenes, bellum grave exarsit, quod biennio viribus utrinque exhaustis deflagavit. Non longe post anno 1455. inter Fridericum Electorem Palatinum, & Ludovicum Palatinum, de tutela testamentaria certatum est. Fridericus, cui turbæ in imperio excitatæ non videntur magnopere curæ fuisse, obiit ann. 1493. Symbolum ejus fuit A. E. I. O. U. hoc est: *Aquila Juste Electa Omnia Vincit*: Vel ut alii ex-

explicant: *Austriaci Erunt Imperatores Orbis Ultimi.* v. *Euspinian. in vit. ejus & Lehmann. Chronic. l. 7. c. 95. seqq.*

* Fridericus a Nicolao V. Papa Romæ corona imperiali, magna pompa redimitus ann. 1451. uxore simul Augusta coronata. Pius II. Pontifex R. anno 1461. Archiepiscopum Moguntinum deposuit, quod pallium caro pretio redimere noluisse, v. *Lehm. l. c. cap. 104.* De congressu Friderici Imp. & Caroli Burgundi, v. *Cominai Hist. l. 3.* qui ejusdem characterem animi & res gestas, admixtis variis monitis, prudenter describit, annotato l. 7. in fine, ejus exitu infelici, ubi librum claudit: *Est nimirum DEUS, a quo salus regnorum omnium & incrementum & occasus & initia dependent.* Adde Haræi Ann. in vit. Car. Audacis. Ludovicum XI. Galliæ tum Delphinum, Papa Eugenius stimularat ad bellum jam memoratum, ut concilium Basileense, quo potestati sua derogabatur, disturbaretur. v. *Mutium l. c. p. 326.* colluvies populi in hoc exercitu collecta magna fuit: vulgo Armenii, ab Helvetiis vero dicebantur, *die armen Tsefen.* v. *Lehm. l. 7. c. 99.*

CAP. VI.

De

IMPER. R. GERM. TERTIO
INTERVALLO.

§. I.

Novum hic intervallum histo-
riæ Germanicæ constituere
placet: quia *Maximiliano* I. rerum
potito, Germania in multis novam
velut faciem induere cœpit. Fuerat
is jam a *Friderico III.* patre quasi in
regni societatem adscitus. Nam
anno 1486. d. 16. Febr. *Aquisgrani*
Rex Romanorum coronatus, cum
Patre septem annos & sex menses,
post ejus obitum, solus 25. annos &
4. menses imperavit. De cujus vir-
tutibus, fortuna & rebus gestis, qui-
bus populi Europæi status quoque
involvitur, de controversiis illustri-
bus, & institutis laudabilibus, ope-
ræ pretium erit, plura, sed stri-
ctim commemorare.

* Apud

* Apud Austriacos, Hispanos & Gallos rerum in Europa summa hoc seculo fuit. y. Thuani Hist. l. i. initium. Nam Hispanicum nomen antea obscurum & vicinis pæne nationibus incognitum, primum emerfit, & subinde ad tantam magnitudinem profecit, ut novam orbis monarchiam passim jactarint Hispani. Inde æmulatio Gallos inter & Hispanos exorta, cui vicinia, Italia præferum & Germania innexa fuit, aut theatrum certaminis & tumultuum præbuit.

§. 2.

Maximilianus I. Imperator magnis virtutibus insignis, a DEO ad seculi habitum statumque melius ordinandum destinatus, primum ducta in matrimonium Maria Caroli Audacis Burgundiæ filia unica, Burgundiam & reliquas Belgii provincias familiæ Austriacæ adjecit. Ex hac genuit *Philippum*, qui desponsata sibi Ferdinandi Catholici filia Johanna, matrimonii jure, Hispania-

spaniarum, Neapolis & Siciliae regna, Indiamque Occidentalem domui Austriacae acquisivit, parens factus duorum filiorum, *Caroli & Ferdinandi*, qui familiam Hispanicam & Austriacam ad invidendum perduxere fastigium.

* Max. Infantia & pueritia neque ingenii neque facundiae spem fecit usque ad annum aetatis nonum; utraque tamen laude postea excelluit; quanquam praecceptorem nactus esset imperitum & solis argutiis dialecticis innutritum & praeterea plagosum, v. Cuspinian. in vit. ejus f. 485. qui eum Latine, Gallice & Italice eleganter locutum esse testatur.

Quanquam ipse de Latinitate sua joculari solitus sit, se callere equestre Latinum *Reiter Latein*. v. Paralip. Ursperg. p. 334. Praeter Mariam Burgundicam, Anna Francisci Britonum Ducis filia, ipsi per legatum desponsata fuit, quam Carolus VIII. R. Galliae in itinere intercept. v. Bacon. de Verulam. in Vit. Henrici VII. Qua erepta, Maria Blanca Galeacii Mediolani ducis ipsi nupta est, cum qua sedecim annis jucundum sed sterile matrimonium egit.

§. 3.

Avus igitur horum *Maximilianus*, quem ob prudentiam, pietatem, magnanimitatem animi ac clementiam jam laudavimus, in curam rectius ordinandi imperii statum præcipue incubuit. Nam ex eo tempore, quo solus imperavit, cum Ordinibus Imperii *Judicium Camerale*, in Comitibus Wormatiensibus ann. 1495. constituit, & Jus Austregarum confirmavit. In Comitibus, (quæ frequentiora facta sunt,) VVormatiensibus ann. 1495. constitutionem de *pace profana*, seu *publica*, (von Königl. Land-Frieden) & adversus blasphemos, publicavit. Et cum onerosa multis viderentur comitia singulis annis frequentanda, anno 1500. instituit *Regimentum*, h. e. Senatum Imperii præter Imperatorem ejus-

ve

ve legatum, XX. consiliariis seu assessoribus Ordinum constantem, qui plenam haberent potestatem jus administrandi petentibus, ac quæ ad pacis aut belli tempora spectarent, procurandi, plane ut in comitiis ante fieri siveverat. Deprehendit etiam, Imperium minus commode hætenus propter amplitudinem, & dissitas Principum ditiones, regi potuisse; inprimis cum decreta Cæsaris & Imperii exequenda essent. In Comitibus igitur Augustanis a. 1500. Imperium in sex *circulos* primum, & additis postea quatuor, in *decem* divisit. In Comitibus Augustanis ann. 1518. de auxilio adversus Turcam Hungariæ imminentem expediendo, de legibus sumptuariis, & aliis disciplinæ honestæ præsidii consultavit. v. *Cuspin. in Maximil. I. & Recept. Imperii.*

L

* De

* De Camera Imperiali & aliis judiciis Imperii constitutis, Conringii Dissert. de Judic. German. legenda. De Austregis v. Ordinat. Camer. part. 2. tit. 2. & seqq. De Pace publica, propter multa, quæ per vim ante acta fuerant, constituta, Andr. Gailius peculiari opusculo egit. Consuetudinem secreti Judicii Westphalici seu Vemii, quippe paci dictæ adversam, Maximilianus a. 1495. d. 10. Sept. reformavit. confer Gryphandrum de Weichbildis c. 54. seqq. Regimentum hoc a Maximil. constitutum, imperante Carolo V. in consuetudinem abiit. v. Tob. Paurmeisteri de Jurisdic. l. 2. c. 2. §. II. Limn. ad Capitulat. Caroli V. art. 3. De divisione Imperii in circulos X. v. Limn. J. P. l. 1. c. 7. §. 19. sqq. It. tom. 1. Addition. cur Bohemia circum non constituat, v. Goldast. de Regn. Bohem. l. 2. c. 16. & l. 4. c. 16.

§. 4.

In bellis, quæ gessit, ancipitem expertus est fortunam. Nam ab Helvetiis clade non una affectus, & ipsi ferociores facti, magis magisque a communione Imperii recesserunt.

serunt. v. *Birckheimeri lib. 2. tom. 3. Scriptor. Germ. Freberi.* Bellum Bavaricum quinq; mensibus confectum est. Bellum cum Carolo Geldriæ duce, singulis pæne annis recruduit. v. *Is. Pontan. Hist. Geldr. l. XI.* intervenit bellum Georgii Sax. Ducis adversus Groeningenes, quos a Cæsare proscriptos, Comes Emdanus Edzardus, & denique Carolus Geldrus defendit. v. *G. Fabric. Origin. Sax. l. 7.* Magis celebre fuit bellum Venetum, quod foedere Cameraci iëto inter Maximilianum, Reges Galliaë & Hispaniaë ac Pontificem Julium II. contra Venetos ann. 1509. non eo, quo putabatur, fructu gestum est. Nam ut impares erant Veneti tot hostibus; ita astu militari, multa a Cæsare, Pontifice, Gallis & Hispanis intercepta recuperarunt, Pontifice

primum a foedere resiliente, vid. *Justiniani Hist. Venet. l. XI. Bembi Hist. l. 8. § 9. & Cuspinian. in Maximil. f. 489. & P. Martyr. l. 22. Epist. 408.* qui & testis est, in Comitibus VVormatiensibus Comitum Eberhardum Barbatum, a Cæsare fuisse Ducem VVürtembergensem creatum. Variis tandem bellis compositis & pacata universa Germania, Francia, Italia & Hungaria, mors eum, cujus ipse in vita haut immemor, operibus majoribus subtraxit, ætatis suæ anno LII.

* Ad bella referri possunt conspirationes & seditiones hoc tempore exortæ, ut an. 1506. conspiratio rusticorum in diœcesi Spirensi contra Principes & Clerum, quæ dicebatur LIGA SOTULARIA, quæ assumserat sibi nomen, der Bundschuh/ Symbolum eorum fuit, quo noscerentur invicem: Was ist das nun für ein Wesen? alter responderet: Wir mögen für den Pfaffen nicht genesen. Sed hæc cito suppliciis fontium oppressa fuit. v. Baseliū in additione ad Nauclerum.

& Fabric. Orig. Sax. l. 7. p. 844. an. 1509. Erfurdia seditio inter plebem & Senatum orta, quæ interventu Imperatoris & Episcopi Herbipolensis sedata: vid. Chytr. Chron. l. 6. p. 191. Non dispar, seditio fuit Colonia, & aliis in urbibus excitata v. Mutium l. 30. & Baseliū ad ann. 1513. In vita Maximiliani duo adhuc celebrantur, quod studia literarum, inprimis historicum & genealogicum non tantum excoluerit, sed etiam illa excitavit, doctosque fovit: deinde, quod integro ante mortem biennio quocunque proficisceretur sarcophagum circumvectarit. v. Cuspin. & Rittershus. Exeges. Genealog.

§. 5.

Qualis reliqua in Europa, principio hujus seculi facies fuerit & habitus, *Thuanus*, illustris historiae conditor, *primo statim libro* graviter exponit. Nos pauca ex scriptoribus illius temporis delibabimus. Initio statim seculi hujus *Regnum Neapolitanum*, expulso Friderico Rege, primo quidem Gallis & Hi-

spanis in id fœderatis, deinde Gallis
ejectis, Hispano cessit, Consalvi in-
primis virtute & consilio. Maximi-
lianus quoq; Sfortia, Mediolanen-
sem ducatum, ejectis Gallis, ope
Helvetiorum recepit; quem post
mortem Ludovici XII. Franciscus I.
R. Galliaë vicit, & recepto ducatu
Mediolanensi, captivum in Galli-
am ablegavit. v. *Tbuan. l. 1. Justi-
nian. Histor. Venet. l. 12. & P. Æ-
mil. Hist. l. 3. & 4.*

* De Statu Europæ seculo XV. exeunte
& ineunte XVI. Jovii libr. 1. Hist. con-
ferri meretur. In hoc feroci seculi ge-
nio, nova consilia ambitiosa, nova fœ-
dera, prout cupido dominandi svasisset,
inita & rescissa: fides utilitate & even-
tu terminata, aut suis autoribus noxia.

§. 6.

In *Gallia* Ludovicus XII. qui re-
gnum ann. 1498. suscepit, Julium
II. Pontificem infestissimum sem-
per

per hostem expertus, ab eodem tandem excommunicatus fuit. Cujus inanes diras, ipse contraria obnuntiatione generose revicit, cuso etiam Neapoli aureo nummo, qui effigiem suam ex una parte, & insignia Neapolis & Siciliae, ex altera referebat, cum hoc elogio: *PERDAM BABYLONIS NOMEN*; quales (inquit *Thuanus l. i.*) adhuc hodie multi reperiuntur. Ludovico anno hujus sæculi 15. mortuo, lege regni, successit *Franciscus I.* princeps specie imperio digna, ingenio, literarum amore, comitate, rerum peritia, juvenili ætate jam insignis, qui expeditione Italica possessionem Mediolani reparavit. *Thuan. l. i.*

*Pontifex R. Julius II. signum undique ad infidam fidem & pacem Galli cum Maximiliano, & artes cavillandi divina humanaque jura, sustulit. v. illustri-

um Rerum & Galliæ Descriptionem,
Sleidani, Cominæ Historiæ subjunctam
fol. 112. seqq. & P. Æmilii Hist. Gall. l. 4.
& 5.

§. 7.

Quod res *Hispanicas* attinet,
Ferdinandus Catholicus, Castellæ
R. cujus perfidiam & dominandi
cupiditatem *Thuanus* notat, mor-
tuo filio Joanne, Philippum Archi-
ducem Austriæ, generum suum,
cum uxore in Hispaniam evocat,
atque hæredes Hispaniæ declarat.
Nihil tamen sine Soceri voluntate
& consilio agere ipsi licuit, etsi titu-
lo Regis Hispaniæ uteretur. v. *Har-
ræi Annal. in Philipp. Austr. p. 511.*
Cum ann. 1506. Hispaniam ingres-
sus esset, Ferdinandus socer ipsi ad-
ministrationem & jus regni Castel-
læ cessit: sibi autem retinuit re-
gnum Neapolitanum cum Sicilia,
ut

ut & vectigalia Indiæ Orientalis & donationem dignitatis Equitum. Sed Philippo anno ætatis 28. potu gelidæ ex lusu pilæ minoris, morbo contracto & eodem peremto, Ferdinandus, Castellæ gubernationem iterum adiit, atque rexit, donec nepos, princeps *Carolus* adolesceret, & mortuo Ferdinando Catholico pleno jure succederet. Is ann. 1512. cum Rege Angliæ Henrico VIII. prætextu denegati transitus, regnum Navarræ, cui jam pridem, homo alieni cupidus, inhiaverat, occupat. v. *Harrei Annal. Ducum seu Princip. Brabant. totiusq. Belgii in Philippo Austriaco & Thuan. l. 1. Hist.*

* Imperante Ferdinando Catholico, qui ann. 1516. vita excessit, quinque notantur memorabilia: (1. Ejus & uxoris Isabellæ auspiciis ann. 1492. per Christophorum Columbum Genuensem detectus novus orbis, qui quinto post anno

AMERICA, ab Americo Vesputio, Florentino plurium partium inventore dicta est: v. P. Martyr. Ep. l. 5. Ep. 134. l. 7. Ep. 152. (2. Judæi omnes Hispania expulsi: (3. Regnum Granadæ, expulsi Saracenis & Mauris receptum: (4. Regnum Neapolitanum opera Confalvi partum: (5. Navarræ regnum, per Ducem Albanum occupatum. v. Thuan. l. 1. Pontum Heuter. Rer. Austriac. l. 7. c. 11. His adjicit Bœclerus in Reb. Sec. XVI. p. 172. Oraniam in Africa Mauris ereptam.

§. 8.

In *Portugallia* Johanni II. *Emanuel* frater patruelis successit, Rex felicissimus. Nam anno 1497. ductore Vasquesio Gama, caput Bonæ Spei circumvecto, Indiam Indo & Gange definitam, eam etiam quæ ultra Gangem est, extremasque orientis solis regiones imperio adjecit, simulque fidem Christianam propagavit. Anno 1500. Alvarus Capralis in orientem destinatus, jactatus tempestate in occidentem

cidentem delatus, insperato in Brasiliam appulit. Unde magna vis auri, argenti, margaritarum, Olysiptionem, emporium Lusitaniæ celeberrimum translata. Lusitani hinc ætatem illam, auream appellarunt. Emmanuel in gratiam uxoris suæ Isabellæ, Judæos & Mauros e Lusitania ejecit. v. *Oforium de Rebus Gest. Emmanuelis Pufendorffii Isagog. Hist. c. 3. §. 5.*

* Multum ex his navigationibus, Hispanicæ & Lusitanicæ potentiæ roboris accessit, quod Galli limis semper oculis aspexerunt.

§. 9.

Angliam Rex Henricus VII. usque ad ann. 1508. sapienter gubernaverat, cujus vitam, ceu ideam principis sapientis, *Fr. Baconus de Verulamio* peculiari libello delineavit. Successorem habuit Hen-

ri-

ricum VIII. principem magni ingenii & animi, sed qui non caruit mixtura dementiæ, ut infra videbimus. Hic a Julio II. Pontifice R. incitatus Galliam infestavit, in Galliam trajiciens & Caletum movens, Tarowanam Marinorum cepit moenibusque nudavit, eodem successu Tornacum occupavit. v. *Chytr. lib. 7. & Chronic. Brabant. Duc. t. 2. c. 171.* Interea Jacobus IV. R. Scotiæ, a Gallo incitatus, Angliam ingressus, & cum in pugnam cum Anglis ruere cœpisset, cum fratre Alexandro s. Andreæ Archiepiscopo cæsus est. v. *Is. Pontan. H. Geldr. l. 11. & Chytr. l. 6. f. 202.*

*Henricus VII. Salomon Anglorum propter sapientiam dictus. Jacobo IV. R. Scotiæ imperante, in Scotia alta pax, omniumque frugum lætissimus proven-tus, ut seculum aureum renatum fuisse, videretur. Si bello non necessario abstinuisset Jacobus, & spartam, quam
na-

nactus erat, ornasset, ipse quoque felix
cum fratre Alexandro fuisset, v. Erasmi.
Chiliad. II. cent. 5. p. 487. seqv.

§. 9.

Regnis septentrionalibus, Da-
niæ & Sveciæ, incipiente hoc seculo
adhuc præerat *Joannes I.* Christi-
erni I. Regis filius, cui in Comitibus
Colmariensibus ann. 1484. trium
regnorum borealium imperium
decretum fuerat, ut in leges Unio-
nis, quam vocant, juraret: sed in-
auguratio ejus, opera Stenonis Stu-
rii, administratoris regni, variis de
caussis in ann. 1497. dilata, ab Ar-
chiepiscopo Upsaliensi peracta fuit.
Dum autem Steno Sturii consi-
lium de Sveciæ in libertatem asse-
renda agit, multæ in regno turbæ
exortæ, Regina ipsa, absente Rege,
Holmiæ in arce obsessa. Mortuo
Stenone Sturio, Calmariæ an. 1503.
co-

comitia trium regnorum indicta, in quibus cum Svedi non comparent, Johannis edicto publicato a. 1505. rebelles declarati & diplomate Imperatoris Maximiliani I. ad Vandalicas civitates, quæ Svecis commerciorum causa favebant, misso, proscripti sunt. At Sveci subsidio Lubecensium & induciis Russicis refectione, ex manu Danorum Calmariam receperunt. Johanni I. defuncto, Christianus II. a. 1513. successit, qui licet Arcemboldi legati Pontificii opera, in reducenda concordia uteretur; frustra tamen fuit. Nam Svanto Sturius, contra nitebatur. Hinc Christiernus instinctu Pontificis R. qui Svecos diris devoverat, quod Archiepiscopum Gustavum Trollium cœnobio Arosiensi mancipasset, classe instructus, Holmiam obsedit, & cum

cum vi non valeret sufficienti, simulatione colloqvii obsides nobilissimos sex sibi datos (in quibus fuit *Gustavus* Erici, Rex postea & vindex Sveciæ gloriosus) a. 1518. in Daniam abduxit. Postea Oelandia & Calmaria nuper erepta; frustra tentata. Donec ann. 1520. Christiernus majoribus copiis reversus, Svecorum copias dissiparet & Stenone Sturio defensore libertatis Svedicæ, ictu tormenti sublato, regnum reciperet. v. *Chytr. Chron. Sax. l. 5. & 6. p. 164. item l. 7. p. 226. sequ. Loccen. Hist. Svec. l. 5. & Pufendorf. de Regn. Sved. §. 55. 56. & 57.*

*Regna septentrionalia, quæ imperante Margareta in unum corpus coaluerant, initio hujus seculi novam periodum, subierunt, qua inter Danos & Svecos concordia in comitiis Calmariensibus, lege velut pragmatica sancita, dissilire cœpit, Svecis pristinam libertatem affectantibus; imprimis cum Danicum

im-

imperium ipsis grave videretur. Commodum ex unione illa regnorum Margareta, Erico successori instillaverat: Svecia te nutriet, Norvvegiate vestiet, Dania te defendet.

§. 10.

Rex Polonia, Johannes Albertus anno 1501. in Borussiam adversus Fridericum Sax. Ducem Ordinis Teutonici Magistrum, expeditionem susceperat, in qua apoplexia extinctus, successorem habuit Alexandrum fratrem, hactenus Lithuaniae ducem. Qui cum Tartaros Lithuaniae ingruentes profligasset, ann. 1502. vita functus, fratrem *Sigismundum* e Silesia evocatum regni Proceribus commendavit: qui ipsum ann. 1506. d. 8. Dec. elegerunt Regem Poloniae, quam 41. annos, raro inter principes exemplo gubernavit. Bella cum Moschis, Tartaris & Crucigeris varia, sed
non

non sine tropæis gessit. v. *Hartknoch's Hist. Poruß.* Albertum Brandenburgicum, Magistrum Ordinis Teutonici, sororis suæ filium anno 1525. creavit Porußiæ Ducem. v. *Chytr. Chron. Sax. l. 5 & l. 6. p. 174.*

* De Sigismundo hoc memoratur, quod per omnem vitam æstus, frigoris, inedia laborisque fuerit patientissimus, ac ad senectutem usq; patris avique instituto, plane abstemius & aquæ potor, crasso etiam cibo contentus. v. *Rittershus. Exeges. Tab. Genealog. p. 95.*

§. 12.

In Moscovia seu Russia, an. 1505. Joanni Magno Moscoviæ duci, cujus virtute & felicitate Moscorum imperium mirifice auctum & dilatatum fuerat, *Basilius* successit; qui Tartarorum Præcopensium jugum excussit & Plefcoviam, urbem Russiæ amplam & munitam, cum Smolense ad Borysthenem ducatu

M

oc-

occupavit, regnumque amplificavit. v. *Chytr. l. 5. p. 163. & l. 6. p. 174. & 190.* Ad hunc Maximilianus I. Sigismundum Baronem Herbersteinium, bis misit legatum, qui rerum Moscoviticarum commentarios conscripsit.

* Tartari Præcopenſes a *Præcop*, h.e. fossa, ad quam Cremum vel Crimæum, Tartarorum metropolis extra Chersonesum sita est, dicuntur. v. Laz. Soranzii Otomannum part. 1. p. 35. confer Pastorii Hist. Polon. Plenior. l. 1. p. 52. seqv. Moschos in Livonia immaniter grassantes, Waltherus de Plettenberg, Magister Ordinis Livonici, ann. 1501. & sequenti anno, magna clade stravit. v. Cl. Arhenium de Vita Ponti de la Gardie p. 87.

§. 13.

Ut vero nunc etiam statum Ecclesiæ paucis attingam, initio hujus seculi, eum fuisse valde corruptum, cordati uno omnes ore fatentur.

tentur. Inania enim ceremoniarum, puram Christi doctrinam, in-
 vecta non unius generis idoloma-
 nia, contaminaverant. Mores sa-
 cri ordinis a summo ad imum
 corruptissimi: sacerdotes & mona-
 chi irretitis superstitione vulgi ani-
 mis, ventrem curabant: Pars ma-
 jor Episcoporum negotiis aularum
 implicita, Ecclesiæ cura insuper
 habita, luxui, voluptati & venatio-
 ni vacabat. *Alexander VI.* anno
 1492. Pontifex R. electus, homo a-
 varissimus & spurcissimus, qui, ut
 Cæsari Borgiæ spurio suo potenti-
 am & divitias pararet, per fas & ne-
 fas, pecuniam corrasit. Unde *Jo-
 viani Pontani* de ipso epigramma
 in vulgus notum:

*Vendit Alexander sacramenta,
altaria, Christum,
Emerat ille prius, vendere jure
potest.*

De Lucretia Alexandri Thaide, ita
Sannazarius:

*Hoc jacet in tumulto Lucretia,
nomine, sed re
Thais, Alexandri filia, sponsa,
nurus.*

Confer P. Martyr. l. 10. Epist. 173.
& l. 16. Epist. 266. & l. 16. Epist. 265.
Post Pium III. brevis valde tempo-
ris Papam, v. P. Mart. Epist. l. 16.
Epist. 267. Julius II. Pontificatum
anno 1503. indeptus, omnia bellis
miscuit, perjurus, Sodomita, gladio
militari accinctus ad expeditionem
in Gallos iturus, claves Petri in Ti-
berim cum dicto abjecit:

Quum

*Quum Petri nihil efficiant ad
prælia claves,
Auxilio Pauli forsitan ensis
erit.*

Confer *P. Mart. Epist. l. 17. Epist. 271.* Qui huic successit *Leo X.* etsi a literarum amore & patrocínio literatorum laudari solet; haut tamen melior antecessoribus fuit. Nam ipsi impuræ labe Veneris infami, Religio ludus, Evangelium fabula fuit. Unde *DEUS* Ecclesiæ misertus, flagitia cleri ulturus, regnum hoc tenebrarum concussit. Quando anno 1517. Cal. Nov. Martinum Lutherum excitavit, qui impudentia Johannis Tezelii Dominicani ad indulgentias prædicandas, a Leone X. missi, supplendo Pontificis ærario, permotus, demonstravit inutile abolendis animi sordibus

M 3 reme-

remedium esse *Indulgentias*. Hinc primordia Reformationis Ecclesiæ tot votis antea expetitæ ducuntur.

* De Alexandro VI. v. Guicciardini l. 1. Hist. & Machiavell. de Principe cap. 18. qui perfidiam ejus & turpissimos mores candide notarunt, adde Volateranum l. 22. Hieronymum Savanorolam pium Monachum Dominicanum, quod Ecclesiæ Reformationem liberius urgeret, Florentiæ comburi jussit. v. Philippi Cominæ de B. Neap. l. 5. in fine, & Gvicciard. l. 3. fine. Julius II. vulgo Pontifex *Militaris* dictus, de latius proferendo dominatu Papali, unice teste Platina, contendit. In Concilio Lateranensi, quod indixerat, decretum fuit demum, *Animas esse immortales*. Belluam hanc, Budæus de Assè lib. 4. p. 439. Leonis X. vero Pontificis luxum, gesta & nundinationes indulgentiarum, Gvicciardinus Hist. l. 13. describit. Hoc corrupto Ecclesiæ statu, Maximilianus I. Imperator cum Ludovico XII. R. Galliæ consilium de eo emendando agitarunt. Extant apud Goldastum, Constitut. Imper. edicta Maxim. I. & R. Galliæ anno 1511. facta, de convocando & cele-

celebrando concilio Pisano, *pro necessitate & utilitate Reip. Christianae contra Jul. II. Papam.* Imperator jam anno antecedenti, centum adversus curiam Romanam *gravamina* colligi curaverat: sicut ex Ordinum Protestantium Rescripto & Recusatione Concilii Tridentini constat. Confer centum Gravamina Imperii, Principum ac Procerum, quæ adversus sedem R. in comitiis Norimberg. ann. 1522. exhibita sunt apud celeberrimum D. Schilterum de Libert. Eccl. Germ. l. VII. c. 2. p. 859. seqq. & Illustris Dn. Seckendorffii Commentar. de Lutheranismo sive Reformat. Relig. p. 7. 8. & Addition. ad l. 1. part. alteram p. 11. seqv. Ausus quidem Lutheri tanto negotio impar, visus Alberto Cranzio, apud Chytræum l. 7. f. 223. Hinc cum paucis ante mortem, diebus decumbens, de eo accepisset: *O frater (Martine) inquit, abi in cellam tuam, & dic, miserere mei Deus!* Adde Camerarii Vit. Melancht. p. 28. seqv. & Alfonsi Valdesii Epistola ad Petrum Martyrem, Protonotarium Apostolicum, Priorem Archiepiscopatus Granatensem, in Opere Epistol. dicti Martyris l. XXXIII. Epist. DCLXXXIX. Sed Deus contra Cranzii, Erasmi, & aliorum,

opinionem, Lutheri destinata secundavit.

§. 14.

Alta præterea nox, in hoc regno tenebrarum Pontificio, in omne studiorum genus incubuerat hætenus, quæ novo, sub initium hujus sæculi, exorto velut sole depulsa fuit. Nam Principes Imperii non tantum hortatu Maximiliani I. Imper. erexerunt scholas & Academi-
as novas in Germania; sed & viri eleganti literarum doctrina imbuti, passim bonas literas excitarunt, quæ instaurationi & emendationi doctrinæ Christianæ postea magno fuerunt adjumento. Ac, ut Constantinopoli a Turcis expugnata, primum exules Græci eruditi in Italia recepti, barbariem literarum expulerunt; ita *Rudolphus Langius* vir nobilis & in collegio eccle-

ecclesiæ Monasteriensis Senior ac
Præpositus primis literis Daven-
triæ præclare excultus, a patruo
*Hermann*o, Ecclesiæ cathedralis
Decano, in Italiam, ubi tunc Lati-
næ & Græcæ lingvæ studia reflore-
scebant, missus fuit. Ibi studiose
Laurentium Vallam, *Mapheum*,
Vegium, *Franciscum Philelphum*,
& *Theodorum Gazam* audivit, &
studiorum socios, *Mauritium Co-*
mitem Spiegelbergicum & *Rudol-*
phum Agricolam Frisium nactus, in
soluta & ligata oratione eleganter
formanda sese exercuit. Qui in pa-
triam reversi, omnium primi in
Germania, puriorem Latini sermo-
nis formam usurpare, & rectam di-
scendi & Latine scribendi rationem
ostendere, & cohortationibus ac
exemplo suo alios excitare, cum *A-*

Alexandro Hegio, Daventriensis scholæ studiorū rectore fidelissimo & felicissimo, cœperunt. Ac Hegii schola, ante Monasteriensem, velut seminarium fuit politiorum literarum & lingvarum, quas illius alumni, *Erasmus Roterodamus*, meliorum literarum instaurator, *Johannes Murmelius*, *Hermannus Torrentinus*, *Buschius*, *Joannes Cesarius Juliacensis*, *Conradus Coclenius* Padebornensis, *Jacobus Montanus* Spirensis, *Johannes Peringius*, & alii longe lateque in tota Germania & Belgio propagarunt. Primus autem Germaniæ poëta, ipsius Rodolphi judicio, avorum ætate, aliquot ante Conradum Celtem, qui primus in Germania, a Frider. Imper. svasu Friderici Sax. laurea poëtica decoratus fuit, annis ce-
le-

lebris, *Rudolphus Langius* fuit. Atque hinc *Cbytræus* non sine causa statuit, Westphalis & eorum discipulis, primam in elegantiorum literarum & lingvarum studiis in Germania excitandis & propagandis, laudem deberi. Nam & ante hos, qui jam nominati sunt, in superiori Germania, *Dungebergius* Westphalus, studiorum scholæ *Selestadiensis* Rector, *Jacobum VVimphelingium*, *Johannem Reuchlinum*, (quem *Capnionem* vulgo dicunt) *Georgium Simlerum*, *Stabium* & alios insignes virtute & doctrina viros informavit. Efflorescebant eodem tempore, *Conradi Peutingeri*, *Bilibaldi Pirchaimeri*, *Sebastiani Brands*, *Ulrici Zasii*, *Thomæ VVolfii* & eorum in Germania humanioribus literis excul-

cultorum ingenia. Quæ deinceps, antesignanis & ducibus *Erasmo Roterodamo*, ac postea *Philippo Melanchthone*, tum adhuc adolescente, barbariem ex reliqua Germania profligarunt. v. *Chytræi Chron. Sax. l. 3. p. 89 -- 92.* & qui vitas horum recenset, *Henr. Pantaleonis Prosopographiam Heroum atque illustrium virorum totius Germaniæ part. 3.* adde *Vossium de Hist. Latin. bujus ævi.* Lipsiæ Græcas & Latinas literas *Richardus Crocus Britannus*, & *Petrus Mosellanus*, magno adolescentum studiolorum adplausu excitarunt: In Italia, præter nominatos jam Græcos *Philippus Beroaldus*, *Joannes Jovianus Pontanus*, *Umber*, aliique viri doctissimi: In Gallia & quidem Lutetiæ Parisiorum, *Hieronymus Spartiata*

tiata, Gazæ σὺν χροῖ, Guilielmus Budæus hac tempestate, Musas Græcas maxime coluerunt. confer *Erasmi Epistolas*, quibus eruditorum illius temporis nomina passim laudat.

- * Maximiliani I. hortatu Academia Wittebergensis a. 1502. d. 18. Octobris a Frederico Sapiente El. Saxonix, & a. 1506. d. 27. Aprilis a Joachimo I. El. Brandenburgico, Academia Francofurdix ad Viadrum institutæ sunt. vid. Chytr. Chron. Sax. l. 5. p. 146. l. 1. p. 42. & l. 6. p. 169. Post cruentam Christianorum, cladem ad Nicopolim, vir egregius, *Emanuel Chrysoloras* in Italiam venit, & quadriennio post Venetiis scholas Græcas aperuit. In quibus *Petrus Paulus Vergerius* major inprimis profecit, ut alios erudiret. Expugnata dein, seculo sequenti, Constantinopoli, *Theodorus Gaza, Constantinus Lascares Byzantinus & Marcus Musurus Cretensis, Georgius Trapezuntius, Bessarion Cardinalis Nicænus, & Moschopulus Grammaticus*, Græcarum literarum studium, in Italia excitarunt: *Joannes Argypoulus Cptanus, & Demetrius Chalcondyles Florentiæ primum,*

mun, deinde Romæ Græcas literas professus, discipulum habuit *Reuchlinum*, seu *Capnionem*, Germanum: cujus eruditionem admiratus Argyropulus, exclamavit: *Ergo post nostrum exilium, Græcia trans Alpes volavit.* Capnionis hujus discipulus fuit *Philippus Melancthon*, communis Germaniæ præceptor appellatus. confer Nicolai Baseli Ad-dit. ad Chronograph. Naucleri f. 1017. Martini Crusii Turco - Græciam f. 431. Eobani Hessi l. 3. Epistol. & Erasmi Colloquia de Reuchlino.

CAP. VII.

De

STATU REIPUBLICÆ ET
ECCLESIAE CAROLO V.
IMPERANTE.

§. I.

AVum maximum *Maximilianum* l. excipit *Carolus V.* Imperator, heros paucis ante ipsum Regibus comparandus. Tanta eo imperante rerum conversio atque mu-

mutatio in Europa facta est, quanta non a Caroli M. Imp. ævo hactenus contigerat. Unde amplissima civilis & ecclesiasticæ disciplinæ seges, quæ ad intellectum superioris & nostri jam decurrentis seculi, vel maxime facere videtur.

* Mutatio illa respicit tum Religionem, quæ ministerio Lutheri repurgata fuit; tum principatus, regna & magnorum Principum fata, quæ Carolo imperante conversioni obnoxia fuerunt.

§. 2.

Carolus V. Gandavi a. 1500. d. 24. Febr. natus, princeps ingenio magno rectoque omniumque magnarum rerum capace præditus, Francofurti ann. 1519. d. 17. Jun. a Septemviris Imperator electus, & Aquisgrani anno sequenti coronatus, spem magni Principis abunde implevit. v. *P. Martyr. l. 33. Epist. 641. 643. 648. 697. & 699.* uxorem du-

duxit Elisabetham Emanuelis Lusitaniæ Regis filiam superstitem, nuptiis 10. Jan. a. 1525. celebratis : ex qua suscepit *Philippum II.* Hispaniæ Regem, Ferdinandum in infantia denatum, *Mariam* Regis postea Bohemiæ Maximiliani uxorem, & *Johannam*, Regi Lusitaniæ Johanni in matrimonium elocatum. Cum regna hæreditaria, annos quadraginta, & Imperium R. triginta & sex annos tenuisset, in cœnobio S. Justi in Hispaniæ Bæticiæ provincia Estremadura, anno ætatis suæ 58. die 21. Sept. ann. 1558. vita excessit.

* Inter munera Carolo infanti, die natiuitatis oblata, ut omnia ominosa ; ita maxime illud ab Archimandritis oblatum Vetus & Novum Testamentum, cum inscriptione, *scrutamini scripturas*, temporibus, quæ secuta sunt, adimpletum fuit. Pueritiæ & adolescentiæ moderatores apud Margaretam amitam, Mechli-

Mechliniæ prudentes & doctos tenuit :
 puta Gvilielmum a Croja. Marchio-
 nem Ariscotanium, Antonium a Lalæ-
 nio comitem Hœstratium, Adrianum
 Florentium, Ultrajectinum Theolo-
 gum, postea Cardinalem atque tandem
 Pontificem Max. & Henricum Comi-
 tem Nassovium, qui eum religionis, hi-
 storix, & armorum studiis imbuerunt :
 De educatione Caroli V. v. Gramondi
 Histor. Gall. l. 4. p. 206. seqv. Cum in
 actu Electionis, propter Franciscum I.
 R. Galliæ dignitatem hanc prestantem,
 suffragia Electorum primum discorda-
 rent, Electoris Sax. Friderici Sapientis
 voto Carolus prævaluit. v. Sleidan. l. r.
 & 2. Schard. tom. 2. Rerum German. &
 Goldastum Polit. Imperial. part. 2. & 3.
 it. de coronatione ejus Romana, part. 4.
 Capitulatione nova, ab Electoribus
 conventionis modo præscripta, Caroli
 potestas, svadente temporis & personæ
 electæ ratione, restricta fuit : De qva v.
 Goldast. 2. der Reichs-Satzungen &
 Limnæi comment. in hanc. Magnas
 affinitates, quibus se munivit, vid. in
 Tabb. Genealog. Rittershusii & Spene-
 ri.

§. 3.

Ut autem velut in compendium res ab ipso gestę constringantur amplissimę, primum *belli*, deinde *pacis* negotia, paucis pro instituti ratione, attingam. Illa si videas, haut minora videntur iis, quę olim vel a Carolo M. vel ab Ottone M. gesta leguntur. His theatrum præcipue præbuerunt Italia, Africa, Belgium, Germania, & America. Cæsar primo cum Papam R. & Venetos sibi fœdere junxisset, de Gallis Insubria & tota Italia pellen-
dis laboravit. Quod ne fieret, æmulus Caroli, Franciscus I. R. Gallię, Italiam cum exercitu ingressus, Papiam obsedit, & securius agens, atroci prælio ann. 1525. ad Paviam a Cæsarianis victus, captivus in Hispaniam abductus est. v. *P. Martyr.*

*tyr. l. 38. Epist. 505. seqq. ad finem
usque libri. & Haræi Annal. p. 561.
P. Jov. Hist. sui temp. l. 22. 23. Inde
Pontifex R. Clemens VII. metu vi-
ctoris potentia, cum Venetis, Gal-
lo & Britannis, foedus ad tuendam
Italiae libertatem iniit. Quo offen-
sus Cæsar, nominis Pontificii au-
thoritatem per Hispaniam abolet,
& per duces suos, Carolum Borbo-
nium, Antonium de Leva & Geor-
gium Fronsbergium, an. 1527. d. 6.
Maj. Romam occupat, ipsumque
Pontificem captivum per septem
menses detinet. v. *Sleidan. libr. 6.
Thuan. l. 1. Schardium tom. 2. ubi
commentarius captæ & direptæ
urbis Romæ exstat. confer P. Jov.
l. 24. In Africa profligato archipira-
ta Hairadino, exercitu licet nume-
rosissimo instructo, Tunetum cum**

arce Goletta a. 1535. capit, ac Mule-
assem, quem ejecerat ille, restituit.
v. *P. Jovii Hist. l. 33. 34. Sleidan. l.*
9. Chytraum l. 14. & Scharidium
tom. 2. Rer. Germ. p. 320. Inde redi-
ens in Italiam, Francisco Sfortia du-
ce Mediolanenſe, absque hæredi-
bus defuncto, ducatum sibi per
Antonium Levam, ut feudi domi-
nus adplicat. confer *Haræi Annal.*
p. 602. seqq. Cum dein ab infelici in
Africam expeditione, anno 1543. in
Germaniam rediisset, Gvilielmum
Ducem Juliacenſem, quod Geldri-
am occupasset, quam ad se pertine-
re Cæsar contendebat, ipse coërcu-
it, & post victoriam in gratiam re-
cepto, Juliacum & Cliviæ princi-
patum reddit. v. *Sleid. l. 15. Jo. Is.*
Pontani Hist. Geldr. lib. 12. Haræi
Annal. p. 626. seqq. Sed omnium
quæ

quæ gessit bellorum, luctuosissimum Germaniæ fuit Smalcaldicum, a Cæsare a. 1546. contra Protestantes cœptum. Nomen illi est a loco initi fœderis, pro tuenda religionis & ecclesiæ Evangelicæ libertate. Autores ejus fuerunt Elector Sax. *Job. Fridericus*, & Landgravius Hassiæ *Philippus*, cui deinde alii accesserunt. Cæsar causas belli, cum nominatos jam duos Principes proscripsisset, ferebat non Religionem, sed multiplicem Fœderatorum contumaciam, rebellionem. & læsæ etiam Majestatis crimen. v. *Sleidan. l. 17. Chytraum l. 16.* Fœderatos cum ante armorum suorum justitiam demonstrassent, numerofo instructi exercitu, Ratisbonæ & Lanshuti, item apud Ingolstadtum, potuisse Cæsarem adven-

tantem opprimere, rerum periti arbitrantur. v. *Natal. Comit. Hist. l. 1. p. 13. Thuan. l. 2.* Ast vero multitudo ducum peperit dissensum, ex quo Protestantium postea exitium, & Caroli victoria Germaniæ toti metuenda, secuta est. Dum vero ita consilia Protestantium discordant, Cæsar bellum trahit, sed mox fortuna & celeritate usus, Albim transit & Saxoniam Electorem apud Mülbergam nactus, prælio vincit, captivumque ducit. Hassiæ quoque Landgravius, Cæsari supplex postea factus, contra datam fidem detinetur. Atque hæc clades, quidquid foederatorum in Germania erat, dispulit, spesque eorum evertit omnes. confer *Natal. Comit. l. 3. Histor.* Cæsar interim victoriæ arbitria multis insolentius egisse visus, quod in Hispani-

niam & Italiam tormenta dimisit,
 veluti virtute Germanica in trium-
 phum ducta. v. *Tbuan. l. 4. Lam-
 bertum Hortensium libr. 7.* apud
*Schardium tom. 2. Sleidan. l. 18. &
 Hortlederii tomos duos de Bello
 Smalcald. in primis tom. 2. l. 3. 4. 5.*
 At vero dum Carolus post preces
 a Mauritio sæpius iteratas, Land-
 gravium ex captivitate dimittere
 recusat, consiliumque de oppri-
 menda religione & libertate Ger-
 manorum non adeo dissimulat,
 laudatus *Mauritius* Elector Sax.
 magni animi Princeps an. 1552. Hen-
 ricum II. R. Gallix in foedus contra
 Cæsarem adscivit, bello rem agen-
 dam decernens. Ne tamen consi-
 lium emanaret, enixe operam de-
 dit; cum post prudentem dissimu-
 lationem, causas belli evulgaret,

Ereberga & Augusta jam occupatis. Hinc Cæsarem Oeniponto a. 1552. in fugam agit, parumque abfuit, quin ille captus esset. Gallus interea Tullum deditum statim recipit, Metim dolo per suos occupat, inde in Allatiam processit, ipsi Argentorato imminens. *Natal. Comit. Histor. l. 5. p. 105. v. Sleidan. l. 24. & Thuan. l. 10. Haræum p. 664. sequ.* Carolus post Passaviensem pacem, per Ferdinandum Caroli fratrem procuratam, in Gallicum limitem exercitum movet, ac Metim obsidet, non sine damno suorum mox repulsus. Ex quo tempore, consilium abdicandi semet imperio coepit. *v. Sleidani l. 24. Thuan. l. 11.* In America ante Regulos octodecim, totidem præliis perdomuit. *vid. P. Mart. l. 7. Epist. 152.*

156.

156. 164. & 177. E quibus Attaba-
liba, ultimus Cuscorum Regum,
septuaginta aureorum milliones,
intra dies septuaginta appensurum
sefe spolponderat, si libertati resti-
tueretur. v. *Caroli Scribani Instit.*
Polit. Christ. l. 2. c. 2. & Petr. Vict.
l. 14. Minora bella Caroli omitti-
mus recensere, cum laudatis jam
autoribus simul memorentur.

* Gramondus l. 3. Hist. Gall. ait, ridiculum
esse, rescripto Hispani Regis indictas fu-
isse tota Hispania preces pro libertate,
summi Pontificis, quem ipse Carolus
habebat in vinculis, inhibitamque ex
nativitate Philippi II. festivitatem tota
Hispania, quasi indecens foret, dum,
Ecclesiæ pater in luctu erat, lætari filios.
Captivitas Pontificis, Florentinis occa-
sionem dedit Medicæos ejiciendi. v.
Jovium l. 25. Sleidan. l. 7. Finitum est
bellum Italicum pace Cameracensi, an.
1529. v. Chytr. l. 12. f. 365. & de victoriis
Caroli, Gramond. l. 4. Hist. Gall. p. 261.
Post prælium ad Mühlbergam, dignitas
Electoralis Jo. Friderico adempta, una

cum ditione in Mauritium Sax. Ducem transfertur. v. Hortled. de Bell. Smalcald. tom. 2. l. 3. c. 85. solennitatem novæ investituræ Goldastus Polit. Imper. part. VI. describit. Dignum in hac historia notatu est, quod Carolus a nullo fere hoste provocatus, quem non tantum victum, sed vinctum etiam & captivum non viderit. Senectute tamen ingruente, cum fortunam minus prosperam expertus esset, illam virgini similem esse, dixit, quæ juvenes magis, quam viros senescentes amaret. Unde apud Germanos dictum enatum: Die Metz (Metis) die Magd (Magdeburgum) haben dem Kaysar den Tank versagt. confer Gramond. H. Gall. l. 4. p. 261.

§. 4.

Negotia *pacis* aut civilia Caroli, æque ac belli multa & illustria sunt. Nos potiora eaque in compendio recitabimus. Prima comitia Wormatiæ a. 1521. celebravit, in quibus Cæsari 4000. equites, 20000. pedites ad expeditionem Romanam de-

decernuntur, & Lutherus, qui libros suos, nisi convictus erroris, retractare recusavit, proscriptus fuit. v. *Goldast. tom. 1. Lutheri tom. 2. Vitteberg. & Sleidan. l. 3. item Goldastum part. 1. in Politischen Reichs-Händeln.* Lutherum in Pontificis Leonis X. gratiam proscriptum, Fridericus Elector clam in arce Warteburgensi recepitavit. v. *Illustr. Dn. Seckendorffs Commentar. Histor. & Apologet. de Lutheranism. l. 1. §. 99. sequ. Chytr. l. 8. p. 253.* Plettenbergium Magistrum Ordinis Teutonici in Livonia anno 1521. in numerum Principum Imperii cooptavit Cæsar. v. *Arrhenii Vitam Ponti de la Gard. p. 87.* Qui, cum in Hungaria Belgradum Turca occupasset, in Comitibus ann. 1522. de auxilio Regi Hungariæ ferren-

rendo, de pecunia annua ad Cameram Imperialem & Regimentum necessaria, de executione decreti contra fractores pacis publicæ & proscriptos per X. circulos, cum Ordinibus Imperii deliberat & decreta publicat. vid. *Recess. Imper. Sleidan. l. 3. § 4.* Quo ipso tempore etiam de controversiis religionis, per concilium generale & liberum in Germania Moguntia, Argentorati, Metis vel Colonia celebrandum, dirimendis actum. Sequenti anno centum gravamina nationis Germanicæ, quibus se contra jus & æquum onerari queritur, ad Pontificem Adrianum missa sunt. vid. *Chytr. Chron. & Goldasti Politische Reichs-Handel part. 25. Anno 1524.* iterum Norimbergæ comitia indicta, in quibus quæ ad Cameram

ram

ram imperialem, quæ ad typographiæ curam, quæ ad monopolia, quæ ad concilium convocandum, quæ ad auxilium adversus Turcas ferendum pertinent, deliberationi potissimum materiam præbuerunt. v. *Sleidan. l. 4. & Recept. Imper. dicto anno*. Celebriora sunt comitia ann. 1526. Spiræ habita, quibus iterum Cæsar præsentibus omnibus Electoribus, præter Brandenburgicum, de concilio universali vel nationali convocando appellatus est, & de vitanda vi & invasionibus aliisque rebus decreta emanarunt. v. *Recept. Imp. an. 1526. Sleidan. l. 6. confer P. Jovium Hist. l. 40. tom. 2. part. 2. p. m. 507.* secuta sunt ann. 1529. comitia alia Spiræ indicta, quæ ideo memorari merentur, quod in his nomen PROTE-

STAN-

STANTIUM primum audiri cœperit. Etenim Carolo urgente decreta priora adversus libertatem religionis Evangelicæ facta, Principes quidam refragari manifesto non dubitarunt, *protestando* publice talibus decretis quæ fraudi esse possent cœlestis doctrinæ veritatis incremento, hautquaquam se assentiri aut teneri velle. Atque hi fuerunt Johannes Sax. Elector, Georgius Brandenburgicus, Ernestus Luneburgensis, Philippus Landgravius Hassiæ, Dux Anhaltinus & alii. v. *Cbytr. l. 12. p. 365. Hortled. tom. 1. c. 455. Sleidan. l. 6. § 7.* Majorem in historia famam habent comitia anno 1530. Augustæ Vindelicorum a Cæsare indicta. In his præcipuè de Confessione Protestantium exhibita & de bello Turcico actum

actum est. Illa lecta quidem, sed rejecta fuit. v. *Chytrai Hist. A. Confess. & Chronol.* 13. nec non *Calestini Histor. Comit. August.* vel, qui brevius negotii hujus seriem exponit, *Sleidan.* l. 7. Hæc comitia, anno sequenti, excepit creatio Regis Romanorum Ferdinandi Coloniae facta: contra quam Saxo per filium Joh. Fridericum protestatus est, v. *Chytr.* l. 13. p. 382. *Hortleder. de B. Smalc. tom. 1. l. 1. c. 4. 5. 6. Goldast. in Polit. Reichs-Händeln. part. 2. Sleid.* l. 7. & 8. In comitiis Ratisbonensibus, ann. 1532. Pax Religionis prima decernitur & confirmatur, sed quæ Protestantibus minus tuta videretur. v. *Hortled. tom. 1. l. 1. c. 10. 11. 12. 17. & c. 32. Sleidan.* l. 8. Plura deinde comitia indicta, quorum causa perpetua fuit, partim

tim Religio, partim concilium, partim subsidia belli adversus Turcam & Gallos, partim Camera imperialis, ut videre est in *Recessibus Imper.* & *Sleidano* sæpius jam laudato. Notatu dignum est, quod in comitiis Spirensibus, a. 1544. Rex Galliarum non minus Christiani nominis hostis communis, ac Turca fuerit declaratus. v. *Recess. Imper. dict. ann. §. 4.* Cæsar, confecto bello Germanico, in comitiis Augustanis a. 1548. librum, qui INTERIM dicebatur, per Julium Pflugium, Michaëlem Sidonium & Johannem Agricolam, Islebientem, procudi curavit. Quo publicato, magnæ inter Protestantes discordiæ excitatæ sunt; quippe subodorantes, hoc ipso Religionem Evangelicam eversum iri. Summa ejus capita *Sleida-*

danus lib. 19. exponit. Controversia Magistri Ordinis Teutonici, qui se Polono in fidem tradiderat, præsente legato Polonico, in his comitiis etiam disceptata fuit; inprimis quod Albertus a Camera antè proscriptus esset. Legatus jam dictus quoque intercessit, ne Dantiscum & Elbinga, in posterum ad conventus Imperii vocarentur, cum id juri Regis Poloniæ derogaret. v. *Sleidan. l. 20. & Thuan. l. 5.* Inde Cæsar potentia sua nixus, anno 1550. in Comitiis Augustanis, de proseguendo concilio, de servando Religionis decreto, h. e. formula Religionis, quæ INTERIM appellabatur, de mulctandis rebellibus, de restitutione Jurisdictionis & bonorum ecclesiasticorum a Protestantibus occupatorum, de aliis etiam proposuit,

posuit, quæ libertati Protestantium vel maxime videbantur derogare. Et, nisi Mauritius Elector Sax. eandem armis ivisset assertum, haut dubie fuisset pessundata. v. *Sleidan. l. 21. & 22.* Nam hujus opera Passaviensis Transactio, seu Pax Religionis conciliata, & in comitiis Augustanis an. 1555. confirmata fuit. v. *Sleidan. l. 25. & 26. Christoph. Lehmanni libr. de Pace Relig. Limn. Jur. Publ. l. 1. c. 13.*

* De Camera Ordinatione, qua de in comitiis crebro actum est, v. *Limn. J. Publ. l. 9. c. 2.* Lutherum a Carolo ad aucupandam Leonis X. gratiam fuisse proscriptum, Thuanus l. 1. testatur. Conf. P. Jovii Histor. sui temp. l. 20. p. m. 8. Edictum Cæsaris, frater Ferdinandus contra Lutherum, anno sequenti valde urisit. v. Goldast. in *Politischen Reichs-Händeln* part. 1. cum Protestantes edicto Spirensi parere detrectarent, Cæsar, qui tum Parmæ erat, detentis eorum legatis, graviora minabatur. v. *Sleidan. l. 7.*

l. 7. Hortled. t. 1. l. 1. c. 6. in comitiis Augustanis, Cæsar decretum a. 1530. d. 29. Nov. publicavit, quo Confessio A. exhibita damnatur, reditus ad Ecclesiam Romanam, & restitutio bonorum ecclesiasticorum imperatur, aut arma expectari jubentur. v. Chytr. l. c. Formula INTERIM, quantas excitavit turbas, peculiari dissertatione, alibi declaravimus. confer P. Svavis Hist. Conc. Trident. l. 3. p. 323. seqq. Laudatur Magdeburgensium constantia, quorum tum cantio fuit: **Seelig ist der Mann/der Gott vertrauen kan / und willigt nicht ins Interim, denn es hat ein Schalk hinter ihm.** Diæterium tum etiam Protestantium de autoribus formulæ istius fuit, quod chrisinatis & s. olei usum defenderint, quia inde caput unctius retulerint. Michaëlenim Sidonius episcopatum Martisburgensem velut præmii loco accepit. v. Thuan. Hist. l. 1. Post constitutam pacem Religionis, disputationes de illa, in comitiis hactenus frequentes cessasse, recte Arumæus de comitiis c. 8. §. 8. 9. animadvertit.

§. 5.

In hoc turbato Germaniæ statu, multæ inter Principes & Ordines Imperii controversiæ agitatae sunt, quæ aut in bella, aut tumultus eruperunt. Anno 1523. Franciscus Sickingius, vir ordinis equestris magnæque autoritatis, Lutheri doctrinæ cæteroqui favens, Archiepiscopo Trevirensi, ob varias similitudines, quæ ipsi cum eo intercedebant, bellum infert; a quo tamen Lutherus ipsum dehortatus est. v.

*Antiquit. & Annal. Trevirens. Bro-
wveri & Masenii l. 20. ad ann. 1522.
sequ. Chytr. Chron. l. 10. p. 299. sequ.
& Bartholom. Latom. apud Schard.
tom. 2. item Sleidan. l. 3. An. 1524.
Geldrus ad occupandam Trans-
Isulanam, animum adjicit. Groe-
ningenses bello defatigati, apud Mar-*

Margaretam Gubernatricem Belgii, aliquot annorum inducias petunt. v. *Haræi Annal. p. 560.* Eodem anno, Ulricus Dux Würtenbergensis, a fœdere Svevico expulsus, quod civitatem Reutlingam occupasset, reditum armis frustra tentavit. Quem Landgravius Hassiæ postea anno 1534. manu armata restituit. v. *Chytr. l. 13. p. 404. seq. & l. 14. p. 410. sequ. Sleidan. l. 9. Hortled. tom. 1. l. 3.* Bellis accenseri possunt tumultus & seditiones a rusticis in Svevia, Franconia & Thuringia adversus magistratus, anno hujus seculi 24. & 25. excitatæ, quibus & multi oppidani in Milnia fuerunt impliciti. v. *Sleidan. l. 3. & 5. Chytr. l. 11. Petrus Gnodolius apud Schardium tom. 2. p. 131. Hubert. Thom. Leodius apud Freherum.*

tom. 3. David Peifer. Lips. libr.
4. §. 21. & Fabric. Orig. Sax. libr.
7. p. 863. seqq. Anno 1527. tumultus
Packianus ab autore indicii ita
dictus, turbas dedit, qui mox sedatus
fuit. v. Sleid. l. 6. D. Strauch.
Exercit. Exoteric. 9. Hortleder.
tom. 1. l. 2. Bellum civile in Helvetia
excitatum, in quo Zwinglius occubuit,
componitur, Sleidan. l. 6. & Haræi
Ann. p. 588. Anno 1530. Foedus
Smalcaldicum, Protestantibus fatale
concipiebatur. v. Sleid. l. 7. & 8.
ubi & controversia Episcopi Bambergensis,
& Georgii Brandenburgici recensetur.
Ann. 1536. conventui Smalcaldico legati
Galliæ & Angliæ Regum interfuerunt.
Sleidan. l. 9. & 10. Anno 1537. de
Burggraviatu Magdeburgensi inter
Electorem Sax. & Archiepisco-

scopum Albertum controversia mota est, quam *Chytræus l. 15. p. 435.* describit. Marchio etiam Brandenburgicus, litem Noribergensibus de finibus, sive solo movit apud *Chytræum lib. cit.* qui & controversiam Hildesensem recrudescentem *l. 8. & 15.* & de insula Rugia inter Duces Pomeraniæ, & Danum *l. 16.* attingit. confer *Conring. l. de Finibus Imp. c. 16.* Minda Civitas proscripta ann. 1538. a fœderatis Smalcaldicis defenditur, *Chytr. l. 15.* Inter ducem Brunsvicensem, & Saxoniam ducem Georgium, scriptis acrioribus, anno 1539. certabatur, *Sleidan. l. 12.* ubi & Georgii, ducis Saxoniam mors & testamentum recensetur. Cæsar cum Protestantibus suspectis sibi literas commutat, quas *Sleidanus l. 13.* recenset.

Controversiam de Episcopatu Numburgensi anno 1551. exortam *Chytræus l. 15.* describit. Bellum, quod inter Joh. Fridericum Electorem Sax. & Mauritium Sax. ducem, propter Wurcenam, oppidum, parabatur, (vulgo dicitur *der Gladen Krieg*) Landgravius Hassiæ a. 1542. consopivit. v. *Gesneri Sächs. Chron. p. 582. & Peiferi Lipsiam l. 4. §. 22.* qui & ibidem Lipsiam, a Joh. Friderico Electore obsessam graphice depingit. Majoris momenti fuit bellum Brunsvicense ab *Hortledero tom. 1. l. 4.* prolixius descriptum. confer *Sleidan. l. 15. & Sebard. t. 2. p. 407.* Anno sequenti 1543. Reformationem Ecclesiæ Coloniensis tentavit, Archiepiscopus Hermannus, sed infelici successu. *Chytr. l. 16. Sleid. l. 15.* Geldricum

cum bellum eodem anno gestum,
v. Haræi Annal. p. 626. Chytr. l. 16.
 Dux Brunsvicensis a Protestantibus
 in comitiis Spirensibus, anno 1540.
 accusatur. *Chytr. l. 16.* Holsatia di-
 viditur, consilio non adeo prudenti.
Chytr. l. 16. Anno 1545. dux Brun-
 svicensis, bellum in Landgravium
 Hassiæ movet. *Sleid. l. 16. Chytr. l.*
15. Episcopus Lubecensis Balthasar
 Ranzovius a Martino V Valdenfels
 a. 1545. gravi scelere captivus abdu-
 citur. *v. Chytr. l. 16. p. 470.* In an-
 num 1546. incidit bellum Smalcal-
 dicum, cujus causas & initia *Chy-*
træus l. 16. Sleidan. l. 17. 18. Tbuau.
l. 2. & præcipue *Hortlederus tom. 2.*
de bell. Smalcald. l. 2. c. 20. usque
ad c. 28. describunt. Mauritius in-
 terea Saxoniam vastaverat. Dux
 VVürtembergensis, cum Albanus

multa ejus ducatus oppida occupasset, in gratiam a Cæsare, an. 1547. conditionibus sat duris recipitur. *Hortled. t. 2. l. 3. Thuan. l. 4. Sleidan. l. 18.* Eodem anno Elector Brandenburgicus, Landgravium Hassiæ Cæsari reconciliare frustra tentavit. *Thuan. l. 4.* Qui mox in Cæsaris potestatem venit, victo & capto Saxoniae Electore. Quo facto, Julius Pflugius in Episcopatum Numburgensem a Mauritio restitutus, & Gotha Cæsari dedita soloque æquata fuit. *Chytr. lib. 16.* Hac tempestate Principum Germaniæ libertas nutare cœpit, Carolo victoriis prævalente. Anno 1549. Magdeburgenses proscribentur, quos sequenti anno, jussu Cæsaris, Mauritius obsedit. v. *Sleidan. l. 22. Har. Annal. p. 659. Dres-ser.*

ser. Chron. Sax. p. 602. Ann. 1551.

Mauritius, fortissimus Germanicæ libertatis vindex, copias agit & pro liberando Landgravio Hassiæ socero cum R. Galliæ foedus init. v.

Haræi Annal. p. 663. Thuan. lib. 8.

Sleidan. l. 24. Mauritius proposito insistens, anno 1552. cum sociis multa in Svevia loca occupat, ac interveniente R. Bohemiæ Ferdinando, Passavii, cum Cæsare transigit. v.

Sleidan. l. 24. Thuan. l. 10. Hortled. tom. 2. Har. p. 666. confer Goldasti

Reichs = Handl. fol. 187. An. 1553.

Albertus Brandenburgicus in Episcopos vicinos, arma movet: his auxilia ferens Mauritius Saxo, ad Peinum, castrum Lunæburgense, cum illo, prælio cruento decertavit, in quo ipse vulneratus, victor occubuit, annos natus triginta & du-

OS.

os. *Sleid. l. 24. Tbuan. l. 12. Chytr. l. 18. p. 518.* inde Augustus Mauritiū frater & successor, cum Joh. Fridrico captivitate nuper liberato transegit. v. *Osiandr. H. E. Cent. XVI. l. 3. c. 16.* Albertus autem Brandenburgicus proscriptus fuit. *Tbuan. l. 12.* Hæc summa rerum capita, inter Principes Carolo imperante, in Germania gestarum.

* De foedere Caroli V. cum Pontifice R. contra Protestantes v. Goldasti *Reichs-Handlung* f. 139. Magna pars turbarum in Germania, pace Augustana, ann. 1555. consopita fuit. In illa tamen pace, quæ inter perpetuas imperii leges relata est, a multis desideratur Protestantibus, quod Ferdinandus Rex velut pro imperio, in favorem Pontificiorum, decreto comitiorum inseruerit, Reservatum Ecclesiasticum, (den geistlichen Vorbehalt) ut si Præsul vel Episcopus ad Protestantium sacra transeat, munere ac bonis Ecclesiasticis (illæsa tamen estimatione,) excidat. in quam clausulam Protestantes, ceu ignominiosam, reli-

religioni nostræ, haut quaquam consenserunt. Merentur Caroli V. elogium, & imprimis pietas ac fides in Christum, qua sese ad vitæ beatum ἀνάλυσιν præparavit; item testamentum, ac monita politica, ad filium suum Philippum II. apud Thuanum l. 21. initio, attentius legi. De abdicatione ejus, idem l. 16. p. 325. differit. confer Schard. tom. 2. p. 638.

§. 6.

In reliquis Europæ partibus, varii etiam motus & conversiones annotantur. In *Italia* propter Mediolanensem ducatum & regnum Neapolitanum, bellum semel iterumque Gallos inter & Cæsarem exarsit, fortuna ad Carolum subinde inclinante. Qui occupato Mediolano, Pontifici R. Parmam & Placentiam, Romani imperii feuda concessit. Quod malis artibus factum esse, *Conringius de Finib. Imper. c. 21.* animadvertit. Hinc cum
anno

anno 1551. Paulus III. Papa, illa feuda alienaret, Cæsar contradixit, ad Mediolanensem ducatum ista pertinere contendens. v. *Tbuan. l. 4.* Bella in Italia, hoc tempore gesta *Petrus Justinianus l. 12. & P. Jovius l. 20. 21.* item *Tbuanus* describunt. Expugnationem Romæ, quam supra attigimus, *P. Jovius l. 24.* etiam memorat. Bellum Cæsaris contra Senenses, *Natalis Comes l. 6. circa finem & Jo. Busfier. l. 18. n. 7.* describunt.

* Referri huc potest expugnatio insulæ Rhodi, quam Solimannus ann. 1522. aggressus est 400. navibus, & 200000. militibus, sextoque post mense deditione, festo Nativit. Christi cepit. Jovius in *Epit. libr. 21.* captæ Rhodi culpam, non levem Leoni X. Papæ impingit. v. *P. Martyr. Epist. l. 35. Epist. 767. & l. 36. Epist. 778. & Jacobum Pontanum apud Schardium tom. 2. p. 88. seqq.*

§. 7.

In Gallia *Franciscus I.* generosi
ani-

animi Rex, Cæsari certamine velut perpetuo adversarius, imperavit. Præter æmulationem, qua adversus Cæsarem flagravit, causa bellorum fuit prætensio in regnum Neapolitanum, Siciliae, Mediolanum, urbem ditionemque Senensem & Astensem, item regnum Navarræ. Cæsar contra nitebatur, & præterea ducatum Burgundiæ, a Gallo sibi tradi poscebat. Hinc illa conditionibus libertatis Regis Francisci, cum a Cæsare anno 1526. e captivitate dimitteretur, leguntur inserta. v. *Ponti Heuteri Rerum Austriac. l. 9. c. 4.* confer *Galeacium Capellam libr. 5. apud Scharidium tom. 2. p. 199.* Atque de his, varia belli fortuna, ab anno 1520. ad annum 1547. quo Franciscus vita excessit, certatum fuit. Anno quidem 1538. induciæ

ducia decem annorum, conciliatore Pontifice, factæ sunt, quas amicissimus Cæsar & Francisci congressus ad oppidum Aquæ Mortuæ, in classe lecutus est: imo anno 1540. Cæsar per Franciam, salutato Rege, in Belgium contendit. Verum sequenti anno, ruptis iterum induciis, bellum recrudit. Quod cum aliis, *Franciscus Haræus in Annal. Thuanus l. 1. & 2. Histor. Sleidanus passim, & Jo. Busfier. Hist. Franc. libr. 16. 17. 18.* describunt. Francisco I. successit *Henricus II.* filius, quem pater moriturus, monuit, ut Gvisianorum ambitionem, aliquando ipsi regno exitio futuram caveret. Hic classem e Normannia, in Scotiam anno 1548. misit, ut Anglos expelleret, & Maria Scotici regni hæres, in Galliam deducere-

tur.

tur. *Thuan. l. 1. § 6.* Anno 1552. Mauritio Saxoni foedere junctus, Metim, Haganoam & VVeissenburgum in Alsatia occupat, Argentorato imminens. Mox precibus Foederatorum & Mauritiū pacificatione permotus, & Tullensi & Virodunensi episcopatu suæ potestati vindicato, in Galliam rediit. confer *Schard. tom. 2. p. 543.* Inde novo cum Cæsare bello implicitus, Hanoniam ann. 1554. vastat, & anno sequenti, prælio navali cruentam a Cæsarianis reportat victoriam. Anno autem 1557. ad S. Quintini oppidum, exercitus Gallorum magna clade, virtute comitis Egmondani affectus, ipse ultionem meditatus est. v. laudatum modo *Thuan. l. 10. 11. 16. 17. 18. § Haræi Ann.* Ad Gallicam quoque historiam refer-

ri potest obitus Philiberti Chalonii, Ducis Arausionensis, qui sororis Claudiae filium, Renatum comitem Nassoviensem hæredem scripserat. Qua occasione ducatus Arausionensis ad Nassoviam comitem, anno 1530. translatus est. v. *Jos. de la Pise Hist. d' Orange.*

* De clade Ticinensi & captivitate Francisci I. R. Galliae, quis, in diversis gentibus, sensus, Jo. Bussières Hist. Franc. l. 16. n. 18. refert. Fœdus initum Turcas inter & Regem Galliae, Gramondus Hist. Gall. l. 3. p. 204. 205. defendit. confer, Bussièr. Hist. l. 17. n. 9. Episcopatus ac civitates Metensem & Tullensem, Verdunensem, & Leodiensis bonam partem aliasque, & Imperio avulsas ditiones, eidem, a Gallo restitui Imperator & Ordines Imperii postularunt an. 1559. apud Goldastum Polit. Imp. part. 20. n. 12. fol. 969. in Francisci I. obitu, aliqui annotarunt, quod propter fœdus cum Turcis initum, graviter doluerit. A doctis ipsi nomen PATRIS LITTERARUM tributum. Johannes Mendoza, defendit Petri Castellani Episcopi Ma-

Matisconensis sententiam, qui animam Regis cœlo statim receptam fuisse dixerat, non igne purgatorio indigentem, ideo, quod vivus uno in loco diu, amœno licet, R. hærere nunquam potuerit; ideoque sibi ad purgatorium non moræ faciendæ causâ divertisse videri, sed tantum, ut vinum illac transeundo a pocillatore, pro more degustandum acciperet. v. Thuan. l. 3. f. 54. 55.

§. 8.

In *Hispania*, Toletani anno 1520. rebellantes, Regios magistratus expulerunt. v. *P. Martyris l. 3. Epist. 672.* adde *Epistol. 674.* Populus quoque Valentinus, post abactos Proceres, Pro-Regem Jacobum a Mendoza ejecit. *P. Mart. Epist. 676.* Gallecia etiam arma adversus Pro-Regem eodem tempore sumserat. *P. Mart. Epist. 682.* Plures tumultus in diversis Hispaniæ locis, laudatus *Martyr* refert. *Epist. 685. 695. 705. 709. 711. seqq.* Motuum ho-

rum intestinorum caussa videtur fuisse, quod Carolus Hispania abes-
set, Belgisque magis familiariter,
quam Hispanis uteretur. confer
Gramondi Hist. Gall. l. 4. p. 261. In
Lusitania Johannes III. filius Ema-
nuelis, patri anno 1521. successit, qui
ad finem vitæ usque pacis & litera-
rum studium amavit, fidemque
Christianam in Asia, Æthiopia,
Insulis Moluccis & in Japonia, ope-
ra potissimum Francisci Xaverii
propagavit. Et, ut bellum vitaret,
Carolus V. affini suo, propter Insu-
las Moluccas, 350000. ducatos ex-
solvit. Obiit apoplexia correptus
anno ætatis 55. regni 35. cum dimi-
dio.

* XII. Regulos gentiles, fidem Christia-
nam, cum subditis suis, Johanne hoc
Lusitano imperante, amplexos esse, scri-
bitur. confer *Piasecii Chronic. Gestor-
um in Europa singularium* p. 15. 16.

§. 9.

§. 9.

In Anglia *Henricus VIII.* cognomento *Polygamus*, usque ad annum 1547. imperavit. Qui, ut Leonis X. Pontificis R. gratiam aucuparetur, librum contra Lutherum scripsit, quo titulum *Defensoris Ecclesiæ* impetravit. Ex ejusdem dispensatione, fratris præmortui viduam, *Catharinam* Caroli V. sororem duxit uxorem, quam post 20. annos amplius matrimonii annos a. 1533. repudiavit, *Anna Bolena* in thorum ejus loco assumpta. Improbantibus id facinus Pontifice R. Thoma Moro, Regni Cancellario & Johanne Filchero, Episcopo Roffensi, abrogata Pontificis autoritate, se supremum caput Ecclesiæ in Parlamento renunciari jussit, & decimas, annatasque eo nomine ut

Papa ante exegit: Morum autem & Filcherum, lecuri percuti mandavit. v. *Chytr. Chron. l. 12. p. 362. sequ. & l. 15. p. 445. sequ. Busfier. Hist. l. 6. n. 26. Har. Annal.* Nova uxor, Anna Bolena mox adulterii damnata, una cum fratre & nobilibus quibusdam, anno 1538. capite plectitur. Postridie *Janam Seme-riam*, quæ Eduardum VI. enixa est, tertiam uxorem duxit. Illa post partum mortua, ipse an. 1540, quo in Abbates quosdam sævierat, *Annam Clivensem*, quartam uxorem, post sex menses conjugii, repudiavit, quinta nempe *Catharina Havarda* ducis Nortfolciæ fratris filia in thorum adscita, quam itidem ob insimulatam adulterii suspicionem, capite plecti iussit, sexta ducta uxore, *Catharina Parca*, vi-
dua

dua Johannis Nebel, quam & ipse viduam reliquit. Habuit & concubinam Elisabetham Blontiam, ex qua Henricum Fitzroy ducem Somersetensem suscepit. Magnas aliqui in hoc Rege naturæ dotes prædicant, v. *Thuan. l. 3.* sed immoderata animi libido & vagi amores omnia perverterunt. Tandem obstructo suppurantis tibiæ meatu, ardentissima febris correptus, cum annum ageret 57. calend. Febr. ann. 1547. moritur. Res ejus gestas *Georg. Buchananus, Sanderus, Sleidanus, Lilius in Chron. Regum Angliæ & Gilbertus Burnet, Hist. Reform. Eccles. Reg. part. I. describunt.* Successit illi in regno *Eduardus VI.* puer novem annorum; cui pater moriens, 16. tutores Regnique gubernatores constituerat, inter quos

præcipuus fuit Dux Somerſetenſis, Regni Protector appellatus. Sed Eduardo in juventutis flore, anno 1552. extincto, contentiones & cædes exortæ ſunt. Nam *Eduardus* Rex, inſtinctu ducis Northumbriæ, facto teſtamento, Sorores *Mariam* & *Elisabetham* exhæredavit, Janamq; Grajam Henrici VII. ex Maria proneptem, inſtituit regni hæredem. Verum *Maria*, a ſenatu, vera Regina declarata, æmulos & inimicos e medio ſuſtulit, *Elisabetham* ſororem, in carcerem tradit, pontificiam religionem reducit, & in diſſentientes doctores & alios ſævit, ac quadragenaria jam Philippo II. Hiſpaniarum R. nubit, atque anno 1558. vita egreditur. v. *Thuan. Hiſt. l. 20.* Maria hæc a Philippo II. perſuaſa ante Gallia Regi bellum de-

de-

denunciaverat. v. *Thuan. l. 19. Scotia* interim Maria Stuarta, cum Francisco Delphino nuptias, anno 1558. Lutetiæ, magna pompa celebraverat. v. *Thuan. l. 19. f. m. 369. & l. 20. f. 390. sequ.* seditiones in Scotia propter religionem ortas, *Thuan. l. 21.* describit.

* De Henrici VIII. matrimonio v. *Piasecii Chronic. p. 26. seqv.* utebatur ipse Thomæ Wolfæi Episcopi Eboracensis pravis consiliis: qui cum ante mortem, ann. 1529. derepente fortunis & honoribus exueretur, dixit: si DEUM tam diligenter coluisssem, quam Regem colui, me in cana senectute, non deseruisset. Franciscus Brianus, homo dicax & Regi acceptus, aliquando ab ipso quæsitus. Quale peccatum videretur, matrem, primum, deinde filiam cognoscere? Tale respondit, quale gallinam primum, dein pullum ejus gallinaceum, comedere. Respexit autem ad Annam Boleniam, cujus Henricus pater & maritus credebatur. Erasmo Roterodamo persuasit, ut calamum stringeret,

contra Lutherum. Quod is etiam fecit, publicata a. 1524. Diatribe de Libero Arbitrio. v. Erasmi Epist. l. 17. & 19. Philippus II. R. Hispaniæ spe regno Angliæ potiundi, Mariam duxerat, quæ dum excideret, eandem aspernatus est. Ceterum de vicissitudine rerum in Regno Britannicæ, v. Narrationem Historicam apud Schardium tom. 2. p. 631.

§. 10.

In *Dania & Svecia* propter Christierni II. Regis infandam tyrannidem, magna rerum conversio facta est. Nam *Gustavus*, filius Erici, ex regio sanguine prognatus, heros omnibus ad tantum negotium conficiendum, dotibus instructus, ope Dalecarliorum, gentem Svecicam in libertatem asseruit, regnumque in meliorem statum redegit. Res ejus magno animo gestas usque ad annum 1560. *Loccenius & Pufendorfius* in *Historia Svecica* diligenter exsecuti sunt.

sunt. confer *Chytr. Chron. l. 9.* Dani interim quoque dictum jam Christiernum II. ejecerunt, Rege constituto *Friderico* Holsatiæ duce. Ab exilio, cum omnia molitus, restitui non posset, in manus Danorum anno 1532. venit, & in custodiam traditus, quod reliquum erat vitæ, captivus exegit, donec anno 1559. in fata concederet, anno ætatis suæ 77. Vitam Christierni II. *Jo. Svaningius*, peculiari libro complexus est. confer *Chytræi Chron. l. 9. 10. 11.* Friderico anno 1535. mortuo successit *Christianus III.* Rex multum celebratus ab omnigena virtute & pietate. v. *Meursii Hist. Dan.*

- * Tragœdia tyrannica, qua quarto post coronationem die, Christiernus, in primates regni Svecici, tres Episcopos, tres consules, omnes senatores Holmienses, & præterea septuaginta plus nobiles & cives

cives, uno die detruncatos sæviit, incidit in ann. 1522. v. Jacob. Zigleri descript. apud Schard. tom. 2. p. 83. Inter Daniæ & Sveciæ regna post tot annorum odia feralia & lanienas, pax tandem utrique regno grata & salutaris, per Fridericum Holsatum & Gustavum restituta est. v. Chytr. l. II. initio. Christianus III. Rex Daniæ, D. Johannis Bugenhagii opera & consilio usus, Ecclesiam ab idolomania Pontificia repurgavit, sacraque Biblia in linguam Danicam transferri curavit. Eandem curam laudabilem in abroganda superstitione Pontificia, in regno Sveciæ infumfit laudatus R. Gustavus, ministerio M. Olai Petri, Lutheri nuper discipuli usus. v. Pufendorffii part. 2. Isagog. Hist. de R. Sveciæ §. 58. Notandum hic obiter venit, quod olim quidem Reges in Svecia liberrima electione constituti fuerint: sed cum hac ratione per sesquiculum Svecia ab extraneis Regibus gubernata & tantum non oppressa fuerit; Sveci istius rei pertæsi, in GUSTAVUM & ejus familiam masculam, regnum jure hæreditario a. 1540. transtulerint, quod jus quadriennio post Arrosiæ d. 13. Jan. a. 1544. corroboratum &

unio

unio hæreditaria dictum fuit. Et juxta hanc unionem hæreditariam, mortuo Gustavo M. filio ejus primogenito Erico XIV. & eo deposito, fratri Johanni III. scepra delata sint.

§. II.

Rex Polonorum *Sigismundus*, anno 1531. VValachia Palatinum Petrilonem, exercitu 50000. instructum, acri prælio ad Obertinam vicit, & ductu Johannis de Tarnovia comitis, Moscovitas Lituaniam ingressos repulit, maximaq; clade affecit. Rex ob merita in rempublicam, eam apud Regni Proceres gratiam iniit, ut ipso adhuc vivente, filium *Sigismundum Augustum*, puerum novennem coronarent Regem. Qui anno 1553. Livoniam cum ingenti exercitu ingressus, Gvil. Fürstenbergium ordinis Teutonici in Livonia Magistrum, in fidem & clientelam suscepit. v. *Chytr. Chron.*

Chron. l. 18. f. 539. sequ. & Claudii Arrhenii Vitam Ponti de la Gardie p. 91. sequ. item Alexandri Gagvini Chronic. tom. 2. Rer. Polonic.

*. Historiam belli Livonici, quod Rutenorum Imperator seu Czarrius gessit, apud Schardium tom. 3. p. 39. descriptam legas. De controversiis propter Borussiam motis. v. apud Goldast von Reichs-Handlungen/ Acta und Handlung des Groß-Meisterthums Preußen. fol. 175. f.

§. 12.

In Moscovia *Basilus* tyrannus regnum non tantum tenuit, sed etiam Plefcovia, urbe ampla, & Smolense ad Borysthenem ducatu latissimo in Lithuania, auxit & amplificavit. v. *Chytr. Chron. l. 5. §. 6.* Livonorum quoque insaniæ tribuitur, quod a Basilio hoc, auxilium contra rebellantem plebem, Novogardiæ sollicitarint: qui occupata urbe, primores pariter & plebem

bem oppressit, (v. *Chytr. l. 6. p. 190. sequ.*) & Czarrii, quod lingua Slavonica Regem sonat, cum alii Knesios se tantum appellassent, nomen sibi sumsit. Patri Basilio ann. 1535. successit *Johannes Basilides* immani crudelitate notus, qui Casanense & Astracanense regnum devictis Tartaris, imperio Moscovio adjecit, & amicitiam Caroli V. Imper. misso a. 1548. ad comitia Augustana legato, ambivit, deque fide Christiana tuenda, propaganda, multa promisit. v. *Chytr. l. 16. p. 488. & l. 18. p. 538.* libidines & infandam ejus tyrannidem, qua omnia foedavit, *Baro Herbersteinus* in vita ejus describit. confer *Thuan. Hist. l. 21.*

§. 13.

Hungaria & Bohemia, Ludovico

co Rege ad Mohazum, cum exercitu 30000. ann. 1526. mense Aug. cæso, mutationem subiit ingentem. Nam morte Regis inaudita, Johannes de Zapolia, occasionem augendæ potentiæ nactus, a Proceribus Hungariæ se Regem coronari passus est. At vero Ferdinandus Caroli V. frater, qui & jure pactorum nitebatur, & Annam Ludovici Regis postremi sororem in matrimonio habebat, favore Palatini & aliorum Hungariæ procerum amore, Rex declaratus, anno 1527. inaugurabatur. Inde aliquandiu inter duos Reges de regno certatum fuit. Donec post Johannis mortem, Solimannus Budam, regiam scilicet sedem, amicitiae specie occupasset, & amandata Johannis vidua, cum filio in Daciam, Ferdinand-

nandus ab omnibus Rex agnosce-
retur. v. *Dubravii Hist. Bohém. l.*
33. Bonfin. Hist. Hung. Schard. tom.
2. Script. Germ. & Thuan. l. 9. An-
no 1529. Solimannus per Hungari-
am ingressus, Viennam cum exer-
citu 250000. obsedit, eamq; vices
oppugnavit, urbem defendente
Palatino: De quo supra dictum. v.
Schard. tom. 2. p. 237. Sequenti an-
no Turca iterum, cum 200000. ex-
ercitu, in Hungariam rediit; sed ru-
more de adventu Caroli V. sparso,
trepida fuga recessit. Anno tamen
1541. & sequentibus aliquoties non
sine belli pretio, Hungariam infe-
stavit. v. *Schard. tom. 2. p. 248.*
VVolfgang. Lazium de Reb. Ferd.
contra Turc. gest. Thuan. l. 14. 17.
&c.

* De Ludovico hoc notant historici, quod
imature, seu ante diem, sine epidere-

Q

mide

mide natus, immature, (quippe vix bi-
mus) coronatus, immature anno ætat.
14. barbatus, & 15. uxorem duxerit Ma-
riam Caroli V. sororem, immature de-
nique ann. ætat. 21. extinctus sit. Nam
in fuga delatus in voraginem, interiit.
Uxor ejus relicta, Maria, gubernatrix
Belgii facta est. v. apud Schard. tom. 2.
Stephani Broderici Histor. de clade in
campo Mohaz. p. 218. seqq.

§. 14.

Quod RELIGIONEM attinet, in-
enarrabili DEI beneficio accidit,
ut imperante Carolo V. tam
prospera & auspicata lux Ecclesiæ,
Lutheri ministerio affulgeret. Nam
is, ut superiori capite attigimus, ut
inviæti & plane divini vir animi,
post diuturnas tenebras, quæ uni-
versum orbem Christianum, ma-
xime Germaniam obruerat hæte-
nus, in lucem iterum cœlestem
protraxit veritatem, suamque ma-
jestatem verbo divino, & liberta-
tem

tem Ecclesiæ restituit. Primordia
 istius Reformationis *Joh. Sleida-*
nus libr. 1. & ipse Lutherus tom. 1.
VVitteberg. recensent. Propaga-
tionem vero repurgatæ doctrinæ
Chytræus l. 10. Sleidanus a libr. 1.
ad 16. & quem primo loco laudare
debebam, Vir Per-illustris Dn.
Seckendorffius, in Commentar. Hi-
storico-Apologetico, fusius enarrant.

* Lutherus cum ex Jo. Hussi, Tauleri &
 scriptorum mysticorum lectione, lucem
 aliquam, in doctrina Christiana tum
 obscurata hausit, tum maxime in assi-
 dua s. literarum lectione profecit, conf.
 tom. 1. Epistol. Lutheri. Carolus V. in
 comitiis Augustanis, cum Clerici de
 Lutheri nova secta conquererentur, re-
 spondit: *Wäret ihr Psaffen fromm/*
so hätten ihr keines Luthers bedorfft. v.
P. Matthiæ l. 4. narrat. 2. ad finem.
 Abbas Neuhusani monasterii in Van-
 gionibus dixerat: *Wann Lutherus*
nicht kommen wäre / sie hätten die Leute
überreden wollen / daß sie Heu gefressen
hätten. Idem refert de quodam cano-

nico Herbipolenſi Melch. Adami in vit.
Theolog. p. 846.

§. 15.

Primo Evangelica Lutheri doctrina, in inferiorem Saxoniam ad Bременſes, Magdeburgenſes, Halberſtadienſes, Goſlarienſes, Hamburgенſes, Wiſmarienſes, Roſtochiенſes; deinde Pomeranos, Boruſſos, Livonos & Svecos diſſeminata fuit. Id quomodo acciderit, *Chytræus* diligenter l. 10. præcipue annotavit. In reliqua Germania, civitates imperiales, nobiliores omnes (ſi Coloniam Agrippinam excipias,) avide illam amplexæ ſunt. Inter Principes, qui ſeculares audiunt, Bavarus in ditiones ſuas eam admittere ſemper reſuſcitavit. Sileſii tamen Bohemi & Hungari, lubentes eam receperunt. In Miſnia Georgius, Dux Saxonix, accerri-

cerrimus Lutheri hostis, ad finem vitæ usque, repurgatæ doctrinæ fores occlusit. Et licet princeps iustitiæ & integritatis cæteroqui observantissimus foret; ad successionem tamen Præsulum R. & inane vetustatis nomen, velut ad saxum aliquod constanter adhæsit. Primum quidem, cum de studio Lutheri eruendæ divinæ veritatis cognovisset, Lipsiæ a. 1519. colloquium, Eccium inter & Carolstadium, quem Lutherus & Melanchthon comitati sunt, instituerat, cum Luthero separatim de Religionis emendatione locutus; sed postea auctoritate Ecclesiæ Romanæ persuasus, ejus superstitiones retinendas in majori parte Misniæ censuit; donec anno 1539. vita decederet. Qui annus Pontificiæ religionis

abrogatione insignis Lipsiæ fuit. Dux siquidem Henricus statim, ut gubernacula fraternæ provinciæ prendit, pios & nobiles aliquot viros Lipsiam misit, qui mandata ad Senatum & ordinem ecclesiasticum, de sacrorum Pontificiorum emendatione perferrent. Inde idolomania Pontificia abrogata, Christianique & Apostolorum pura doctrina recepta fuit. v. *Peiseri nostri Lipsiam l. 3. §. 27. seqq. Fabric. Orig. Sax. l. 7. p. 839. & Osiandri H. E. Cent. XV. l. 2. c. 41.*

*Acta disputationis Lipsiensis tom. 1. opp. Luth. Jenens. pag. 242. leguntur. confer Lutheri Epist. ad Jo. Langium, p. 161. & ad Spalatin. p. 361. it. Mosellani Ep. 4. ad Bilibaldum Pirckhaimerum, sane elegantem apud Scultetum Anal. Evang. decad. 1. p. 37. Per Germanos etiam in Poloniam, connivente Rege Sigismundo, Evangelicam doctrinam penetrasse, Episcopus Præmisliensis, Piascius in Chron. p. 41. docet: qui etiam p. 49. memorat, ut in Livoniam pervenerit.

§. 16.

§. 16.

Luthero, ut solet in ejusmodi mutatione fieri, statim sese æmuli, Eccius, Conradus Wimpina, Jacobus Hogostratus, Sylvester Prieras, Choclaeus, & alii ex monachorum gregibus opposuerunt. Quibus ratiocinandi compendium videbatur, virum in s. literis exercitatissimum, animoque Heroico præditum, objecta Ecclesiæ & R. Pontificis autoritate protelare. Primum quidem autoritatem Papæ R. ejusque arbitrium admiserat: sed deinde animadvertens, hunc velut abdicato judicis officio, aperte in partes institorum indulgentiarum descendere, fundamenta autoritatis illius, quæ omni exceptione major jactabatur, curatius rimari aggressus est, & a suspecto judice Ro-

mano controversiarum, ad concilium liberum & Christianum convocavit. Adeoque duo regni Pontificii, seu Papatus fulcra, opinionem meriti per opera humana, & Pontificis R. potestatem absolutam circa sacra, primum subruere instituit. Antagonistæ jam memorati, qui primum calamum in Lutherum strinxerunt, jejunæ & sophisticæ in scholis & claustris monachorum tum regnantis Theologiæ alumni, Luthero in s. literis veratissimo, valde impares fuerunt. Hinc ipse in *Præfat. ad librum de captivitate Babylonica* scribit: *Velim, nolim, cogor indies eruditior fieri, tot tantisque magistris certatim me urgentibus & exercentibus.* Et quum Eccius & Emserus Papæ R. monarchiam ecclesiasticam

cam asserere impudentius audent; respondit Lutherus; *Posthac Eccius & Emserus, cum conjuratis suis, de primatu Papæ, me erudire, cœperunt.* Atque inde anno statim 1520. ad *Nobilitatem Germaniæ*, contra *tres Papistarum muros* scripsit: quorum *primus*, Laicos, quos profanos appellant, in clerum jus nullum habere: *secundus*, scripturam nemini, quam Papæ & clero, licere explicare: *tertius*, concilium indicere, penes solum esse Pontificem. Quo scripto majestatem Præsulis R. de ponte quasi dejecit.

* Compertum est, Martinum Polichium, Mellerstadium vere de Academia Wittebergensi, cum noviter constituta esset, vaticinatum esse; illam cunctas alias Germaniæ Academias, sua luce obscuraturam. v. tom. 7. Declamat. Melanchth. p. 341. Lutherus de adversariis suis loquens, tom. 1. Epistol. scribit:

Quo magis illi furunt, eò amplius procedo: relinquo priora, ut in illis latent: sequor posteriora, ut & illa allatrent. Erasmus, vir illa tempestate doctissimus, Lutheri institutum quidem laudavit; sed mores & consilia hominum contemplatus, dubitavit de ejusdem successu; imprimis cum Lutheri zelum nimis censeret esse fervidum. Quamquam libr. 12. Epist. ad Rectorem Acad. Erfurt. scribit de scholasticorum Theologia: Eò vanitatis processerat frigida illa disputatrix Theologia: ut necesse fuerit ad fontes revocare. Sed tamen illam quoque corrigi malim, quam explodi; aut certe tolerari: donec potior aliqua Theologiæ ratio fuerit parata. Multa præclare monuit, Lutherus: sed utinam civilius admonisset.

§. 17.

Dum hæc in Saxonia geruntur, *Ulricus Zwinglius* Tiguri in Helvetiis, Lutheri exemplo excitatus, Samsoni indulgentiarum præconi se opposuit. *Sleidan. l. 1. circa fin.* Et postea cum Episcopo Constantien-

tienſi, de veritate Religionis diſputavit: de ejiciendis etiam imaginibus ſollicitus, repurgare Eccleſiam Helveticam ab Idolomania voluit. Illud vero dolendum eſt, quod anno 1524. in articulo de ſ. Cœna, a Luthero diſſidere cœpit. Quade cauſſa, Marpurgi anno 1529. inſtitutum eſt colloquium: & Bucerus anno ſequenti, concordiam reducere laboravit. At vero Jo. Oecolampadio & aliis, Zwinglii ſententiam porro tuentibus, diſſidium illud, in publicum inter Proteſtantes, ſchiſma, magno Eccleſiæ damno, erupit. v. *Sleidan. 3. 4. 5. 6. 7. & Luc. Oſiandri Hiſt. Eccleſ. Centur. XVI. l. 2. c. 5. uſque ad 11.*

* Schiſma hoc inter Proteſtantes exortum, propagandæ doctrinæ Evangelicæ, magno impedimento fuiſſe, multis argumentis evinci poſſe, alibi oſtendimus. Calvinus ſane & Beza, ſi in Gallicanis

Ec-

Ecclesiis reformandis, Lutheri prudentiam, qui ritus non manifesto impios toleravit, imitati fuissent, nec quidquid ceremoniarum fuit ecclesiasticarum, statim abolere satagissent; haut dubie, majorem ubique doctrinæ adplausum reperissent.

§. 18.

Ad Lutheri invidiam illo tempore referebantur Anabaptistarum furores, & Carolstadii insania, qui anno 1522. absente Luthero, imagines e templis ejiciebat, & Nicolao Storch ac Thomæ Münzero, qui arcanas revelationes & colloquia cum DEO jactabant, nimium erat familiaris. v. *Sleidan. l. 3. § 5. & Zenocar. in vit. Caroli V. libr. 5. sub finem.* Verum Lutherus & Carolstadium reprehendit, & insani-
entes Anabaptistas passim graviter objurgat. confer *tom. 3. opp. Luth. Jenens. & Sleidan. l. 5.*

* Mo-

* Monasterium, urbem, Johannes Leiden-
 sis sartor, qui sibi ab Anabaptistarum,
 colluyie, Regis nomen imponi passus
 est, monstrosis dogmatibus & tumulti-
 bus impleverat, cum Episcopus & fœ-
 derati, infamis sectæ auctores justis sup-
 pliciis anno 1535. afficerent. v. Sleidan.
 l. 10. Chytr. l. 14. Schard. tom. 2. p. 314.
 seqq. De Davidis Georgii Batavi mon-
 strofa doctrina & vita historia apud
 Schardium tom. 3. p. 30. seqq. extat. Ad-
 de Osiandri Hist. Eccles. cent. XVI. l. 2.
 c. 4. & c. 31. 32. 33. 34.

§. 19.

Post exhibitam A. Confessio-
 nem, cujus historiam *Chytraeus* &
J. Cælestinus descriplerunt, collo-
 quia Religionis causâ instituta sunt
 varia; ut Wormatiæ a. 1540. inter
 Eccium & Melanchthonem; item
 Ratisbonæ, apud *Sleidan. l. 13.* ite-
 rum Ratisbonæ a. 1546. *Sleidan. l.*
16. Quid in his potissimum gestum
 sit, præter *Sleidanum*, *Joach. Ca-*
merarius in vita Melanchthonis
 exponit. De Articulis Smalcaldi-
 cis

cis a Luthero anno 1537. compositis,
præfatio ejus testatur. confer *Osi-*
andri Hist. Eccles. Cent. XVI. l. 2. c.
11-usque ad 30. & 37.

* In ipsa actione Augustana eluxit Caroli
Cæsaris insignis moderatio: Joachimi
I. Electoris Brandenb. & Georgii Sax.
ducis virulentum in Evangelicos odi-
um: Joannis Sax. Electoris & Georgii
Brandenburgici constantia: Philippi,
Landgravii solertia & pacis inter Ev-
angelicos conciliandæ studium: Geor-
gii Pontani Cancellarii Saxonici *ἡνσο-*
λογία & Philippi Melanchthonis *ἡνεί-*
κεια. v. Sculteti Annal. Evangel. De-
cad. secund. ann. 1530. De colloquiis &
Synod. v. Goldasti Politic. Imperial.
part. 27. Osiandr. H. E. Centur. XVI. l.
2. c. 44. 45. & 55. ubi colloquium Wor-
matienſe & Ratisbonenſe recenset. Spe-
ctat huc etiam reformatio ab Archiepi-
scopo Coloniensi tentata, apud Osiandr.
Cent. XVI. l. 2. c. 49.

§. 20.

Augustæ Vindelicorum a. 1548.
Formula *Interim* (h. e. libellus, qui
ea

ea continebat, quæ interim, donec haberetur concilium, in Ecclesia doceri deberent,) jussu Cæsaris, a Julio Pflugio, Michaële Sidonio & Joh. Islebio vel Agricola cusa fuit. Quæ neutri dissidentium parti probabatur. Causam ob quam Pontifex R. illam improbarit, *P. Suavis Hist. concil. l. 1.* tradit. Inter Protestantes, Joh. Fridericus Sax. Elector captivus eam constanter rejecit, & Matthias Flacius imprimis ac Magdeburgici eandem impugnarunt. v. *Hortleder. de B. Smalc. Sleidan. l. 20. 21. & Dissertationem nostram, de Interim Augustano.* Periculum, quod Protestantibus, ex illa formula insidiosa imminebat, Pax Religiosa in comitiis Augustanis a. 1555. confirmata sustulit.

* Multa scripta Germanica contra Formulam INTERIM edita sunt, quorum ple-

plerorumque autor fuit Matth. Flacius, confer Dissertat. nostram de Interim, Augustano, & Osiandri H.E. Cent. XVI. l. 2. c. 68. & c. 69. Paulus IV. Pontifex R. moriturus, Cardinalibus inquisitionis ut sanctissimum officium contra hæreticos, commendavit. v. Thuan. l. 23.

§. 21.

Luthero a. 1545. placida & beata morte e civis sublato. v. *Osiandr. H. E. Cent. XVI. l. 2. c. 56.* sequenti anno 1546. Concilium Tridentinum coeptum, & ann. 1552. interruptum, iterumque instauratum, & demum an. 1562. & 63. finitum est. Cujus historiam præter *Sleidanum, Thuanum, Goldastum in Polit. Imperial. part. 25. Petrus Svavis Polanus, seu Paulus Sarpius Venetus Theologus Ordinis Fratrum Minorum*, idiomate Italico descripsit, quam *M. Antonius de Dominis* in Latinum sermonem transtulit.

Quæ

Quæ, cum Pontificiis fudes sit in oculis, *Sfortia Pallavicinus*, eandem cum Sleidani historia, refutare aggressus, Cardinalitiam dignitatem emeruit. Sed periti rerum jam deprehenderunt, eum, ut veritati tenebras obstrueret, documenta falsa aut confinxisse, aut suppoluisse, saltem, ut imperitis fucum faceret.

* De morte Lutheri, extant orationes parentales: unde sacrificiorum mendacia, quæ de illa late sparsa sunt, confutari possunt. v. Mülleri Lutherum Defensum, & Defensionem Defensi, contra P. a Creuz. De conciliis & colloquiis v. Goldast. Polit. Imperial. part. XXVII.

§. 22.

Dum Evangelica doctrina longe lateque disseminatur, magnæ *res literaria* quoque incrementa cepit. Nam scholæ non tantum & Academiæ novæ, in - & - extra

R

Ger.

Germaniam, plures excitatæ fuerunt; sed & barbaries, quæ in scholis hæctenus, tantum non omnibus personuerat, magnam partem ejecta fuit, recepta passim meliorum literarum cultura. Theologi, Lutheri exemplo excitati, scholastica & sophistica Theologia missa, τὰ θεολογῆμνα ex s. literis certatim tractarunt. Jcti, ut Andreas Alciatus, Italus, Gvilielmus Budæus, Andreas Tiraquellus, & post eos, Francisc. Duarenus & æmulus ejus Cujacius, Galli: in Germania Henningus Goeden (Monarcha Juris vulgo dictus), Udalricus Zasius, Bilibaldus Pirckaimerus, Jacobus Spigelius, Conradus Peutingerus, Johann Schardius, Hieronymus Schurffius, ad Jus interpretandum Romanum, quod seculo decimo

quar-

quarto circiter, in scholis & tribunalibus receptum fuerat, linguas, antiquitatis & historiarum cognitionem attulerunt, qua Bartoli, Baldique, & canonistæ olim barbari destituti sunt. Medici Græcas literas edocti, Hippocratem & Galenum evolvere, ac, qui artis hujus fontes sint, investigare studuerunt. Philosophi, licet scholasticorum nugas eliminare scholis contenderent; Aristotelis tamen doctrinam, quæ latissime tum regnabat, ex ipsis Græcis fontibus haurire, consultum duxerunt. Quanquam & essent in Italia, qui Platonem præferendum huic censebant. Cum Aristoteles nimium presse & subtiliter, & aliquando obscure, imo & falso de rebus disseruerit multis: Plato vero de Deo, de animabus nostris, tam

præclare scriplerit; ut inde *divini* nomē reportarit; alter nullibi supra naturam assurgat, de animorum immortalitate semper ambigie loquatur, & summum bonum in hujus vitæ bonis, magna parte, externis collocet. Ne dicam, ex his rivulis, scholasticam illam Theologiam sterilem; irrigatam fuisse. Humaniores literas, cum studio historico & lingvarum, imprimis Erasmus, Reuchlinus, Petrus Mosellanus, B. Rhenanus, Philippus Melanchthon, Joachimus Camerarius, Ulricus Huttenus Eques Francus, Simon Grynæus, Nicolaus Clenardus, Bernhardus Ziglerus, Jul. Cæsar Scaliger, Johannes Rivius, Gvilielmus Budæus, Robertus, & Henricus Stephani, Petrus Gillius, Petrus Bembus & alii,

alii, quorum nomina & elogia tum in eorum monumentis, tum in vitarum clarorum virorum scriptoribus, passim leguntur. confer *Melchioris Adami Vit. Philos. & Kœnigii Biblioth. Veter. & Novam.*

* Singulari fato contigit, quod sub initium hujus seculi, plures extiterint Principes, qui inter mortua quasi litterarum studia, velut in vitam revocarunt: ut, Maximil. I. Imper. Fridericus Sax. & Joachimus I. Brandeb. Electores: in Gallia Franciscus I. in Anglia Henricus VIII. R. in Italia ipse Pontifex Leo X. apud Hispanos, Cardinalis & Archiepiscopus Toletanus, Franciscus Ximenius; in Belgio, ipse Carolus V. confer, Erasmi Epistol. De scholarum ante vitiis inolitatis v. Lud. Vivis libr. de causis corrupt. artium, & de tradendis disciplin. Erasmi Moriam, item colloquia, majori prudentia, quam vulgo creditur, referta. De novis Schol. & Academ. v. Francisc. Svertium in Athenis Belgicis, Mittendorp. l. 6. de Academ. Alsted. Thesaur. Chronolog. Sect. XXX. quæ est, scholarum. Vitas Theo-

logor. J. Ctor. Medic. & Philosoph. Melch. Adamus descripsit. Thuanus, P. Jovius, & Pantaleon quoque aliquorum e-logia exhibent. In emendatione scholarum, non omnia, quæ inania sunt, statim corrigi potuere. Hinc postidea, temporis, vitia quædam detecta sunt. v. Bacon. de Verulam. libr. de Augm. Scientiar.

§. 23.

Lucem hanc literarum, noviter quasi exorientem, obtusa monachorum & sacrificulorum acies, ferre haut potuit. Hinc, in earum instauratores, Erasmus præcipue & Reuchlinum, publice declamarunt, & quidquid convitiis convehi potuit, in eos exoneratum fuit. Metuebant quippe regno tenebrarum, cui hætenus tot gentes paruerant; imprimis cum major pars eleganter doctorem, Lutheri amplecteretur doctrinam. Hanc vero hominum insaniam, *Erasmus* in

in sua *Moria*, & doctissimus Eques Francicus, *Ulricus Huttenus*, in *Epistolis*, quæ vocantur, *obscurorum virorum*, ingeniose perstringebant.

CAP. IIX.

De

STATU REIP. ET ECCL.
FERDINANDO I.

IMPERANTE.

§. I.

F*erdinandus I.* Caroli V. imperatoris frater, a. 1503. Medinæ in Castilia natus, jam anno 1531. Colonia, Rex Romanorum, protestante Electore Saxonix, electus, & tandem a. 1558. Francofurti Imperator factus, ad annum usque 1564. imperio præfuit. Magno, ut meretur elogio, ipsum ornat *Busbequius Epist. IV. de Legatione Turcica circa finem*. Post inaugurationem

R. 4

nem

nem, solenni ritu factam, Martinum Gusmannum, supremum camerarium, Romam ad Pontificem R. Paulum IV. honoris causa mittit: ut de dicta inauguratione, suoque in sedem Romanam animo, eum redderet certiolem. Enimvero morosus ille & superbus senex, legatum admittere recusavit: quod abdicatio Caroli V. & inauguratio Ferdinandi, absque consensu suo, ab Electoribus tantum facta esset. *v. Thuan. l. 21. non procul initio.* Cæsar Pontificis inhumanitate offensus, ejus quoque coronationem, quam sui antecessores ambiverant, petere intermisit, atque anno sequenti, Augustæ comitia celebravit, in quibus de subsidio pecuniario, adversus Turcam, de pace publica, & de gravaminibus imperii, de

de repetendis a Gallo ablatiis, Meti,
Tullo, Verduno & aliis actum. v.

*Recess. Imper. horum comitiorum,
& Thuan. l. 23. Schard. tom. 3. p. 123.*

seqq.

* In comitiis Augustanis a. 1550. Carolus V. nitebatur electionem Ferdinandi Fratris in R. Romanorum abrogare, obtruso filio Philippo: sed ista molitio frustra fuit. Regnum Bohemiæ & Hungariæ, post cæsum Ludovicum, jure sibi hæreditario Ferdinandus vindicabat. v. Piafec. Chron. p. 35. & Goldasti Judicium von der Succession und Erbfolge des Königlich-Geschlechts und Stammes in beyden Königr. Hungern und Böhmen 2c. Ferdinandi I. Imperat. literas, ad Pium IV. Pontif. R. de Sacramento Eucharistiæ, sub utraque specie, & conjugio sacerdotum, permitendis, Goldastus tom. 2. Constitut. imperial. p. 379. exhibet. In comitiis Augustanis a. 1559. Ferdinandus Electori Sax. Augusto, privilegium de non appellando, collatum, confirmavit. vid. Weckii Chronic. Dresdense p. 176. seqv.

§. 2.

Res in Imperio, Ferdinando imperante, satis tranquillæ fuerunt. Is enim, ut erat pacis & justitiæ amans, paucis ante obitum mensibus, in comitiis Wormatiensibus, a. 1564. non tantum decretum publicavit, de certaminibus, non vi & armis finiendis: sed & controversiam inter agnatos Alberti Brandenburgici proscripti, atq; Episcopum Wurceburgensem, & civitatem Noribergensem, justo judicio terminavit. v. *Recess. Imper. ann. 1564. & Thuan. Hist. l. 21.* Ericum Ducem Brunsvicensensem, armis Monasterienses laceffentem, bello abstinere jubet, apud *Schard. tom. 3. Epitom. Rer. gest. sub Ferdin. I.* V Vilhelmum Grumbachium, Equitem Francum, qui cædis Melchioris Zobelii
Epi-

Episcopi VVurceburgensis, autor fuerat, urbemque Episcopalem anno 1563. occupaverat, una cum adjutoribus proscripsit; suspensa licet executione, quæ Augusto Electori Sax. postea commissa fuit. v. *Schard. tom. 3. p. 123. seqq.* & Petri Loricbii narrationem historicam, quam de Grumbachii scelere conscripsit. Quæ in reliqua Europa, gesta sunt, annectemus, cum sequenti capite, de Maximiliani II. Imp. rebus agetur.

§. 3.

Religio Evangelica, latius disseminata, florere cœpit; nisi quod per dissidia interna, turbata, & quod Paulo IV. Pontifice a. 1559. mortuo, concilium Tridentin. electo Pio IV. Papa fuerit continuatum. In quo, cum Pontifex, reus, actor & iudex fo-

foret, & Protestantes inauditi damnarentur; non potuerunt non illud improbare, atq; contra decreta ejus protestari. v. *P. Svarvis Hist. Concil. Trident. supra citat. & Thuan. l. 22. 23. 24. & 25.* Quemadmodum & hanc ob causam, Protestantes a. 1561. Naumburgi conveniunt, ut causas detrectati concilii exponerent, novaque subscriptione, Aug. confessionem invariata illam, Carolo V. exhibitam confirmarent. v. *Chytrai libr. 20. p. 585. seqq.* Pontifex, ut conventus hujus causas exploraret, Joh. Franciscum Commendonum Cardinalem, cum Zachario Delphino, emisit, qui exhibitis prius literis Papæ, Germanos, prolixa oratione ad Concilium & Christianæ fidei unitatem invitarunt. Enimvero gravissi-

vissima oratione, nomine Principum congregatorum, Cracovius, Electoris Sax. Cancellarius, Nunciis Pontificiis respondit, magnopere mirari Germaniæ Principes, qua tandem de se opinione, aut spe fretus R. Pontifex eorum tentare constantiam, & se compellare legationibus sit ausus; cum ignorare non possit, quæ ipsorum sit fidei confessio Carolo V. ante 30. annos exhibita; hanc se firmiter tenere, neque statuere, Pontifici jus convocandi concilium competere. Ad quam orationem, Commendonus prolixè iterum respondit. v. *Antonii Mariae Gratiani, Episcopi Amerini libr. 2. de vita Jo. Franc. Commendoni Cardin. c. 2. & 3. Thuan. l. 28. ad a. 1561. & Goldasti Reichs-Handlungen fol. 194. seqq.*

* Tur-

* Turbæ interim a Matthia Flacio, Illyrico, propter formulam interimisticam, & res adiaphoras, (unde Adiaphoristarum & Interimistarum monstrosa nomina,) motæ, scandalum excitaverant. De horum, & similium, ut Sacramentariorum, Osiandristarum, Stancaristarum, Synergistarum nominibus, &c. vid. D. Schlüsselburgi catalog. Hæretic.

§. 4.

In *Gallia*, Cardinalis Atrebatensis, Antonius Perenottus, legatus Hispanicus, anno 1558. Gvifium subdola oratione stimulavit, ut hæresin, h. e. religionem Reformatam, ceu periculosiorem hostem, quam ipsum Turcam, utpote longinquo-rem ac proinde minus formidolosum, armis extingveret. Zwinglii enim & Calvinii doctrina, jam in multis Gallix locis recepta, personabat. Cum Lutetix Psalmi Davidis, Gallicis versibus comprehensi, a Protestantibus quibusdam

ca-

canerentur, res illa quasi seditionis plena, ad Regem delata, ipse in auctores ejus inquiri jussit. v. *Thuan.*

l. 20. Anno tamen 1560. pax religionis indulta, & adversus Waldenses bellum susceptum est. v. *Thuan. l.*

27. Anno 1562. *Edictum*, ut vocabatur, *Januarii*, in gratiam Reformatorum publicatum est.

* Originem Hugonottorum, qui ante Lutherani dicti fuerant, Thuanus *l. 24. p. m. 472.* exponit. confer Natal. Comit. *l. 12. p. 269.* Anno 1564. Jesuitæ in Gallia, libello Curiae Parisiensi oblato, liberam sibi erudiendæ juventutis facultatem, petebant. Societatis hujus noxiæ originem, Thuanus *l. 37. f. 691.* recenset. Adde Mart. Chemnitii tract. de Orig. Jesuitar.

§. 5.

In Belgio, primum David Georgius, Delfis in Batavorum insula natus, & Anabaptistarum furore correptus, pestifera novæ sectæ stabili-

biliendæ semina sparserat. Qui deinde assumpto Johannis Bruckii nomine, Basileam secesserat, & aliquandiu ibi latens, prodigiosa dogmata disseminarat. Quapropter in ipsum demortui cadaver, gravis sententia lata est. Ejus enim effigies, cum libris in hasta alta suspensa, a carnifice comburebatur. vid. *Thuan. l. 22. ad ann. 1559.*

* Cum anno 1560. Philippus Melanchthon, nominis vir immortalis, mortuus esset, Calvini asseclæ in Germania, subinde de lite sacramentaria, ejus auctoritatem pro se allegabant. vid. *Osiandri H. E. Sec. XVI. l. 3. c. 40.*

§. 6.

In *Belgio*, Hilpanorum tyrannico consilio, sanctæ scilicet Inquisitionis tribunal constitutum fuerat, quo, omnes diversa ab Ecclesia Romanensi, sacra profitentes, aut saltem suspecti viderentur, ad rogam da-

damnabantur. Originem hujus tyrannidis & dominatus in conscientias, *H. Grotius Annal. & Hist. de Reb. Belgic. l. 1.* doctissime exponit. Equidem non deerant magni atque prudentes viri, qui Religionem facilius persvaderi, quam cogi posse, demonstrarent: animos Belgarum a Rege Philippo II. abalienari: opus esse consiliis moderatis, quibus Carolus V. Belgas optime rexerat. Sed ministri Regis, quibus Lutheri & Calvinii nomen adeo exosum erat, moderata consilia respuebant omnia. unde persecutio, martyria, & exilia Belgarum illa tempestate fuerunt creberrima.

* Philippi II. Hispan. R. characterem H. Grotius l. c. eleganter exprimit: Philippus inquit, inter regna & adulantes acta juventute, ad hæc induta gravitate, austeram, parsimonia verborum, turbæ
 S fuga,

fuga, formatus Hispanorum ad mores, ne sermone quidem alio adibatur. Cui avita dominandi cupido, nondum experimentis repressa, haut facile finem, aut modum patiebatur. Persuasione CATHOLICI nominis, quo Alexander VI. Papa, Ferdinandum ante condecoraverat, (v. P. Mart. l. 8. Ep. 157.) CATHOLICUM regnum jam animo præceperat, cui parando, religio dicta, vulgo Catholica, inservire debebat. confer Gramond. Hist. Gall. l. 8. initio.

§. 7.

In *Anglia* post mortem Mariæ, *Elisabetha* Soror, Regina a. 1558. declarata, primis auspiciis, primam curam, sed cum pauculis intimis, adhibet de Protestantium religione restauranda, quam Maria extinguere, omni conatu ante laboraverat. vid. *Camdeni Annal. Rer. Angl. initium & Natal. comitis Hist. l. 12. De re litteraria*, cui ornandæ clara non deerant ingenia, seor-

seorsim hic agere nihil attinet. Virorum, qui claruerant nomina & mortes, *Thuanus l. 21. & Melch. Adami* describunt.

CAP. IX.

De

STATU REIP. ET ECCL.
MAXIMILIANO II.
IMPERANTE.

§. I.

IN *Maximiliano II. Imperatore*, laudando, magnus scriptorum consensus est. Natus ipse Ferdinando patre, anno 1527. i. Aug. denatus d. 12. Octobr. 1576. Patre adhuc vivo a. 1562. d. 24. Nov. Francofurti Rex Romanorum jam coronatus, in imperio illi successit, laudemque prudentiæ & moderationis, cum in religionis, tum aliis rebus, magnam ubique meruit. Et

ne curam Imperii abjecisse videretur, a. 1566. Augustæ & 1567. Ratisbonæ comitia celebravit: in quibus, de novis Religionis controversiis, de pace publica, de subsidiis adversus Turcam, de executione adversus proscriptos, ac demolitione Gothanorum munimentorum, de moneta, & aliis actum fuit. v. *Recess. Imper. & Chytræi libr. 21.* In comitiis Francofurtensibus a. 1569. de avocandis, a militia Gallica, Germanis, de executione pacis publicæ; & in Spirensibus, de Judicio Cameræ, de matricula Imperii, de moneta, de impensis belli Gothani, de famosis libellis, & aliis capitibus, quæ in *Recessibus Imperii* leguntur, decreta publica facta sunt. In Comitiis Ratisbonensibus, anno 1576. ubi de variis negotiis publicis consul-

sultabatur, inter Ordinum Imperii amplexus quasi, piam Deo animam reddidit; cum ex conjugē sua Maria, Philippi II. R. Hisp. sorore, filios septem, & filias quinque suscepisset. Anno 1573. Gvilielmum Mantuæ ducem, Montisferrati marchionem, ducem creavit. vid. *Natal. Comit. l. 23.*

* Electionis & coronationis historia extat apud Schard. tom. 3. Elog. ejus Thuan. l. 62. descripsit. confer Chytr. l. 33. ubi oratio funebris legitur. Ex veneno a Cardinale Granvellano ipsi propinato, per 20. annos, cordis palpitatione laboravit. Cum fratre Archi-duce, & Alberto Baviaræ duce, usum calicis & conjugium Clericorum, a Pontifice R. pro suis terris petiit. v. Thuan. l. 36. & 37. Carolo IX. R. Galliæ exprobravit crudelitatem in Hugonottos, & Philippo II. R. Hisp. tyrannidem in Belgas: Lutheranis haut obscure favit. Inde religionis Lutheranae in Bohemia & provinciis Austriacis, incrementa. De executione adversus imperii rebelles & ca-

ptæ urbis Gothæ, Augusto El. Sax. commissa, v. Schard. tom. 4. pag. 34. seqq. Joh. Fridericus Dux Sax. qui rebelles receptaverat, captivus Viennam abductus, in captivitate a. 1595. Neustadii in Austria obiit,

§. 2.

In *Italia* a. 1559. cœptum est mare Adriaticum molestissimis piratarum incursionibus infestari. Quos Matthæus Bembus, Venetæ classi præfectus, in sinu Corcyræo fugavit, & Dyrrachium fugatos, ibi quoque oppugnavit, maleq; multavit. v. *Natal. Comit. Hist. l. 12. p. 265.* Paulus IV. Pontifex, omnibus Romæ jus petentibus sibi administrari, mandat. Ubi & exemplum Zelotypiæ singulare, annotat *Natalis*. Seditio Pauli IV. obitum, propter inquisitionem exercitam, secuta est. Cosmus Heturiæ dux, cum a. 1560. Romæ esset, ani-

animos exasperatos ducis Parmensis, & purpuratorum Farnesiorum ac Cæsaris Gonzagæ, propter cædem, Petri Aloyfii Ferrandi opera commissam, componere nitebatur: Militiam quoq; Equitū s. Stephani, consulto Pontifice instruebat. v. *Natal. Comit. l. 13.* Emanuel Philibertus Dux Sabaudix, in suum principatum a. 1561. restituitur. v. *N. Com. l. 14.* Qui & p. 319. contentionem de præcedentia, inter Florentiæ & Ferrariæ duces, & alia bella minora Italiæ describit.

* Pius V. Pontifex, contradicente Imperatore, Cosmum Mediceum Magnum, Heturix Principem creavit. v. *Natal. Comit. Hist. l. 21. p. 455.* confer Thuan. l. 45. & 46. Principes Italiæ ambiverunt titulos *Serenissimus* & *sublimissimus*. v. *Nat. Com. l. 25. p. 554.* Solimannus an. 1565. classē 250. navium ad expugnandam Melitam misit: sed repulsus ab equitibus Hierosolymitanis, magna ex-

ercitus jactura. v. Schard. tom. 4. Chi-
us tamen insula, dolo in potestatem,
Turcarum venit. conf. Pantaleonis de
ordin. Johannitarum rebus gestis l. II.
p. 317. seqq. Eodem anno Cosmus Me-
dices, dux Florentinus, ad Melitenfis
militiæ exemplum, Ordinem Stephani-
tarum equitum, qui pro candida (quæ
Melitensum est) rubram crucem ge-
stant auro circumscriptam instituit.
Quorum sedes propria est Ilva, Ligusti-
ci maris insula. v. Pantal. l. II.

§. 3.

In *Gallia R.* Henricus II. a. 1559.
in hastiludio solenni vulneratus,
moritur. v. *Nat. Com. l. 12. & Thu-*
an. l. 22. in fine. Cui *Franciscus II.*
successit, sub quo *Franciscus Gvisi-*
us, & Carolus Cardinalis Lotharin-
gus, summam rerum ad se pertra-
here connisi sint. Hinc conjura-
tio in *Gvisios*; in qua *Condeus* vix
evasit. Mater Regis *Catharina de*
Medicis, propter malitiam, *lues se-*
culi, dicta, *Gvisiorum* partibus ad-
hæ-

hæsit. Inde tumultus variiq; motus, & arma sæpius pro religione & adversus Gvisios, sumta. Navarrus & Condeus custodiuntur, sed liberantur morte Francisci Regis, qui anno 1560. vita decessit. v. *Thuan. l. 22. seqq. usque ad l. 25. & Pufendorf l. Isagog. in Hist. c. 5. §. 19.* Carolo IX. Francisci fratre, in regno succedente, mater ejus Catharina, tutelæ nomine regnabat. Inde Carolo puero 15. annorum, forma regiminis præscripta, apud *Thuan. l. 27.* Hinc Triumviratus Mommorancii, Ducis Gvisii, & Mareschalli de S. André, apud *Thuan. l. 27.* Cui foedus Protestantium oppositum: *Thuan. l. 29.* Inde bella contra Protestantes nata, quæ *Thuanus l. 30. 31. seqq.* describit. Ea licet anno 1570. pace facta, componerentur;

v. *Thuan. l. 48. Natal. Comit. l. 21. p. 462. seqq.* mox tamen d. 24. Aug. ann. 1572. inaudito omni ævo, scelere, per famosam illam *Lanienam Parisiensem*, a Colinii Admiralis cæde, initio ducto, abrupta fuit. v. *Thuan. l. 52. 53.* Hanc tyrannidem, novo bello, Hugonotti mox ulcisci parabant. In quo bellorum civilium tumultu, an. 1574. *Carolus IX.* nulla prole mascula relicta, obiit.

* De Henrici II. rebus confer etiam Schard. tom. 3. p. 124. De laniena Parisiensi v. Gramondi Hist. Gall. l. 6. p. 308. seqv. Gravissimas Maximiliani literas de eadem, ad Lazarum a Svendi Baronem datas, Goldastus tom. 2. Constitut. Imperial. p. 383. exhibet.

§. 4.

In *Hispania* Philippus II. Rex, imperium a patre Carolo V. acceperat. Qui, ut moribus tanto patri, ita

ita & fortuna dispar fuit: Pace Cameracensi cum Henrico II. R. Gallia a. 1559. conclusa, in Hispaniam proficiscebatur, Margaretam sororem, Parmensem, Belgio præficebat gubernatricem, & ducta in matrimonium Isabella Francica, anno 1560. nuptias celebrabat. Sed in Belgio, tum propter religionem, tum jura ordinum & civium violata, dissidia, maxime inter Granvellanum & Orangium, aliosque procures gliscebant. Dux Albanus, ferox & truculentus homo, ex aula Hispanica in Belgium, ad turbas, sedandas missus, Egmondum & Hornanum capite plectit, exarmatis urbibus arces imponit, novum tribunal erigit: Bona Auriaci Principis fisco addicit. Hinc tumultus in Belgio. Philippus autem
ar-

arma contra Belgas vertit. Belgæ
 fœderati, arma vicissim sumunt, &
 Elisabethæ Angliæ reginæ auxilium
 implorant. v. *H. Grot. Annal. Belg.*
l. 1. & 2. Famian. Strad. Decad. 1.
l. 1. Haræi & Douze Annales, nec
 non *Pufendorf II sag. Hist. c. 2. §. 11.*
 Quæ Philippus contra, Mauros,
 Granatenſes, Turcas & in Italia ges-
 ſit, *Natalis Comes*, & *Thuanus l.*
48. ſeqq. memorant.

* Ut inſpectio Hiſpanica, in Belgio intro-
 ducta & Concilii Tridentini decreta,
 executioni mandata fuerint, Thuanus
l. 40. f. 745. exponit. Philippi II. vitam
 in compendio tradit, Paulus Piaſecius,
Chron. p. 18. 19. ſeqv. Originem Belgi-
 corum tumultuum immaniſſimæque
 crudelitatis, per Cliviam & Weſtphali-
 am, patrata, Erneſtus Eremundus Fri-
 ſius, peculiari libro deſcripſit.

§. 5.

In Luſitania Johanni III. ſucces-
 ſit *Sebaſtianus* Rex, præſidentis a-
 ni-

nimi princeps, cujus tutelam, post
 aviam Catharinam, Henricus Car-
 dinalis, patruus magnus Regis ad-
 huc pueri, susceperat. Qui, cum
 adolescentiæ tempus, magis belli,
 quam literarum studiis insumsis-
 set, infelicem expeditionem in A-
 fricam suscepit. De qua infra me-
 morabimus.

§. 6.

In Anglia, *Elisabethæ* matrimo-
 nium ambivit Philippus II. Quæ
 de aliis etiam nuptiis appellabatur;
 sed illa libertatis amans, procos o-
 mnes repudiat: Factiosos compe-
 scit: Bellumoticum conficit:
 Gvissios hostili in se animo sper-
 nit: rempublicam mercatura or-
 nat: Reformatam religionem de-
 fendit: excommunicationis Pon-
 tificiæ edictum contemnit. v. *Cam-*
deni

deni Ann. Rer. Anglic. & Hibernic.
confer Pufend. Isag. cit. c. 4. §. 22.

* *Elisabethæ vitam, Socer meus B. Thomasi-*
us peculiari dissertatione, Lipsiæ publi-
cata descripsit. Regina hæc, anno 1585.
Franciscum Dracum, classis Anglicæ
præfectum, in Americam ablegaverat,
ut Hispanorum vires distraheret. vid.
Chytr. l. 28. p. 825.

§. 17.

In Scotia, Maria Stuarta in car-
cerem detrusa, regnum Jacobo VI.
infanticedere cogitur. Quæ cum
inde evasisset, pugna vincitur, & in
Angliam profugit. ubi dum patro-
cinium quærit, in custodiam datur
& accusatur, quasi contra Reginam
Angliæ plura machinata esset. vid.
Camdenum & Buchanan. item,
Thuan. l. 40. & Pufend. Isag. cit. c.
4. §. 22.

§. 8.

In Dania Christianus III. Lube-
cen-

censes vicit, Rusticos in Julia rebel-
lantes compescuit, & regi, quem si-
bi creaverant, captivo ferream co-
ronam ignitam imponi curavit. vi-
ta an. 1559. excedens, Successorem
habuit filium *Fridericum II.* qui
Ditmarfos fræna mordentes men-
struo spatio subjugavit. vid. *Chytr.*
Chronic. Sax. & Schard. tom. 3. p.
46. sequ. Cum Erico & Johanne III.
Sveciæ Regibus, bella gessit, & ar-
cem Croneburgum, in freto Sundi-
co, non subditorum, sed suo sumtu
exstruxit, ut vectigal a navibus
transeuntibus exigere posset. Scho-
lam etiam illustrem Soræ fundavit:
Ordinemque illustrem Equitum,
qui ab elephante dicuntur, instituit.

* *Fridericus II. R.* cum a Pontifice R. an.
1561. per legatos sollicitaretur, ipse
ne quidem accedendi facultatem iis
concedere voluit. Majestatem Regiam
humanissimis moribus, & quandoque
jocis

jocis admixtis temperavit: sed mox sumpta iterum Regia persona, dixit: Heus amici, mittamus nugas, REX REDIIIT. Regem hunc optimum, fugillat Antonius Maria Gratianus, in vita Commendoni Cardinalis p. 99.

§. 10.

In Svecia R. *Ericus* nuptias *Elisabetha* Reginae ambiens, repulsam tulit. *Loccen. l. 6. H. Svec. p. 339.* Inde militis gregarii filiam sibi matrimonio junxit. Fratrem *Johannem*, propter matrimonium cum *Sigismundi* Poloniae R. sorore, per quadriennium in carcere duriter habuit. At Sveci tyrannide, quam in Proceres etiam exercuit, offensi, *Johannem* renuntiarunt Regem, *Erico* cum conjuge *Catharina*, in custodiam datis. Bella quæ cum *Danis & Lubecensibus* gessit, *Chytræus l. 21. Loccenius Hist. Svec. l. 7. & Pufendorfius de Regn. Sveciæ* §. 59.

§. 59. describunt. *Johannes* autem regno admotus, anno 1569. pacem cum Danis fecit, lite simul de tribus coronis, quæ insignia Regum laudatorum sunt, composita. De Moscis victorias reportans præclaras, Careliam, Ingriam Esthoni-
am, partemque Livoniæ regno ad-
jecit.

* Educationem & mores *Erici R. Loccenius* l. 7. p. 347. describit. Equites Teu-
tonici, quibus provincia Esthonia olim
subdita fuit, Ducem Moscoviæ *Ivam*,
Basiliovviz metuentes, cum a Ca-
rolo V. Imper. frustra sollicitassent au-
xilia, alia circumspexerunt; *Revalienses*
a. 1560. ab *Erico Svecorum R.* eadem,
petierunt, qui ea ipsis, non nisi in cliente-
lam deditis præstare voluit. Hinc, ur-
bes *Revalia*, *Narva* & aliæ, quibus post-
modum pars quoque Nobilitatis acces-
sit, Magistro Ordinis Teutonici *Gott-
hardo Kettlero*, Juramentum fidelitatis
renunciaverunt, Svecorumque dedititiæ
factæ sunt. v. *Arrhenii Descripr. vitæ
Ponti de la Gardie* p. 93. seqq.

§. II.

In Polonia, *Sigismundus Augustus*, Moscum a. 1562. duplici clade affecit; in priore 30000. Moscorum cum ipso duce cæsa, posteriore 8000. v. *Alexandr. Gagvin. tom. 2. Rer. Polon.* confer *Thuan. l. 36. f. 673. & Anton. Mar. Gratiani lib. 4. de vita Cardinal. Commendoni c. 1.* Gothardus Kettler, Magister ordinis in Livonia, ab Imperio Germanico, cujus auxilium frustra per legatos sollicitaverat, desertus, se illi subjecit, & Dux Curlandiæ & Semgalliæ creatus fuit. *Chytr. l. 20. p. 592. seqq.* Defuncto rege a. 1574. *Henricus* Dux Andegavenfis, Caroli IX. R. Galliæ frater successit, biennio tantum regno præfuturus. Qui, cum acceptis de obitu fratris Caroli IX. literis, convivio regali in-

instructo, ad quos regni Proceres invitaverat, clam noctu elapsus, in Franciam evasit.

* De competitoribus Regni Polonici, & de consiliis Procerum, antequam Henricus crearetur Rex Poloniæ, prudenter differt Antonius Maria Gratianus, in Vita Jo. Francisci Commendoni Cardinal. l. 4. c. 5. 6. 7. 8. 9. seq. Perstringit is etiam Albertum Brandeburgicum Porussiæ ducem, quod Lutheri doctrinam secutus, uxorem duxerit. v. l. 2. c. 12. p. 157. conqueritur etiam l. 3. c. 10. quod Polonis non potuerit persuadere, ut Turcis bellum inferrent. Henricus ex Polonia velut aufugiens, a. 1574. Viennæ intransitu, Maximilianum Imperat. salutavit. Cum regni Galliæ possessionem iniisset, per legatos cum Polonis egit, ut se Regem adhuc agnoscerent; at illis respondentibus, Regem in Polonia non nisi præsentem regnare posse, acquievit. v. Piafec. Chron. p. 4.

§. 12.

Hungariam & Bohemiam *Maximilianus II.* leni imperio guber-

navit, duceque Lazaro Svendio, Turcis Toccajum, Zemlinium, Zatmaram, Erdcudam & alia loca eripuit. v. *Schard. tom. 4. & Joh. Rosini Append.* Ad Zigethum imprimus acriter certatum: capta tamen est urbs a Turcis, cum Solimannus obsidioni isti immoraretur. Imperator, laudati Schwendii opera, fines regni ad 40. millia protulisse, traditur.

§. 13.

Ecclesiam Romanam turbarunt nova concilii Tridentini decreta. Quæ ut in Gallia reciperentur, Rex Hispaniæ, Pontifex ac Dux Sabaudia, per legatos a. 1564. orarunt. v. *Thuan. l. 36. fol. 675.* sed R. Galliæ publicam universi concilii promulgationem periculosam deprecabatur, apud *Thuan. f. 683.* ubi & me-

mo-

morat, Papam Pium IV. primum concilii istius decreta violasse. In Belgio vero Philippus, per Margaretam, illud promulgari & servari exacte, mandavit. *Thuan. l. 40. f. 745.* Contra Maximilianus II. patris Ferdinandi I. Imp. jussu, de componendo Religionis dissidio, per colloquia laboravit, usus hac in re G. Cassandri, viri optimi ac doctissimi, qui Duisburgi tunc erat, opera. *Thuan. l. 36. f. 672.* Protestantium Ecclesias colliserunt tum Calvini placita, a s. literis dissonantia, tum internæ dissensiones, inter ipsos Lutheranos, de diversis doctrinæ capitibus enatæ. Quas deinde *Formula Concordiæ*, inter eos, opera & auspicio Augusti El. Sax. an. 1580. sancta, ex parte consopivit.

* De pace Ecclesiæ Catholicæ procuranda, quæ acta passim sunt, Goldastus Politic.

Imperial. part. XXIIX. item de Actis Protestantium inter se, part. XXIX. exhibet. De primis in Gallia Lutheranis, v. Thuan. l. 29. f. 556. qui & Navarri ad Protestantes Germaniæ, epistolam ib. p. 558. memorat. conf. Goldasti Polit. Imperial. part. X. De promulgatione Concil. Trident. in Gallia acriter disputatum. v. Gramondi Hist. l. 1. p. 72. seqv. De dissensionibus Evangelicorum inter se, Hutterus in Præfat. Concord. Concordis refert: conf. Osiandri H. E. Centur. XVI. l. 4. c. 1. ad c. 30. usque. De Bernhardi Ochini Senensis hæresi, in Polonia Sparsa, Antonius Maria Grætianus, in vita Cardinal. Commendoni l. 2. c. 9. prolixè memorat.

§. 14.

Colloquia & Synodi religionis causa institutæ, plures memorantur: ut colloquium *Maulbrunense*, in ditione Würtembergica, inter Lutheranos & Calvinianos a. 1564. *Altenburgense*, inter Misnenses & Thuringicos Theologos, de B. operum necessitate ad salutem; de libero

bero arbitrio, de Adiaphoris, a. 1563. *Serwestanum*, de Form. Concord. adornanda, a. 1570. habitum. Interim Matthias Flacius, errorem de peccato originis, Tilemannus Heshusius, de præsentia carnis Christi, propugnabant. Calviniani, Wittebergæ & Lipsiæ, suæ doctrinæ asseclas aliquot habebant. Qui a. 1570. & sequentibus, aut degere, aut disseminare Calvinii placita moliebantur. Dissidiis ergo his componendis, sapientissimus Elector Sax. Augustus, puram Christi doctrinam, in ditionibus suis servaturus illibatam, omnem operam adhibuit.

* v. Osiander H. Eccl. Cent. XVI. l. 4. & D. Hutterus in Concordia concord. qui studium operamq; in concordia procuranda, prolixius describunt.

§. 15.

Qui in his Ecclesiæ turbis, rem

T 4

litte-

litterariam aut juverunt, aut orna-
runt, præter *Thuanum*, *Melchior*
Adami, in vitis Theologorum alio-
rumque clarorum virorum, me-
morat. Quibus Bibliothecarum
scriptores adjungendi sunt. confer
Bœcleri de Reb. Svec. XVI. p. 337. &
Ἐ πολυμαθεσάτης Morhof I Poly-
hist. l. 1. cap. 16. 17. 18. 19. seqq.

CAP. X.

De

STATU REIP. ET ECCL.
RUDOLPHO II.
IMPERANTE.

§. 1.

MAximilianus II. Imperator,
filium *Rudolphum II.* habuit
successorem. Qui, cum jam Hun-
gariæ & Bohemiæ Rex audiret, an.
1575. Romanorum Rex coronatus,
& patre sequente anno, defuncto,
Im-

Imperator, consentientibus Electo-
rum suffragiis declaratus est. Impe-
rium in comitiis Francofurtensi-
bus, a. 1577. a renovatione legum
τὸ πολιτείας (der Policey-Ord-
nung) auspicatus est, pacis semper
& mathematicarum amantior lite-
rarum, quam belli, aut voluptatum
aulicarum. Hinc, ut in Hungaria
cum Turcis, trahendis induciis me-
lius rem gessit, quam bello: ita in
Germania, dum Hispanorum &
Gallorum belli rationibus implica-
ri destitit, ipso imperante, alta pax
floruit. Nam controversia de no-
vo calendario, quod Pontifex R. a.
1582. obtrudere Protestantibus sata-
gebat, sine belli strepitu conquie-
vit. v. *Piasecii Chron. pag. 17.* &
Thuan. l. 76. Chytr. l. 25. Gebhardi
Truchsesii Archiepiscopi Colonien-

sis, qui, a. 1583. ducta Agnete comitis Mansfeldiæ nata, in matrimonium, conatus est reformare ecclesiã, quo visq; quidem belli causam supeditare; Verum illa, remoto Gebhardo, ejusque in locum Ernesto, duce Baviariæ assumpto, cessavit. *Chytr. l. 26. § 27. § Osiandri H.E. Cent. XVI. l. 4. c. 19.* Majoris momenti res fuit, Joh. Wilhelmi Ducis Juliacensis & Clivensis obitus, sine prole a. 1609. quippe decedentis. Nã Imperator Ducatum, tanquam feudum apertum, per Leopoldum Archiducem occupare nitebatur. Sed Elector Saxonix, jure optimo nixus, deinde & Brandenburgicus, & Neoburgicus intercedebant. v. *P. Piafec. Chronic. ad ann. 1609.* Ceterum, dum Rudolphus reipublicæ curam ministris permetteret diffi-

difficilisque esset aditu, Hungariæ & Austriæ Ordines, *Matthiam*, fratrem ejus poscebant Regem ac Principem, quorum voluntati Rudolphus, quamvis ægre, consensit. *Leopoldus* Archidux Austriæ, coronam ambiens Bohemicam, exercitum occasione vacantis successionis Juliæensis, collectum, traduxerat Passavium; non obscuro consiliorum indicio, se petere Bohemiam, quam anno sequenti 1611. cum exercitu ingressus est. At vero *Matthias* fratri Rudolpho reconciliatus, eodem anno, Rex Bohemiæ coronatur. Unde spes Leopoldi decollavit. v. *Piassec. Chron. p. 275*. Odiæ hæc fratrum; Rudolphi animum ita affecisse dicuntur, ut a. 1612. vitæ citius emigraret, cum 35. annis præfuisset imperio.

*. Calendarium novum Gregorianum, ut Augustæ Vindelicorum, inter Senatum & cives; ita & in aliis Protestantium terris, turbas excitavit. v. Osiandri H. E. Cent. XVI. l. 4. c. 20. & Chytr. Chron. l. 27. p. 807. & l. 26. p. 793. De jure Elect. Sax. in ducatus Juliæ Cliv. & Mont. v. Antonii Weckii Chronic. Dresdens. p. 139. seqv.

§. 2.

In *Germania*, inter Protestantes, post publicatam *Formulam Concordiæ*, dissidia augebantur. Nam Lutherani, Calvinii asseclas pro sociis A. Confessionis agnoscere abnuebant: inde nec ad illos pacem, isthac confessione superstructam, pertinere differebant. Quæ res Calvinianos subegit, ut separata a Lutheranis, in causa Religionis & securitatis publicæ, agitent consilia, quæ seculi hujus initio *Unionem Evangelicorum*, pepererunt, cui Pontificii *Ligam Catholicam*,
anno

anno 1610. Halæ Svevorum factam,
 opposuerunt. v. *Pufendorf I Rer.*
Svecic. Hist. l. 1. §. 16. 17. 18. 19.

*Protestantes Principes, non obstante religionis dissensu, a. 1586. pro Henrico R. Navarræo, apud Galliæ Regem intercedebant. v. *Chytr. l. 28. p. 829. & 848.* Theologi Tubingenses, cum anno 1575. Patriarchæ Constantinopolitano Hieremiæ A. Confessionem, a Martino Crusio Græce redditam transmisissent, Religionis concordiam, cum Græca Ecclesia tentarunt. v. *Acta & scripta Theologorum Wirtenbergenſ. & Patriarchæ Cptani Hieremiæ, Wittebergæ a. 1584. publicata, & Crusii Turco - Græciam, Basileæ edita.*

§. 3.

In *Italia* a. 1606. mense Januario, Tiberis eluvione omnibus præteritorum seculorum majore inundavit. Veneti, quod libertatem Cleri restringerent, summique Pontificis Juri derogare viderentur, a Paulo V. eodem tempore, fulmine excom-

communicationis feriuntur. Quod Leonhardus dux eorum, *brutum fulmen* vocavit. v. *Piasecii Chron. p. 233. sequ. & 243. item Ludovici Lucii Hist. Jesuit. l. 5. c. 8.*

* Paulus Servita, Marsilius, & Fulgentius contra excommunicationem scripserunt; Bellarminus autem & Baronius, Cardinales, Pontificem defenderunt. Quæ concertatio, ne in bellum erumperet, Henricus IV. R. Gall. per Cardinalem Jousam effecit.

§. 4.

In *Gallia* Henricus III. qui Carolo IX. fratri successerat, bellis civilibus varie exercetur. Gvisii enim hunc, in suspicionem consensionis cum Hugonottis adduxerant. Unde *Liga Sacra*, cum Philippo II. R. Hisp. Duce Sabaudix ac summo Pontifice, cusa est. Qua, Henricum Borbonium R. Navarræ, a successione, si stirps Valesia cum Hen-

Henrico III. deficeret, excludere nitabantur. Atque hinc longa maiorum series in Gallia. Inprimis interfecto 1589. per monachum, Henrico III. cui *Henricus IV.* Navarraeus, heros cum paucis, comparandus, successit. Quem Pontifex, ceu hæresi addictum, excommunicavit. Inde nova bella intestina Galliam affligerunt. Quæ nonnisi a. 1593. apostasia ad religionem Pontificiam, per Henricum facta, componi potuerunt. v. *Thuan. l. 79. 80. 81. 82. 85. 86. 93. 94. &c. Piassec. Chronic. p. 63. 79. 102. seqq.* Notatu hic dignum est, quod Sixtus V. Pontifex R. contra Navarraeum, a R. Hispaniæ in auxilium vocatus, illud ferre recusavit. vid. *Piassec. p. 86.*

* Henricus Rex Navarrae, legatum ad Principes Protestantes in Germaniam a.

1583.

1583. miserat, qui ipsos ad concordiam, Ecclesiarum Protestantium in Germania, Gallia & Anglia, per Synodum generalem, stabiliendam invitavit. v. Osiandr. Hist. Eccl. Centur. XVI. lib. 4. c. 19. Vitam Henrici hujus Prefixus Episcopus Gallus, characterem animi & mortem, Gramondus Hist. Gall. l. 1. initio describunt. De absolutione Regis ab excommunicatione Pontificia, ignominiosa, in peculiari dissertatione, alibi egimus. confer Osiandr. H. Eccl. Cent. XVI. l. 4. c. 49. Nisi ab Orci satellite, in urbem regia, fuisset peremptus, magna, circa Europæ statum mutandum, credebatur ausurus.

§. 5.

Philippus II. Rex Hispaniæ dum in Belgio in proceres & Reformatos, quos *Genfios* contemtim vocabant, sævit; illi tyrannidis perterriti an. 1581. Philippo omne obsequium renuntiant. Et, cum se impares potentiæ Hispanicæ esse sentirent, exterorum præsidia & tutelam circumspiciebant: sed spe auxi-

lii denegata, ipsi, ducibus Gvilielmo Auriaco, & Mauritio Nassovio, libertatem armis tutari aggrediuntur, initoque foedere inter VII. provincias Unionis, in unum quasi corpus coalescunt. Bella quibus exerciti usque ad annum 1609. quo induciæ duodecennales factæ sunt, *Haraeus*, *H. Grotius*, *Thuanus* & *Strada*, prolixè describunt. Philip-
pus interim a ferocia nihil remisit. Nam accessione Portugalliæ, quam post R. Sebastiani calum in Africa, & Henrici Cardinalis, patruī Sebastiani, magni obitum, a. 1581. obtinuit, elatior factus, ann. 1588. classem (quam *invincibilem* vocarunt) exstruxit, Batavos & Anglos subacturus. At, illa aëris potissimum tempestate dissipata, didicit magna molimina a DEO facile destitui

U

pos-

posse. Belgium ante non leviter consternatum fuerat, cum an. 1584. Princeps Auriacus, Gvilielmus, submisso sicario, Balthasare Gerhardo, natione Burgundo, glande plumbea, Delfis in cubiculo transverberatus esset. Tandem an. 1598. morbo pediculari, tanta eluvione corpus infestante, ut vix exui indusio posset, ille moritur, cum 40. annos regnasset. v. *Thuan. l. 120.* Successit *Philippus III.* filius, quo imperante, Hispanica potentia quodammodo coarctari coepit. Cæco tamen religionis zelo correptus, Maurorum DCCCCM. ex provinciis suis eiecit, terris ad solitudinem pæne reductis. v. *Thuan. l. 132. & 138.*

* Philippus II. moriturus, filio præcepta imperandi dedit: Belgicas provincias conciliaret, plus in iis ad imperii securitatem præsidii esse, quam in Italia, Polonia, Svecia, Dania ac Scotia,

tia, Scotorum Regem egentem esse : Datum externorum opibus ditescere : Sveciam diffidiis laborare, & procul ad septentrionem ab Hispania positam : In Polonia proceres Regibus autoritate præpollere : Italiam licet opulentam, longe a mari Oceano abesse, & varia Principum in ea ingenia, varios sensus esse.

§. 6.

Rex *Lusitaniae, Sebastianus*, fervidioris ingenii princeps, Mahometum, Marochiorum Regem in Africa expulsum, restituere molitus, anno 1578. d. 4. Aug. in prælio temere suscepto occumbit. Inde controversia de successione, Henrico, patruo Sebastiani magno, a Philippo II. R. mota est : quam terminavit obitus Henrici, regno ad Hispanum translato. v. *Jo. Viperanum de obtenta Portugallia a R. Philippo & Connestaggium de conjunctione Portugallia cum regno Castellæ t. 2.*

U 2

Hi-

Hispan. Illustr. Chytr. l. 24. p. 709.
 & 735. Mox Pseudo-Sebastiani Lusitaniam turbarunt.

* De quinque Pseudo-Sebastianis Lusitaniam turbantibus, Chifletius in Tennenr. Expenso c. 7. & 8. refert. confer Thuan. Hist. l. 65.

§. 7.

In *Anglia, Elisabetha*, sceptro nata, gloriose regnat, ingenti victoria adversum Hispanos a. 1580. parata. An iuste Mariam Scotorum Reginam capite plecti iusserit, quidam disquirunt. *Camdenus* exitum ejus feralem enarrat, *part. 3. Annal. & elogium Mariæ p. 527. recitat.* Thomam Arundellium de VVardour, quem Reginae Elisabethæ literis ut consanguineum commendatum, & bello Hungarico ad Strigonium contra Turcas, præclare meritum, Cæsar S. Rom. Imperii
 Co-

Comitem creaverat, noluit hoc honoris titulo insignem admittere: quia solius Principis esset, non alterius cujusque, suis subditis dignitates distribuere: juxta illud Valeriani imperatoris: *Ea sit tantum dignitas, quæ nobis jubentibus sustinetur.* v. *Camdeni Annal. part. 4. p. 724. sequ.*

*Bernhardinus Mendoza, de Elisabetha, quæ tot procos deluserat, ad Principem Parmensem scripsit: Reginam singulis annis sponsam esse, nunquam vero nuptam. Carolum Archiducem, spe matrimonii septem annis suspensum tenuit. Causas cælibatus, Camden. part. 3. Hist. Elis. p. 365. recenset. Cum 44. annos, non sine gloria regnasset, anno Chr. 1603. ætatis suæ 70. vita excessit, cum ante Jacobum VI. Scotiæ Regem designasset successorem. Camdenus elogium, ejus, his verbis successoris expressit: *Prudentia & felicitate imperandi, omnes inde usque ab Augusto Principes superavit.*

§. 8.

Jacobus VI. Mariæ filius ut in Scotia ante, non una conjuratione inquietatus fuit; ita & cum mortua Elisabetha, eam Angliæ regno junctam teneret, non caruit insidiis, quæ detectæ semper, in ipsis initiis oppressæ fuerunt. Inter has maxime prodigiosa fuit *conjunctio pulveraria*, qua, autoribus Jesuitis, anno 1605. Rex cum familia, & Parlamento tum convocato, factis cuniculis pulvereque pyrio oppletis, e medio tolli debuit. Henricus Garnettus, Jesuitarum in Anglia præcipuus, & sceleris hujus architectus, Londini gravi supplicio affectus; ceteri vero Jesuitæ & sacrificuli e regno proscripti fuerunt. Ceterum Rex ipse literarum magis, quam armorum amans, a bello semper
alie-

alienus, Ducem Buggingamium, Georgium, ob saltandi peritiam, primum in aulam, mox in sceptri pæne societatem adscivit.

*Elisabetham animi magnitudine superasse Jacobum, ex noto dictorio constat:

Rex erit Elisabeth, nunc est Regina Jacobus.

Quo tempore, ex decreto Parlamenti, conjuncta ista regna, *Magna Britannia*, communi nomine appellari cœperunt. Inter libros a Jacobo scriptos, præstat, *Δῶρον Βασιλικόν*, Donum Regium, nuper Francofurti ad Viadrum recusum. Cui jungi meretur Apologia pro juramento fidelitatis, omnibus Christianis Monarchis, Principibus atque Ordinibus inscripta. Conjuratōnis pulverariæ historia Barclaji Satyrico subjuncta legitur.

§. 9.

In *Dania* Friderico II. anno 1588. defuncto, *Christianus IV.* filius adhuc decennis successit. Qui, cum summa consiliorum, & gubernatio penes quatuor Senatores Regni ali-

U 4

quan-

quandiu fuisset, anno 1596. coronatus, ipse imperium capeffivit. Cujus gloriam non tantum bellis adversus Svecos gestis, sed urbibus quoque novis exstructis aut munitis, amplificavit. Inprimis autem literarum gloriam promovit, tum scholam Soranam reditibus novis augendo, tum doctissimos viros, ad illam ornandam, evocando. Vitam usque ad medium hoc, quod jam decurrit, seculum produxit.

* In bello, Carolo IX. R. Sveciæ moto, anno 1611. Calmariam occupat: Cum filio ejus Gustavo Adolpho, accepta magna pecuniæ summa, a. 1613. pacem init, loca ante occupata restituens.

§. 19.

In *Svecia* Johannes III. inclytus multis de Moscis partis victoriis a. 1592. decessit, qui *Sigismundum* filium anno 1566. in carcere natum, ha-

habuit successorem. Sed quia a matre, in Pontificia religione educatus fuerat, hac lege Rex declaratus est; ut nihil in Evangelica religione, quæ in A. Confessione propolita foret, mutaret. Verum, ut ann. 1598. in Sveciam cum milite rediit, *Carolus*, patrum suum expertus est adversarium: qui & eum prælio victum, redire in Poloniam coëgit. Inde *Carolus* a. 1604. in comitiis regni solennibus, Rex salutatus, Finlandos & Esthonianos in fide Sigismundi perleverantes, in ordinem redegit. In bello contra Polonos in Livonia, & Danos, propter Norlandiæ titulum usurpatum, fortunam minus faventem habuit. Vita excessit a. 1611. cui *Gustavus Adolphus*, heros maximis principibus comparandus successit, qui bella

U 5 ad.

adversus Danos, Polonos & Moscos feliciter confecit. v. *Chytr. Chron. Supplem. Loccen. H. Svec. l. 8. Pufendorf. Hist. de R. Svec. §. 62. 63. Piafec. Chron. p. 113.*

* Carolus IX. qui primum in matrimonio Annam Mariam, Electoris Palatini Ludovici filiam habuit, in comitiis Holmiensibus a. 1609. legibus regni publicis inseri jussit, ut Nobilium filii, nisi dignitate & jure succedendi in feuda paterna excidere velint, literis erudirentur.

§. II.

In Moscovia *Basilides*, post 25. annorum tyrannidem interiit. *Thuan. l. 80. Chytr. l. 27.* Cui successit *Theodorus*, qui a Pontifice R. Clemente VIII. an. 1593. titulum Regis petiit, quem ille pollicitus est indulgere, si schismate religionis Græcæ relicto, sacra Romana amplecti vellet. A. 1595. Mosci pacem cum Svecis & R. Poloniae incunt. v. *Piafec.*

sec. Chron. p. 112. & 127. Dum autem a. 1598. Theodorus, Joannis alias Fedor Iwanowicz dictus, magnus dux Moscoviæ moritur, Boris Odonow Federowicz, ante Theodori Magister stabuli, successor declaratur. *Piassec. p. 157.* Ann. 1606. contra Demetrium, qui se Basilii Ducis filium mentitus fuerat, conspiratio fit. *Piassec. p. 240.* Mox Cæso Demetrio, novus Demetrius Polonos bello laceffit & profligatur. v. *Piassec. p. 253. sequ.*

* Johannem Basilidem a Gregorio XIII. R. Pontifice, propter Batorei trinam expeditionem in Moscoviam feliciter susceptam, petiisse, ut arbitri vicem, ipsum inter & Polonum gereret, Augustinus L. B. de Mayerberg, in Itin. Moscovit. p. 3. memorat. De quatuor Pseudo-Demetriis Russiam, ab anno 1605. usque ad ann. 1613. turbantibus, Olearius in Itinerar. & Petr. Petrejus in Chronic. rerum Moscovit. G. Hornius Orb. Polit. p. 58. & 432. & Baro de Mayerberg
in

in Itin. jam citat. p. 26. memorant.
De Demetrii Johannidæ Vita & Morte,
Narrationem, sub nomine *Tragædiæ*
Moscovitica, Colonia Agrippinæ a. 1609.
Gerardus Grevvenbruch evulgavit.

§. 12.

In *Polonia*, Henrico digresso,
contra Maximilianum Austriacum
competitorem, *Stephanus Batori-*
us, Transylvaniæ Princeps, Rex
declaratur, hac lege, ut Sigismundi
Augusti sororem, virginem quin-
quagenariam duceret uxorem.
Quam ipse amplexus, a. 1576. diade-
mate Regio insignitur. Sequenti
anno Dantiscum obsidione cinxit,
& Moscos ex Livonia repulit, Po-
lociam recuperavit, & Basilidem,
tyrannum barbarissimum, in eas
angustias redegit, ut duras pacis le-
ges admitteret. Obiit a. 1586. Elo-
gium ejus apud *Thuan. l. 88.* legi-
tur. Defuncto Stephano Maximi-
lia-

lianus Archidux Austriæ coronam ambivit; sed apud proceres regni, prævaluit *Sigismundus*, Johannis III. Sveciæ R. & Catharinæ Jagello-nicæ filius, qui Maximilianum prælio fustum cepit. v. *Cbytr. l. 28. Piafec. Chron. Polon. p. 75.*

*Sigismundus Annam Austriacam duxit in matrimonium, in nuptiis nummi in vulgus spargebantur, in quorum uno latere, palmæ transmedio mari ad invicem inclinata, illud Symbolum habebant: *Amor distantia jungit*; ab altera parte, Aquila Imperii & Aquila regni Poloniæ, subtus pendentibus Austriæ insigniis, cum lemmate: *Asi animos sociasse juvabit.* v. *Piafec. p. 98.*

§. 13.

In *Hungaria*, bella contra Turcas, *Maximiliano* imperante, felicius, quam Rudolpho Rege, gesta esse, supra memoravimus. *Rudolphus II.* tamen a. 1595. copiis subsidiariis ex Italia instructus, duce Ca-
ro-

rolo Mansfeldio, Strigonium obsidet, quod mortuo hoc, Matthias Archidux deditioe obtinuit. cuius obsidionem, superiori anno solvere coactus fuerat, clade etiam a Turcis & Tartaris affectus. v. *Piafec. Chron. p. 119. & 130. sequ.* ut vivo adhuc Rudolpho II. Matthias frater, regnum Hungariæ affectarit, & obtinuerit, *Piafec. p. 255. sequ.* tradit. Deinde hoc non contentus, etiam Bohemiæ regno inhiavit, ejusdemque Rex constitutus fuit. *Piafec. p. 275. sequ.*

§. 14.

In *Ecclesia Romana* Gregorius XIII. de propaganda religione, & emendando calendario, sollicitus fuit. Miserat in Germaniam Cardinalem Madrutium, ut Ecclesiasticos, qui etiam tunc nutabant, velut
ad

ad frugem & aliquam morum corruptorum emendationem, revocaret. v. *Thuan. l. 81. Piasecium p. 17.* Hunc anno 1585. *Sixtus V.* excepit, qui venditis muniis, pecuniam undecunque poterat, corrogavit, quam in ædificia & amplitudinem suarum necessitudinum impenderet. *Thuan. l. 100. & Piasec. p. 84. 85.* Qui hunc proxime secuti sunt, brevi tempore, sedem tenuerunt Romanam.

**Sixtus V.* qui audita Alexandri Farnesii curiæ Romanæ per 54. annos Vice-Cancellarii, exclamavit: Nunc demum Pontifex sum: excommunicationis fulmen in Henricum R. Navarræ & Ducem Condæum vibrat. Patratam a Jacobo Clemente, sicario, cædem Henrici III. R. Gall. publice laudavit. Bellarminum reprehendit, quod potestatem, temporalem Papæ indirectè convenire tradidisset, & parum abfuit, quin omnia Bellarmini opera aboleret. v. *Hornbeck. Exam. Bullæ Innocentii X. p. 277. Thuan.*

añ. 1.95. & Gvilielm. Barclaji libr. de
Poteft. Papæ in Principes c. 13.

§. 15.

Dum in *Germania* Calvinianos
inter & Lutheranos certatur, illique
etiam in Saxonia & Misnia suos
quoque fautores habent, Religio
Lutherana, per regiones Cæsareas
late se diffudit. Nam Maximilia-
nus II. A. Confessionis sociis am-
plissime caverat, adhibitis in consi-
lium Joachimo Camerario & Da-
vide Chytræo, clari nominis inter
Lutheranos viris. Unde jam Romã
delatum fuerat, Maximilianum
Lutheranis nimium favere. v. *P.
Svavis Hist. Concil. Trid. lib. 5. &
Camerar. Histor. Fratr. Bohem.*
Quare a Pontifice Pio IV. monitus
est, in fide Catholica perstaret. Suc-
cessor ejus Rudolphus II. primum
quidem liberum religionis exerci-
tium

tium Protestantibus in Bohemia & Austriacis provinciis permiserat, sed postea vel Rumpio primario aulae ministro, vel Jesuitis instigantibus, libertatem hanc minuere voluit. Rumpio autem mox aula Caesaris ejecto, jus sacrorum Protestantibus ademtum restituitur, *literis Majestatis* insuper, intercedente Sax. Electore, Protestantibus in Bohemia a. 1609. de sacrorum securitate cavetur. Concessit quoque ipsis Consistorium, atque nova templa exstruendi, facultatem. Adversus hasce literas, Praesules Pontificii & Jesuitae fremebant, seni eas Rudolpho, vi extortas absque Procerum Pontificiorum consensu, caussantes. Quapropter in Academia Pragensi, jurgia exorta, variaeque artes adhibitae, ut penitus abole-

rentur. v. *Lucii Histor. Jesuit. l. 4. c. 6.*

* In Stiria, omnis libertas A. Confessionem professis subditis, an. 1600. adempta est, pastoribus eorum exire jussis. confer Thuan. l. 124.

§. 16.

In Academia VVittebergenſi, *Samuel Huberus, Bernas, Helvetius*, post exactos Calvinī asseclas, a. 1592. studio ἀνθολογῆς, novum de universali hominum electione, errorem sparsit, quem D. Ægidius Hunnius confutavit. Quo tempore *Franciscus Puccius, Filidinus*, pestilentem librum de æterna infidelium, extra ecclesiam Christianam indipiſcenda salute, publicavit, a D. Luca Oſiandro refutatum. In Gallia Henricus IV. Jesuitas toto regno excedere a. 1594. jussit, quod submisſo ſicario, Joanne Cha-

Chastelio, Regeme medio tollere, moliti essent. Thorunii in Porussia a. 1595. Synodus de Sendomiriensi consensu in doctrina habita, decernit; ut, cum Protestantes antea diversas confessiones, puta Augustanam, Bohemicam, & Helveticam secuti essent, *Syncretismum* circa illas inirent. De consensu Sendomiriensi an. 1570. facto, libellus extat peculiaris. Anno 1596. in ditione Anhaltina, de Exorcismi abrogatione & mutatione aliarum ceremoniarum, contentio exorta; ut ante jam a. 1592. in Misnia & Saxonia. v. *Thuani l. 104. in medio*. Marchio Badensis, Ernestus Fridericus, contra *librum Concordiae* Lutheranorum, a. 1599. instinctu & opera Calvinianorum, libellum in lucem publicam emisit, cujus auto-

rem Theodorum Bezam fuisse, multi suspicabantur. Dresdæ D. Crellius, Cancellarius & intimus Christiani I. Electoris consiliarius, cum propter molitiones in religione novas, & statu reipublicæ mutando, diu carcere ante detentus fuisset, anno 1601. capite plectitur. *v. VVeckii Chron. Dresdens. p. 314. seqq.* Eodem anno, colloquium Ratisbonæ, super controversiis Lutheranos inter & Pontificios agitat, instituebatur, cujus historiam *Osiander H. Eccl. Cent. XVI. l. 4. c. 56. seqq.* describit. conf. *Thuan. lib. 126. & Acta Colloqu. Ratisb.*

* Fuerat etiam a. 1589. colloquium Badenæ, inter D. Jacob. Andreae & Jo. Pistorium de vera Ecclesia habitum. In quo Pistorius Jacobo Marchioni Badensi persuasit, ut in Pontificiorum castra transfiret, qui sequenti anno dysenteria correptus, obiit. Liber, qui Ernesti

nesti Friderici Marchionis Badensis nomine, contra Lutheranos a. 1599. prodierat, *Stafforticus*, a Saxonis & Würtembergicis dictus & confutatus est.

CAP. XI.

De

STATU REIP. ET ECCL.
IMPER. MATTHIA ET
FERDINANDO II.

§. 1.

CUM anno 1612. *Rudolphus* Imper. sive ægritudine animi, sive senectâ ingravescente consumtus obiisset, eodem anno, unanimi Electorum consensu, *Matthias* frater ejusdem, Imperator eligitur. Quo tenente imperium, dissidia inter *Unioni* Evangelicorum, & *Ligæ* Pontificiorum addictos, incrementa sumserunt. Gliscebant enim utrinque diffidentia pruritusque bellandi; præsertim post solutum con-

ventum Ratisbonensem a. 1603. habitum. In quo unioni adscripti Protestantes, sæpius ingestas querelas contra enormem Judicii Aulici auctoritatem, Tribunalque Spirense in Pontificios pronum ingeminabant; simul quod decretum Augustanum in alios sensus traheretur, ipsorumque salus in lubrico poneretur; si quod hætenus factum erat, suffragia in conventibus Ordinum circa negotia Religionis, & alia ad statum ipsorum pertinentia, numero valerent, quo semper Pontificii vincere possent. Accedebant odia inter ipsos Protestantes, Reformatos puta, & Lutheranos, quorum hi abnuebant, illos A. Confessionis socios agnoscere. *Matthias* interim Electoris Sax, Joh. Georgii I. amicitia, quam sibi
sive

sveto aularum more conciliaverat, confusus, privilegium Protestantibus in Austria & Bohemia, circa religionis libertatem concessum abolere frustra moliebatur; quam *litteras Majestatis* jam memoratas confirmasset. Inter hos animorum motus ad bellum pronos, *Matthias* Imper. d. 10. Mart. a. 1619. vita excedit. v. *Pufendorf. Rer. Svec. comment. l. 1. §. 18. 19. 20.*

* De literis illis Majestatis v. *Piassec. Chron. p. 312. seqv. Anno 1618. d. 15. Augusti vesperscente, altissima rupes Pluram oppidum Rhætiae, uno momento cum 1500. hominibus obruit, nullo vestigio oppidi, aut vici remanente. Lacus enim sesquimilliarum Italico longus ibi postea adparuit.*

§. 2.

Matthiam excipit *Ferdinandus II.* Cæsaris Ferdinandi e Carolo filio nepos, Maria Bavarica genitus,

quæ zelum in religionem Pontifici-
am e domo paterna haustam, ma-
riti penatibus intulerat, eumque o-
mni modo, in filium transfundere
laboravit, usâ quoque opera infor-
matoris Protestantibus infensissi-
mi. Hic ann. 1619. Francofurti co-
ronatus Cæsar, statim in hanc cu-
ram unice incubuit, ut Protestantes
extingverentur. Nam memoran-
te *Gvilielmo Lamormaino, in vita
ejus*, viginti annorum adhuc prin-
ceps, Laureti in gratiam B. Virgi-
nis, voto se obstrinxit, vel cum vitæ
discrimine sese abacturum e Stiria,
Carinthia & Carniola, sectas & se-
ctarum magistros, diversa sacra
professos. Duos ergo & quadra-
ginta postea natus annos, Regia &
Cæsarea dignitate ornatus, idem in
Bohemia & ceteris provinciis se fa-
ctu-

cturum aperte professus est, addito, malle se vitæ omniumque bonorum jacturam facere, quam sacra a ritu Romano diversa, in suis ditionibus tolerare. Atque hinc B. Virginem Mariam, ceu DEAM semper coluit, eique etiam summam armorum præfecturam commisit.

*Bohemiæ directores apud Electores intercedebant, ne Ferdinandus ad electionem imperatoris admitteretur; cum nondum regnum Bohemiæ obtineret. v. Piafec. p. 318. Dixerat is aliquando, nihil se unquam a B. Virgine petiisse, quod non impetrarit: addidit etiam, si liber essem, ut fratres mei hodie sunt, societatem JESU omnino ingrederer: tanto Jesuitarum amore flagravit.

§. 3.

Animo igitur ejus tanto religionis Pontificiæ zelo occupato, animi Bohemorum atque Silesiorum ab ipso abalienabantur; etsi diplo-

X 5 mate

mate publicato polliceretur, quod omnia privilegia illi regno, a suis antecessoribus data, confirmare vellet. Hanc ob causam, illi, indicto Ordinum Regni conventu, fœdus inter se, cum adjunctis isti Regno provinciis, & utriusque Austriæ populis firmare, legesque concipere, in quas Reges deinceps sint adscribendi, adjecta clausula commissoria, nî iisdem staretur, inierunt. Quo facto, Ferdinandum, quasi non legitime electum, Regno excidisse, apologia edita declarant, sibi-que jus eligendi liberum vindicantes, *Fridericum V.* Palatinum Electorem, designant Regem. Qui, dissuadentibus licet Sax. & Brandenb. Electoribus, Bavaroque, tum Polono ac socero Jacobo magnæ Britanniæ Rege, oblatum diade-

dema Regium accepit, rituque solenni, una cum uxore Elisabetha, Pragæ a. 1619. coronatus est.

* Ægre admodum Ferdinandus tulit, quod defensores ordinum Evangelicorum, deputatos publico nomine ministros, Wilhelmum Slabatam, Jaroslaum Martinizium durius sibi respondentes, correptos una cum secretario Philippo Fabricio, per fenestras ex arce Pragenfi a. 1618. præcipitassent. v. Pufend. Rer. Svec. l. 1. §. 22. Piascius Chron. p. 319. seqq. probare contendit, Bohemis competere jus liberum firmumque eligendi Regem. Contra vero sentit Goldastus, de Regno Bohem. lib. 2.

§. 4.

Corona sic a Bohemis in Fridericum Palatinum translata, *Ferdinandus* hanc magno molimine eisdem detrahere laborat. Nam primo electionem Friderici irritam declarat: Mox Bavarum & Saxonix Electorem, cum Ludovico Hasso, suis rationibus illigat. Regem
Da-

Daniæ, & alios imperii Principes, missis legatis demulcet: Ulmæ, indicto conventu, inter *Unionem* & *Ligam* res componit. Postea *Friedericus*, Rex novus, undique invaditur, & prælio prope Pragam in Monte Albo, commisso vincitur, Bohemia decedit, ac cum Joh. Georgio Marchione Jægerndorfio atque sociis proscribitur. Spolia *Friederici* Palatini dividuntur, translato Electoratu a. 1623. in Bavarum Maximilianum. Daniæ & Magnæ Britanniæ Reges, Saxonæ & Brandenburgici Electores, apud Cæsarem quidem pro Palatino intercedebant; veruntamen preces istæ sine armis parum valuerunt.

* Ferdinandus in hac causa, de Palatini proscripti soceri R. Jacobi studio & consiliis quæsitus, secure dixit: Legatos mittet.

§. 5.

Rebus Palatini instaurandis quidem Christianus Brunsvicensis Dux, Georgius Fridericus Marchio Durlacensis & Mansfeldius, collectis copiis, in Palatinatu & Alsatia bello grassantur. At cladibus ad Wiselochum, ad Hœchstam, & Floreacum in Brabantia illatis & acceptis, Cæsariani prævaluerunt. Inprimis cum Christianus Brunsvicensis apud Stadloam a Tillio profligaretur. Ne autem Ferdinandus, cui artes & arma ubique feliciter succedebant, pacem neglexisse videretur, a. 1623. Ratisbonæ conventum Electorum duntaxat, & paucorum sibi fere obnoxiorum Principum, indixit. In quo de transferendo Electoratu, & de mediis reducendæ & stabiliendæ pacis
ac

ac securitatis agebatur. Et quamquam Saxonici & Brandenburgici legati, Friderico Electoratum, inaudita præsertim caussa, auferri dissentiebant, VVolfgangus Neuburgicus etiam contra translationem istius dignitatis in Bavarum, protestabatur; Cæsar tamen potentia sua nixus, septemviralem dignitatem in Bavarum, solenni ritu contulit.

* Elector Saxo, Brandenburgicus, & alii Principes querebantur, in hoc negotio imperii leges fuisse violatas; fundamenta jaci introducendo Germanis insolito dominatui, & opprimendæ Protestantium religioni; non penes unum esse, de statu bonisque Principum sententiam ferri decretoriam. v. Pufend. Hist. cit. l. 1. §. 41.

§. 6.

Austriacorum potentia sic invalescente, a. 1624. Gallus, Britannus, Danus, adjunctis Sabaudis, Venetis-

tisque & Batavis, diverso quidem singuli respectu, in foedus coeunt, potentiae tamen Austriacae, si maiora caperet incrementa, sistendae. Interim anno sequenti tota belli moles in Saxoniam inferiorem incubuit. Quam amoliri R. Daniae Christianus IV. magni animi princeps, in primis studuit. Sed ipse ad Lutteram oppidum, magno praelio a. 1627. a Tillio victus, Caesariani pro lubitu agunt, inque Holsatiam penetrant; cum anno superiori Albertus Wallensteinus novo exercitu, a Caesare submissus, ad pontem Dessaviensem, acri praelio Mansfeldium fudisset.

* Mansfeldius, fuis copiis suis, ad Betle-
num in Hungariam se confert, & tra-
ditis illi copiarum reliquiis & tormentis,
per Turcicas ditiones ad Venetos iter
meditatur, fortunae damna, alia via re-
paraturus; ni morte in Bosnia oppres-
sus

sus, Austriacos pertinace hoste liberasset. conf. Brachelii Hist. nostri temporis l. 3. p. 118. & Piafsec. Chron. p. 131.

§. 7.

Inter victricia Cæsaris arma, pacis quoque aliqua cura habita. Nam Electores Mulhusii an. 1627. convenerant, de pace & de Palatino reconciliando Cæsari acturi. Eandem operam Colmaria, dux Würtembergicus & Lotharingicus insumserant; sed nullo in publicum fructu, dum læto successu semel irritata dominandi cupido Austriaeorum subinde cresceret, ut maris Baltici imperium tentare non dubitarint. Pacem tamen Regi Daniæ gratam anno 1628. Lubecæ concessit Cæsar. Sed in qua nulla Ducum Mecklenburgicorum fiebat mentio, quos tamen

Re-

Regis amicitia in exitium traxerat.
 Quam misera totius Germaniæ
 hac tempestate facies fuerit, gravi-
 ter *Pufendorfius Rer. Svecic. l. i. §.*
56. describit.

* Austriaci per Hispanos, frenando se-
 ptentrioni, societatem cum Polonis &
 Hanseaticis urbibus, inire moliebantur,
 ut commerciis Baltici maris, Batavos ar-
 cerent, atque mercaturæ ibi usum ad se
 pertraherent. Consilii hujus vastissi-
 mi rationem, *Pufendorfius l. i. Hist. Svec.*
§. 52. exponit.

§. 8.

Calamitatem hanc augebat E-
dictum Caesaris, anno sequenti pro-
 mulgatum: quo bona a Protestan-
 tibus, post Passaviensem transa-
 ctionem occupata, sive ditionibus
 ipsorum subjecta fuerint, seu præ-
 ter Imperium, superiorem non a-
 gnoverint, Pontificiis, cum fructi-
 bus perceptis & percipiendis resti-

Y

tui

tui jubebantur. In recusantes proscriptio decernebatur, & exsecutio citra exceptionem confestim faciēda. Super cujus iniquitate, cum alii Protestantes, tum Elector Sax. inprimis conquerebantur. Horum querelis sopiendis, Cæsar Ratisbonæ conventum Electorum indicit, velut malis medicinam factururus; cum interim nihilo segnius Edicti exsecutio procederet. Sed Electores Sax. & Brandenburgicus, edicto illo ferali graviter offensi, licet sæpius invitati, eo venire recusarunt: Interim tamen de abrogando illo Edicto, varie disputatum fuit, Bavaro moderata consilia suggerente, sacerdotibus vero duriora ingerentibus. *v. Pufend. l. 1. §. 57. 58.*

* Edictum illud, Imperii legibus, omnisque juris regulis, æquitati etiam humanæ repugnare, modestis ad Cæsarem literis

teris datis, Elector Saxo cum primis demonstravit. Sed prævalebant tum, Jesuitarum & Hispanorum consilia, Protestantium ruinam molientium.

§. 9.

Cum igitur leniora consilia, apud Cæsarem potentia & vi sua nixum, parum proficerent, extremaque Protestantibus fata imminere viderentur; Elector Sax. Joh. Georgius I. plerosque Protestantium Principes atque Ordines, a. 1630. Lipsiam invitavit, ut si propter *Edictum* memoratum, Cæsar Protestantibus vim amplius inferre non desisteret, illa armis repelleretur; prius tamen quovis modo tentata pacis via, quam omnes Protestantes exoptabant. Tillius interim supremus exercituum Cæsaris & Ligistarum dux constitutus, Magdeburgum a. 1631. d. 10. Maj. occu-

pat, eoque barbaro plane more, exciso, Electorem Saxoniae velut caput Protestantium invadit. Qui, foedere sibi juncto Rege Sveciae Gustavo Adolpho, decretoria pugna non procul Lipsia, cum Tillio certat, atque Regis laudati auxilio & fortitudine, victoriam reportat insignem. Quae vasta Caesaris consilia non tantum valde turbavit; sed & spes Protestantium collapsas erexit iterum. Nam Rex & Elector, habita prius Halae consultatione, duas persequendi victorias, ingressi vias patefactas, alter ad dextram, per saltus Thuringicos in Franconiam, alter ad sinistram, in Bohemiam cum exercitu quisque suo movit. Quorum hic Bohemiam, ille Franconiam non sine lato armorum successu invasit, & Tillium

um in Bavariam recedentem insequitur, eumque Licum fluvium transeuntem cædit. Interim VValensteinus iterum a Cæsare, cum novo exercitu submissus, Gustavi palmas victoriarum intervertere laboravit: dum Holckius a VValensteinio cum 6000. militibus in Misniam missus, omni crudelitatis genere sævit; ipse vero eum mox lectus, præmisso per Varisciam Galasio, Regem eo quoque velut retrahit ad prælium Luzense acerrimum, quo Gustavus, heros omni laude superior, d. 9. Nov. 1632. victor occubuit. v. *Pufendorf. Rer. Svec. l. 3. § 4. Piafec. Chron. p. 426. seqq.*

*Piafecius in Chronic. cit. p. 433. desiderat in R. Sveciæ, quod post prælium Lipsiense, ut olim Annibal post pugnam Cannensem, uti recte victoria nesciverit; quod omisso capite rei, Vienna, &

hæreditariis provinciis Austriacis, a quibus plena victoria pendeat, omne suum robur converterit contra Germaniam, vel Bavarum, & paucos Episcopos, relicto interim Cæsari spatio colligendi novas copias, quæ duce Wallensteinio postea victoriarum Svecicarum progressus stiterunt.

§. 10.

Rege Gustavo, ut dixi, prælio rebus humanis erepto, res Protestantium inclinare, Pontificiorum spes iterum gliscere videbantur. Nam his dubium non erat, capite Protestantium sublato, vetera Ferdinandi Cæsaris destinata, hætenus interrupta, instaurari posse. Nec Hispanus & Papa R. segnes se in conferendis belli sumtibus, & ferendis suppetiis præbebant. At sequenti anno, Oxenstierna Svedici Regni Cancellarius, vir magnæ prudentiæ nec minoris fortitudinis, cum

Ele.

Electore Saxoniae, Dresdæ congressus, de bello continuando, mascula consilia capit, & cum Gallo Austriae potentiae æmulo, vetus cum Gustavo initum foedus renovat atque confirmat. Gesta hoc anno, per foederatos Protestantes, *Pufendorfius* l. 5. diligenter annotavit. Sed qui sequitur annus 1634. variis eventibus, & atroci Svecorum clade insignis fuit. Nam VVallensteinius, exercitus Cæsarei summus Imperator, gratia Cæsaris excidit, iussuque ejusdem Egræ d. 15. Febr. trucidatur: & Sveci ad Nordlingam, a Ferdinando Cæsaris filio, d. 27. Aug. magna clade affecti, trepidare incipiunt, ac nisi prudentia Oxensternæ & fortissimorum ducum, res eorum forent restitutæ, de armorum in Germania successu, actum fuisset.

Elect̃or certe Saxoñæ, hac & aliis
 de caus̃is permotus, Pirnæ cum
 Cæsare, invit̃is Svecis, de pace tra-
 ctat, cujus conditiones *Pufendorfi-
 us l. 6. Rer. Svecic. §. 107.* memorat.
 Hunc tractat̃um, anno sequenti
Pax Pragensis, Ferdinandum inter
 & Electorem Sax. conclusa lequi-
 tur. Quam Gallus & Oxenstier-
 na frustra impedire laborarunt. v.
*Pufend. l. 7. & Piasec. Chronic. p.
 483. seqq.* Inde Saxo, in Svecos pa-
 cem illam rejicientes movet, novo-
 que bello, Germania involvitur la-
 tissime grassante, quod vitalia ejus
 propemodum exedit. Nam Gal-
 lum arctiori foedere, Svecis adver-
 sus Germaniam obstrinxerat Ox-
 enstierna, ann. 1635. in Galliam ad i-
 plum Regem profectus. Hinc Ger-
 mania novis periculis exposita Gal-
 lo.

lorum & Svecorum prædæ patuit.
 Atque dum ita dilaceratur rapinis,
 an. 1637. Ferdinandus II. Imp. vita
 decedit. Cujus elogium, *Piascius*
Chron. Gestor. in Europa singular.
p. 497. tradit.

* Pax Pragensis, variis hominum judiciis
 obnoxia, ab aliis laudatur, ab aliis cul-
 patur. Justus Asterius (sub quo no-
 mine, H. Grotius latere censetur) eam,
 improbavit; cui ab autore anonymo a-
 liud scriptum oppositum, die gründliche
 Ablehnung ehlicher wider den Pragi-
 schen Frieden, Schluß movirter dubio-
 rum.

Exortæ quoque sunt, imperan-
 tibus *Rudolpho*, *Matthia* & *Ferdi-*
nando II. inter Principes & Ordines
 quosdam controversiæ, aliaq; me-
 moratu digna acciderunt, quæ
 hîc attingere, non abs re fuerit. A.
 1605. Henricus Julius, & annis de-
 cem post, Fridericus Julius, duces
 Brunsvicenses, Brunsvigam subju-

gare nitebantur, urbe ista obsidione cincta. Sed Brunsvicenses Batavorum auxilio liberati, anno demum 1671. post paucarum dierum obsidionem, se Rudolpho Augusto submiserunt. Cum a. 1609. Dux Clivensis fatis concessisset, majoris momēti controversia, de successione in Clivenses ditiones, inter Electorem Sax. Brandenburgicum & Ducem Neoburgicum, exorta est, quæ variis modis agitata, nondum decisa est; licet transactiones quædam temporariæ, inter laudatos Principes intercesserint. v. *D. Strauchii Exercit. Exoter. X. §. 11. seqq.* Anno 1610. post obitum Ludovici Palatini, quoque dissidium, inter Johannem Bipontinum & Philippum Ludovicum Neoburgicum, proximiorē quippe agnatum, de
tu-

tutela exortum est. Ille enim testamento tutor scriptus, huic cedere recusavit in administratione Palatinatus Electoralis. v. *H. Conringii Annotat. ad J. Lampadii libr. de Rep. Germ. part. III. c. 4. §. 25.* Ferdinandus II. in pace Pragensi, a. 1635. Electori Sax. utramque Lusatiam, & quatuor dynastias Archiepiscopatus Magdeburgici, (puta, Qverfurt, Gütterbock, Dam & Borck) principatus nomine concessit. Quæ concessio in Pace Monasteriensi, artic. XI. confirmata fuit. Cum Dux Pomeraniæ, Bogislaus, anno 1637. absque hærede, vita excessisset, ducatus ille, ex pacto mutuæ successionis, an. 1529. inito, ad Electorem Brandenburgicum devolutus est. Qui tamen in Pace Monasteriensi, citeriorem Pomeraniam Svecis per-

permisit, aliis ditionibus episcopalibus, in compensationis vicem receptis. v. *Instrument. Pac. Monast. art. X.* Super Marpurgo & ditionibus ad Lanum quoq; inter Landgravium Hassiæ Darmstadinum, & Cassellanum, post obitum Ludovici Senioris, contentio exorta: in qua Ferdinandus II. anno 1622. pro Darmstadiensi pronunciavit. At in Pace Osnabrugensi, civitas Marburgensis cum aliis juribus Cassellano cessit. v. *Instrument. Pacis dictæ, artic. XV.* Anno 1635. Elector Trevirensis, ab Hispanis, quod Galli partibus favere crederetur, in captivitatem abducitur. Hoc facinus Gallis obtentui sumebatur, paullo post bellum Hispanis publice denunciandi. v. *Pufendorf. l. 7. Rer. Svec. §. 17.* Inde cum anno sequen-

quenti, in comitiis Ratisbonensibus, de eligendo Ferdinando III. in R. Romanorum ageretur, aliqui mussitabant, quod præter morem, non in pleno Electorum consensu, (Trevirensi quippe in custodia retento,) electio hæc fieret. Gallus certe Ferdinandum III. hac de causa, pro Rege Romanorum agnoscere noluit. v. *Piassecii Chronic. f. 489. sequ.*

§. 12.

In *Gallia* Ludovicus XIII. a. 1601. natus, post nefandam Henrici IV. cædem, anno 1610. in regno succedit. Qui sub matris Mariæ tutela, per ministros, Mareschallum Ancræum, & Luynæum, Galliam primum regit. Sed his e medio sublati, Cardinalis Richelius, summam rerum, per Galliam tractare cœpit, quo

quo moderante Regem, Gallia per Hispanorum artes turbata hactenus, reflorescere cœpit: Nisi quod Cardinalis Hugonottorum potentiam adhuc suspectaret, qui divisum fere cum Rege, imperium tenere putabantur. Quapropter non acquiescebat ante, quam Rupellam, sedem eorum ac velut munimentum, anno 1628. sub Regis obsequium redegisset. v. *Gramond. Hist. Gall. l. 18. & Busfierii Hist. Gall. l. 24.* Inde anno 1630. Pinarolium in Sabaudia cepit, quo Francis in Italiam iter apertum est. v. *Busfier. Hist. Gall. l. 24. p. m. 609.* Momorancium læsæ Majestatis reum, capite plectit, Rhætorum libertatem vindicat, ac Nivernio Mantuæ & Montisferrati possessionem salvam præstare nititur. Syecos in

Au-

Austriacos primum subsidio pecuniario, deinde armis juvat. Carolum Lotharingæ ducem, ducatu suo expellit, atque a. 1638. Brisacum occupat. v. *Busfier. l. c.*

* Occupata Rupella, honori Cardinalis Richelii magis, quam Regis hæc superba inscriptio composita : Ludovico XIII. regnante Armando Card. administrante, Principibus Europæis frustra in Galliam conjuratis, injecta Oceano fræna: Rupella capta, hæresis conclamata; obstupescis & miraculi autorem quæris? Non est unius hominis tantum opus: Duo sunt, Ludovicus fecit, Armandus invenit. v. *Gramond. l. 18. p. 780.*

§. 13.

In *Hispania Philippus III.* qui a. 1609. Mauros fidem Christianam simulantes, Hispania ejecerat, & cum Batavis inducias duodecim annorum pepigerat, ann. 1620. Ambrosium Spinolam, contra Fridericum,

cum, in Palatinatum cum exercitu, in gratiam Ferdinandi misit. Cui anno sequenti mortuo, *Philippus IV.* successit. Quo imperante, vetus Hispanorum bellandi gloria valde decoxit, attenuato militis per ejectionem Maurorum, numero, & non sufficientibus Americæ thesauris, quos vel ministri exhausserant, vel Hollandi utramque Indiam infestantes imminuerant. Nam hi per archithalassum Petrum Heynium, classem ejus argentiferam a. 1628. interceperant, & commerciorum Lusitanorum in orientali India, commoda ad se pertrahere non sine læto navigationis successu, laborabant.

* Philippo III. imperante, Franciscus Sandoval, Marchio de Denia, quem Lermia ducem constituerat Rex, summam rerum tenuit. Inde Rex aliquando a deambulatione rediens, in mensa episto-

lam

lam obſignatam cum hac inſcriptione
reperit: *Philippo III. R. Hiſpania, b. t.*
Duci Lermæ aſervitiis. v. Petr. Matth. l.
2. narrat. 2. ſect. 12. & Bernegg. obſerv.
Hiſt. 31.

§. 14.

In *Anglia* Jacobus VI. ad igna-
vam pacem revolutus, generi ſui
Friderici Palatini exilium, non eo,
quo par fuit animo vindicare nite-
batur. Sive quod literarum amo-
recaptus a bello abhorreret, ſive
quod Hiſpanorum artibus & pro-
miſſis inanibus ſe deludi pateretur.
In Virginiam tamen colonias miſit,
& a. 1625. vita emigrat. Cui filius
Carolus I. ſucceſſit. Qui dum E-
piſcoporum in Scotia opes auget,
eorumque partibus favet, Presby-
terianorum & Puritanorum odia
in ſe concitat. Cum adverſus Hi-
ſpanos, expeditionem ſuſcepiffet,
clafſe apud Gades repulſa, eodem

laceffere, turbis intestinis fopendis implicitus, deftitit.

*Carolus I. cum R. Hispaniæ filiam primum in thori fociam affumere conftitiffet, ob fubdolas Hispanorum rationes, miffa illa, Ludovici XIII. R. Galliæ fororem, Henriettam Mariam duxit in matrimonium. Unde aliqui eum Epifcopali regimini eoque & Pontificiæ religioni, uxoris cauffa favere, arguebant. Quo odium Presbyterianorum in eum exacerbabatur. Populi amor quoq; minuebatur, quod tributorum novam rationem excogitaret. Hinc motus Regi tandem exitiales orti.

§. 15.

In *Italia* Pontifex R. Auftriacorum & Hispanorum partibus additiffimus, iisdem fubfidiis pecuniariis, contra Proteftantes opem fert, fperans fore, ut ad obfequium fedis Romanæ, per Ferdinandum Cæfarem reducerentur. Cum Vincentius Mantuæ dux fine prole deceffiffet, hæreditatem ejus, ut proximus

ximus agnatus, Carolus Nivernensis adibat, quem Hispani in Gallia natum Mediolano vicinum averfabantur; ad se quippe Austriacorum auxilio nixi, provincias illas pertrahere annitentes. Cui rei prætextum Cæsar Ferdinandus suppeditabat, easdem velut dubio successionis jure, ob litem a Gvaſtallæ duce, & Sabaudo motam ſequeſtri nomine occupare inſtituens. Itaque in Italiam copiæ Cæſarianæ a. 1628. miſſæ Mantuam urbem occupant & diripiunt. At Ferdinando bello Germanico implicito, Nivernenſis dux prævaluit eumque ducatum obtinuit. Quod Venetis & ceteris Italiæ Principibus pergratum accidebat.

§. 16.

In *Dania* Chriſtianus IV, Rex

Z 2

ma-

magnanimitate animi insignis, cum Svecis pace inita, bello adversus Cæsarem immiscetur, quo infelicitè in Saxonia inferiori gesto, vires attrivit suas, cum a Tillio ipse anno 1625. magna fuisset clade affectus. Quapropter, ut pacem desideraret, res ubique adversæ subigebant, & Daniæ senatores belli jam pertæsi suadebant, quod a Gallis & Anglis Regem destitutum viderent. Atque hæc Lubecæ an. 1628. conclusa fuit. v. *Pufend. l. 1. Rer. Svec. §. 54.* Gustavi R. Sveciæ dictum fuit; se præ omnibus Principibus æstimare Daniæ Regem, & cum nemine magis, quam cum ipso, ut amicitiam colere posset, optare; modo ne vicinus sit. vid. §. 64.

§. 17.

In *Svecia* Gustavus Adolphus
an.

an. 1594. natus, qui Mariam Eleonoram Electoris Brandeb. Joh. Sigismundi filiam in matrimonio habuit, nulli veterum heroum secundus, tam præclaras ubique res gessit, ut eas in epitomen redigere, infra gloriam tanti herois sit. Cum Dano anno 1613. & cum Moschis a. 1617. pacem init. Polonos e Livonia ejicit, & induciis quinquennalibus cum illis an. 1629. pactis, arma sequenti anno in Germaniam transfert. Cujus expeditionis gravissimas ipse causas habebat, quæ a *Pufendorfio l. 2. Rer. Svecic. commentar.* memorantur. Sane nisi ipse formidatam dudum vicinis Austriacam potentiam, ad æquilibrium revocare instituisset, Germania juxta cum Protestantium religionis libertate succubuisset.

Z 3

Quam

Quam ipse juncto cum Saxoniciis copiis, exercitu a. 1631. in prælio prope Lipsiam, fuis Cæsarianorum copiis, gloriose asseruit. Sed sequenti anno, cadente in prælio Lützenfi victore, Axelius Oxenstierna Regni Svecici Cancellarius consiliorum vivo adhuc Rege, arbiter, magno animo, pari prudentia bellum in Germania continuavit, fortem ac fidelem operam navantibus gentis Svedicæ ducibus, Bannierio & Torstensohnio. v. *Pufendorffii commentarios modo laudatos.*

§. 18.

In *Polonia* Sigismundus III. cum spe regni Svedici conjungendi *Poloniæ* excidisset, ejusque copiæ e *Livonia* & *Borussia* a Svecis essent profligatæ, inducias amplectitur atque e bello *Moscovitico*, majora

com-

commoda propter turbatas ibi res,
indipisci laborat. Memorabilis est
clades, quam Turcis ann. 1621. pro-
pe Chocimum intulit fuso nume-
rosissimo eorum exercitu. v. *Pia-
sec. Chronic. ad hunc annum.* Im-
perator Turcicus Osman cum pro-
pe Cameneciam quod Podoliae
munimentum erat, pervenisset, e-
am e monte vicino prospectans
valde munitam esse; interroganti
ipsi, a quo ita munita foret, unus ex
adstantibus respondit; a DEO. Ita-
que, reponebat ille, DEUS eam ipse
expugnet, omisso hoc munimento,
aliud castrum tormentis quati jus-
sit. v. *Piassec. p. 344.*

§. 19.

Moscovia tum intestinis turbis,
tum Polonorum armis turbata,
post pacta Stolboviena, cum Sve-

cis pacem, bona fide servavit. Unde his in res Germaniæ intentis haut metus erat, ne Moschi forte a tergo ingruerent.

§. 20.

In *Hungaria* ann. 1619. nutantes Ferdinandi II. res urgebat Gabor Bethlenius Transylvaniæ Princeps. Is enim Bohemorum foederi innexus, cum 30000. armatorum Hungariam ingressus, omnia pæne ibi loca munita, præter Comorrham & Jaurinum occupavit, & Posonii præsidio firmo relicto, Viennæ jam imminebat, & cæso Buquojo, comitia Procerum Hungariæ Posonium convocaverat, in quibus finirente mense Sept. coronatus fuit Rex Hungariæ. At Ferdinandus Polonorum auxilio recreatus, Bethlenii destinata mox turbavit,
ut

ut inducias cum Ferdinando inire
 necessum haberet. Quibus anno
 1623. ruptis, ille Turcicis auxiliis suf-
 fultus, bellum instaurat atque re-
 parat acriter, Hungariaque percur-
 sa in Moraviam penetrat, ipsa Bo-
 hemia jam trepidante. Tandem
 ille, nescio quo rumore falso terri-
 tus, retrocessit & cum Ferdinando
 pacem fecit. v. *Piassec. Chronic. cit.*

§. 21.

In *Ecclesia Pontificia*, maxime
 in Hispania Monachi Dominici
 ordinis, & Jesuitæ de conceptione
 B. Virginis Mariæ, (*maculata*, an
immaculata illa sit?) magno animi
 fervore disceptabant. Ac licet Pon-
 tifex R. Paulus V. a R. Hispaniæ ro-
 garetur, ut litem hanc aliquando
 componeret; is tamen eam deter-
 minare recusavit. Orta etiam in

Hispania *secta*, *Illuminatorum* dicta quæ cum Reformatis facere in plerisque, videbatur, cumque illa gravi persecutione premeretur, in Lusitaniam transiit. v. *Jac. Revium in Urbano II*. In Gallia, Synodo Parisiis Cardinale Perronio præfidente, habita, Bellarmini de Ecclesiæ potestate, cum Fr. Svarezii libro ejusdem argumenti, damnabatur, quod regio juri maxime derogare crederentur. In Germania lætabantur Pontificii, cum an. 1614. Wolfgangus Wilhelmus, Dux Palatinus Neoburgicus, gener Bavari sacra Pontificia amplecteretur. Sed graviter eos offendit, quod M. Antonius de Dominis, Archiepiscopus Spalatenfis, ad Ecclesiam Reformatam transiens in Angliam, libros de Republ. Ecclesiastica evulgaret.

vid.

vid. *Gramond. H.G. l.3. p.196.* Turbida interim Jesuitarum societas, nihil intermisit, quod convellendæ Paci Religionis videbatur idoneum. Lutherani adversus Reformatos stimulabantur, quod ad hos pax Religionis non pertineret: illos vicissim ab A. Confessione defecisse, arguebant Jesuitæ. Quia Pontificem R. appellarent Anti-Christum, atque omnipræsentiam carnis Christi propugnarent. Hæc & alia inania ἐγκλήματα, a Theologis Saxonis, in der Haupt-Vertheidigung des H. R. Reichs Evangel. Chur-Fürsten und Stände Hochwertheften Aug = Upsfels/ adducta & confutata leguntur. Et cum ann. 1617. seculum effluxisset, quo Lutherus sanctum Reformationis opus aggressus esset, Joh. Ge-

or.

orgius I. Elector Sax. festum indixit Jubileum, quod alii quoque Protestantes per Germaniam lætissimo plausu celebrarunt, ut DEO, pro redonata Evangelii luce, solennes agerentur gratiæ. Quem ritum Pontificii, Jesuitæ cum primis, evulgatis chartis maledicis, perstrinxerunt acerbissime. v. *Gramondi Histor. Gall. l. 2. p. 176. sequ. & Scioppii Classicum Belli Sacri.*

* De Jubileo Lutheranorum festo a. 1617. item de memoria seculari exhibitæ A. Confess. vid. Weckii Chronic. p. 320. seqv. & Meteran. l. 37. & 50.

§. 22.

Reformati dum in Palatinatu & Hassia ante bellum Bohemicum, invalescunt, in Gallia, Bohemia & Polonia, variis modis premuntur, atque victo Friderico Palatino, e Bohemia cum Lutheranis ejiciuntur.

tur. Reformati tamen ante gaudebant, quod Elector Brandenburgicus Joh. Sigismundus a. 1614. sua sacra admittere eaque publice profiteri non dubitasset. In Belgio Foederato, ob dissensum Arminianorum, in quinque fidei Christianæ articulis, a. 1618. synodus Dordraci celebrabatur: in qua Arminiani, Remonstrantes etiam dicti, non satis auditi, damnabantur. v. *Acta Synod. Dordrac. & Remonstrant.* una cum *Epistol. Præstant. virorum*, qui Arminianismo additi fuerunt. confer *Piassec. Chron. p. 316.* In Anglia Presbyteriani, cum Episcopis, de prærogativa juris Episcopalis, quod hi defensum ibant, acriter certarunt, quæ dissidia, connivente Jacobo Rege, postea magis magisque invaluerunt.

*Pontifex Urbanus IIX. datis ad Regem Gallia literis, gratias agit, quod Rupellam, Hugonottorum munimentum expugnasset; inter alia, his verbis usus: vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum, videat peccator & irascatur, & Synagoga Satanæ contremiscat. confer Joseph. Halli Episcopi Oxoniensis scriptum contra Triumphum Urbani VIII. publicatum.

§. 23.

Lutherani, dura satis in provinciis Austriacis, Bohemia & Silesiis, Ferdinando II. imperante, fata experti, inter se etiam litigia aluerunt; cum Giessenses a Tubingensibus, circa statum Christi exinanitionis dissentirent. Quam litem Theologi Saxonici ann. 1624. componere laborabant. Collisi etiam fuerant Castellani Doctores Reformati cum Giessensibus, super gravissimis, de doctrina Christiana, controversiis, de quibus scripta eorum

amœ-

amœbæa publicata testantur. Anno 1631. cum Cæsar omnium Protestantium jugulum peteret, Lipsiæ colloquium inter Reformatos & Lutheranos habitum, quo concordia circa sacra, tentata magis, quam firmata fuit. v. *B. Kromayeri LL. Anti-Syncret. Append. p. 365.* In Polonia hæresis Sociniana cum altiores radices agere cœpisset, a. 1638. libertatem, qua ante Cracoviæ gavisa erat, amittit.

§. 24.

In *re litteraria*, qui claruerunt viri, clarissimus *Henningus Vitte*, amicus adprime carus, in *Diario suo Biographico*, recenset. Qui & *Vitas Theologorum, Philosophorum, Oratorum, Poëtarum, Historicorum & Philologorum* edidit. Cui *Bibliotheca Vetus & Nova Georg. Matthiæ Kœnigii* jungi potest.

CAP.

CAP. XII.

De

STATU REIP. ET ECCL.
IMP. FERDINANDO III.

§. 1.

F*erdinandus III.* Imperator, bimestri ante obitum Patris ann. 1636. Rex Romanorum electus, bellum Germanicum, varia continuavit fortuna. In Alsatia munimentum præcipuum, Brisacum a Bernhardo Vinariensi expugnatum amisit. A Bannerio & Torstenso Svecicarum copiarum ductoribus fortissimis non una clade affectus, haut pari, cum Patre, fortuna uti videbatur. Cum Ratisbonæ comitia a. 1641. celebraret, parum abfuit, quin una cum Ordinum Germaniæ legatis a Bannerio caperetur. Hic postea se per Bohemi-

am

am in Misniam recepit, ac tot pal-
 mis victoriæ insignis morbo con-
 sumtus, hoc solatio plenus obiit,
 quod salvo exercitu Svecico, suo
 jam fato, non hostium ferro, ani-
 mam DEO reddere deberet. v. *Pu-
 fend. l. XIII.* Sequenti anno Tor-
 stensonius, exercitui Svecano dux
 præfectus, prima pugna Lauenbur-
 gicum, Leopoldum altera ad Lipsi-
 am cum exercitu fudit, Lipsia
 etiam capta. *Pufend. l. XIV.* Unde
 latius arma circumferens victricia,
 Cæsar de pace reducenda, serio co-
 gitavit. Et cum a. 1645. ad Jancovi-
 am, copiis Cæsarianis Sveçi stra-
 gem intulissent, cumque Electore
 Saxonix inducias pepigissent, (*Pu-
 fend. l. XVII. §. 28. & 29.*) pacis ine-
 undæ consilia hætenus lenta mul-
 tisque difficultatibus implicita ma-

turavit occupatio Pragæ à Kônigs-marckio a. 1648. facta. *Pufend. l. XX. §. 48. 50.* Itaque Osnabrugæ Cæsar tandem post multas consultationes, cum Svecis, & Monasterii, cum Gallo pacem conclusit. Cujus historiam, ex documentis fide dignis, sæpius laudatus *Pufendorfius l. XX. XXI.* accurate exponit. Exsecutio ejus anno 1650. d. 16. Jun. Norimbergæ mandata, ab eodem *libr. sequenti* describitur. Ceterum Ferdinandus a. 1653. Comites Nassovios, lineæ Sigensis & Dillenburgicæ, & sequenti anno, Comitem Ostfrisium Ennonem Ludovicum, in Principum Imperii dignitatem evexit.

* Pacem tot hominum votis desideratam Pontifex R. Innocentius X. Bulla Romæ d. 3. Jan. A. C. 1651. edita abrogare ausus est. Cujus Bullæ examen, D. Jo. Hoornbeckius t. t. apud Lugduno-Batavos

tavos s. theologiæ professor suscepit, eamque confutavit. Mirati tamen multi sunt, Cæsaris permisso, illam Viennæ valvis templorum publicis, per nuntium Pontificium, fuisse affixam. Dicta jam pace, Principum & Ordinum Imperii controversiæ maximam partem, compositæ, ipsisque de juribus & privilegiis hætenus variis modis, violatis, amplissime cautum fuit: ut ea hinc jure merito, Palladium libertatis Germanicæ audiat.

§. 2.

Cæsar, pace nova lætus, filium *Ferdinandum IV.* jam a. 1646. Bohemiæ, & anno sequenti, Hungariæ Regem renuntiatum, Electorum favore, ann. 1653. Romanorum Regem Augustæ Vindelicorum electum, & Ratisbonæ in comitiis solennibus coronatum, vidit. At sequenti anno, lætitiâ illam magno Patri natam, turbavit præmaturus tanti filii obitus. Luctum

tamen hunc postea mitigavit *Leopoldus*, alter filius Bohemiæ Hungariæque, post fratris excessum, Rex salutatus. Pater autem ipse d. 2. April. ann. 1657. fatis concessit, cum 48. & plusquam dimidio, annos implevisset. Inde interregnum parvi temporis enatum: Quo Elector Saxo Joh. Georgius II. Vicarii S. R. Imperii munus obivit. De *Vicariatus* vero dignitate, in partibus Rheni, quæ ad Electoris Palatini alias jura pertinuerat, Elector Bavarus Ferdinandus Maria, & Palatinus Carolus Ludovicus, inter se contenderunt. Quam litem subsequuta electio novi Imperatoris *Leopoldi* tantisper sopivit.

* Occasione coronationis Ferdinandi IV. controversia de jure coronandi, Moguntino, an Colonienfi Archiepiscopo competat, mota fuit. vid. H. Conringii tractat. de jur. coron. Mogunt. Alteram

ram controversiam, inter Palatinum & Bavarum, de jure Vicariatus, Gevvoldus ac Freherus publicis scriptis pertractarunt.

§. 3.

In *Gallia*, *Ludovicus XIII.* post annos viginti sterilitatis, ex conjugē Anna Maria, Hispaniæ Regis sorore, a. 1638. d. 5. Sept. filium *Ludovicum XIV.* regni successorem, cum admiratione orbis, suscepit. v. *Piassecii Chron. p. 515.* Mater ejus Maria Medicæa, conscia conjurationis in Regem a. 1631. factæ, profugit in Belgium, & inde in Angliam, unde in Germaniam rediens, Colonix ann. 1642. irarum plena, quod Gallos Hispanis conciliare non potuisset, vitam finit. v. *Piassec. Chron. p. 423. & 514. & Busfier. Hist. Franc. l. 24. p. 647.* Rex autem, ut supra memoravimus, ann.

1631. cum Svecis, pro restituenda Principum Germaniæ libertate, foedus inierat; quod deinde iteratum, nec ea qua par fuit, fide, a Gallis servatum est. v. *Piassec. in Chron. p. 425. 426. & Pufendorf. l. 8. Rer. Svec. §. 81.* Gallus etiam Perpinianum, celebrem Hispanorum civitatem, post quinque mensium obsidionem, opera & consilio Cardinalis Richelii, a. 1638. capit, ac an. 1643. d. 14. Maj. vita decedit; cum ante Reginæ uxori suæ Regni administrationem, donec adolēsceret Delphinus, commisisset. Atque hæc, defuncto jam Cardinale Richelio, Mazarino Cardinale summo consiliorum moderatore usa est. v. *Busfier. H. Franc. l. 24. & Piassec. p. 524. Elogium ejus Busfier. l. 24. H. Fr. p. 647. sequ. exhibit.*

bet. Dux Aurelianensis, cui supremum armorum arbitrium fuerat commissum, a. 1644. Gravellingam in Flandria expugnat; cum interim Dux Angviensis, in Alsatia copias Bavaricas profligasset, atque paullo post Philippiburgum, cum aliis Rheni oppidis, in Gallorum potestatem redegisset. v. *Piasec. p. 525.* Anno 1648. dum de pace ineunda, inter Europæ Principes, Monasterii laboratur, Condæus Ipras capit, & Parisiis Aulam inter ac Parlamentum, motus ac tumultus novi oriuntur, quos ut effugeret Regina, cum Rege noctu discedit, Condæo urbem oppugnante, qui ann. 1650. in carcerem datur. Ex quo, cum sequenti anno liberatus esset, periculum in Cardinalem Mazarium derivatur, qui fuga sibi consi-

lens, primo Sedanum, mox Coloniā se recepit. Eo absente, Rex, anno ætatis suæ decimo quarto, gubernacula Regni capeffit, bellaque intestina ex parte componit. Sed cum Hispanis ad annum usque 1659. vario Marte certat: Quo utraque gente, diuturno & interne-
cino velut bello defessa tandem & pæne obruta, *pax* illa celebris *Pyrenæa* coaluit. Quam nuptiæ Regis cum Maria Teresia Hispana, sequenti anno contractæ confirmarunt. v. *Additamenta ad Historic. Francic. Busfierii, & Historiam Patris illius, quam Petrus Axen, ex Italico Comitæ Galeatii Gualdi, Latina translatione donavit.*

§. 4.

In Hispania, *Philippus IV.* qui adeptæ Regno, Patris sui ministros
auto-

autoritate maxima valentes, ut Du-
 cem de Lerma, & filios ejus amplis-
 simis, a patre censib9 ditatos abro-
 gaverat, ducemque de Ossuna nu-
 per Proregem Neapolis, eo, quod
 Cardinali Borgia in isthoc munere
 ipsi surrogato cedere nollet, com-
 prehensum carceri mancipaverat;
 Familiares suos ad summas digni-
 tates evexit; inprimis Comitem de
 Olivares, pueritiæ suæ custodem,
 quem inter Magnates (*Grandes*
Hispanici vocant) coaptavit, eique
 summum rerum arbitrium, una
 cum præfectura cubiculi sui per-
 misit, consilio ejus & nutu omnia a-
 gens. v. *Piassec. Chron. p. 353. sequ.*
 Tandem vero Rex animadvertens,
 opus esse, ut ipse rebus præsit, co-
 mitem de Olivares, quem ducem
 creaverat, & qui Reginae invisus e-

rat eo, quod furtivis amoribus Regem distineret, aula ejicit atque sub custodiis detineri jussit, donec is an. 1645. obiret. In ejus locum, Gasparum de Gusman assumpsit, qui consilia Regni moderaretur. Summam belli curam, Philippo de Sylva primum, deinde eo defuncto, Marchioni de Leganes commisit. *v. Piafec. p. 525. sequ.* Bella vario Marte, cum Gallis & Batavis, gerit. Trompio, Batavorum archithalassus, a. 1639. eundem insigni clade afficit. Lusitani, Catalaunorum exemplo excitati, deficiunt & conspiratione facta, ann. 1640. repudiato Philippo IV. elegerunt sibi Regem Bragantiæ Ducem Johannem IV. ex Regio sanguine ortum. Cui Gallus & Batavi statim auxilia mittunt. Et ipse Pontifex R. Urbanus

VIII. legatum ejus Romæ admittere non dubitavit, etsi Hispanus protestaretur. Plenam hujus defectionis historiam *Cajetanus Passarellus, de bello Lusitan. l. 1. 2.* tradit. confer etiam *Piassec. pag. 517. sequ.* Anno 1647: seditio Neapolitana exorta, quæ Hispanis eo periculosior videbatur, quo majora inde damna metuerent. Præluserat illi Panormitana: sed vix ea Proregis morte consopita, hæc multo gravior exarserat, ob vectigalia fructibus oleribusque imposita. Primus in hac scena actor, Thomas Aniellus, ex infima plebe adolescens fuit, qui intra septem dies, ea facinorosa patravit, quibus multi ægre fidem adhibuerunt. Multos autem admiratio subiit, Gallos qui tanto ausu, ultra seculum, regno

Nea-

Neapolitano inhiaverant, hanc occupandi regni occasionem prætermisisse. vid. *Additament. ad Hist. Franc. Busfier. p. 652. seq. & Piafec. p. 530.* Potentiam quoque Hispanicam non leviter debilitavit Belgium confœderatum, post 80. annorum bella, pace Monasteriensi, an. 1648. in plenam libertatem assertum.

§. 5.

In *Italia* Veneti a. 1638. pacem a Turcis pecunia redimunt. Sabaudia eodem anno, ob Ducis, viduæ filii septennis, Francisci obitum, misere tum ab Hispanis, tum a Gallis laceratur. v. *Piafec. Chron. p. 511.* Urbanus VIII. Pontifex R. ducatum Castri, Duci Parmensi, Odoardo Farnesio ademierat, quod illum jure fiduciario, a sede Romana obtene-

tentum, multis nominibus, iisque gravibus onerasset. Inde Dux iste bellum Pontifici movit. Qua occasione, Magnus Dux Hetruriæ, & Mutinæ, fœdere mutuo facto, arma quoque Pontifici intulerunt, ad vindicandos ditionum suarum fines a Pontifice motos. At Pontifex decrepitæ jam senectutis, videns, se imparem fore pluribus, pacem iniit, Ducique Parmensi Ducatum Castri restituit. v. *Piassec. ad ann. 1638.* Qui & p. 522. sequ. bellum Turcicum, quo Caneam & Sudama. 1645. eripuerunt Venetis, describit. Eadem tempestate, novum in Italia bellum excitatum. Nam Thomas, Princeps Sabaudia, ut Gallorum vires distraheret, ipsis persuasit, ut portus Hetruriæ in nomen Hispani Regis munitos oppu-
gna-

gnarent, unde majora incommoda ipsi adferri poterant, cui expeditio-
ni se quoque ducem præbuit. Huic bello a. 1647. implicitus Dux Man-
tuæ, qui amplis promissis delinitus,
permiserat, ut Gallici exercitus ad
illam partem ditionis suæ condu-
cti, oppugnarent inde Cremonam
& ditiones Mediolani. Quo of-
fensus Imperator, Duci denuntia-
vit, ne quid hostile moliretur con-
tra Mediolanum, nisi abrogari sibi
fiduciam imperialem super ducatu
illo vellet. v. *Piassec. p. 530.*

§. 6.

In *Portugallia*, quæ hætenus in-
vita paruerat Hispanis, nova rerum
conversio facta est, excutiente illa
jugum Hispanicum. Nam ut su-
pra memoratum, Dux Bragantiæ
Johannes, Catharinæ nepos, jure
san-

sangvinis Regii, & amore procerum & populi nixus, Regnum intra octiduum fere occupavit, interfecto Vasconellio, præcipuo Philippi Regis ministro, atque ejecta Margareta, gubernatrice Portugaliæ. Prælegebatur forte tum illud Paulinum monitum: *Fratres, hora est surgendi de somno, nunc enim propior salus nostra est, quam cum crederemus.* v. *Lusitan. Libertat. p. 121. & Passarell. de B. Lusitan. jam allegatum.*

§. 7.

In *Anglia* Carolus I. qui Henriettam Mariam Ludovici XIII. R. Galliae sororem, in matrimonio habebat, magnis propter religionem turbis involvitur. Quæ in rebellionem Regi fatalem eruperunt, nec illa ante sopiri potuit, quam R.
Ca-

Carolus, an. 1649. d. 30. Jan. st. nov. vi, inaudito scelere, capite truncaretur. Causa illorum motuum fuerunt, tum Puritani seu Presbyteriani & Independentes, Episcopis infensi, quos ipse Patris exemplum imitatus, fovit; tum populus a Rege, propter nova imposita tributa, & obtrusum librum Liturgiarum, seu formularum precum & officiorum, alienatus; tum denique Parlamentum, cujus auctoritatem Rex imminuere moliebatur. Unde bellum intestinum a. 1642. exarsit, quo Rex victus & tandem, ignominioso modo, capite plexus est. Quo facto, interregnum enatum est, quod *Oliverius Cromwellus*, nomine *Protektoris*, administravit, majori gaudens potestate, quam Rex ante ipse usus fuerat. v. *Pufendorffii*

dorfii Isagog. Histor. c. 4. §. 24. seqq. ad 30. usque, Piafec. Chron. p. 533. seqq. Sesquiseculum Anglicanum, cuius autor B. Thomasius est, VVilhelmi Sanderssonii Hist. Vitæ & Regni Caroli & Cromvvelii Epistolas, quas Miltonus composuit. Qui etiam pro populo Anglicano defensionem evulgavit causamque injustam bene egit: Salmasius, contra Regicidas Anglicos scripsit, sed iudice Bœclero, bonam causam male egit.

§. 8.

In Dania Christianus IV. Rex animo acerrimo & virtute militari summa præditus, Svecicorum armorum in Germania progressus, limis oculis aspiciens, commerciorum, quæ in Svecia incrementa sumserant, non tantum impedire

Bb

mo.

386 PART. III. CAP. XII. DE STATU
moliebatur; sed & Svecorum na-
ves Oresundam transeuntes, contra
amicitiæ pacta interceptit. His &
aliis caussis, Regina, & Senatores
Regni Svedici permoti, bellum in
Danum, an. 1643. decernunt, quod
terra marique summa vi, biennio
non toto gestum est. Sed illud, pa-
cem in Bromsebroënsi congressu
conciliante Gallo, anno 1645. ter-
minatum fuit. Rex Daniæ perpe-
tuo jure possidendas Svecis tradidit
Jemtiam cum Herodalia, circa
Norwegiæ montes; Gothlandiam,
insulam cum arce urbeque Wisby-
ensi, Osiliam cum Arensburgo. v.
Bæcleri Histor. Belli Sveco-Dani-
ci, opus posthumum. Rege lauda-
to an. 1648. mortuo, Fridericus III.
anno 1609. natus Patri successit in
regno: qui instinctu Batavorum,
an.

ann. 1657. Regem Sveciæ Carolum Gustavum, cujus vires tum bello Polonico attritas putabat, infelici-
ter laceffivit. Quo bellum in Hol-
latiam & Daniam attraxit, hosti-
umque rapinis exposuit. v. *Locce-
nii Histor. Svecan. l. 9. & Pufend.
Isagog. Hist. contin. de Regno Sved.
§. 81. & 82.*

§. 9.

In *Svecia*, post Regis Gustavi
Adolphi obitum, consilia mode-
rante, Oxenstierna Regni Cancel-
lario, nonnisi de bello in Germania
continuando agitantur. Quod &
tanto armorum successu gestum
est, quanto post cladem Nordlin-
genssem, vix quisquam sperare po-
terat. Compendio hæc, *Loccenius
l. 9. Hist. Svecan.* complicitur; ju-
stis vero commentariis ea illustris

Svecicæ historiæ conditor, *Pufendorfi* a lib. X. usque ad abdicationem *Christinae*, accurate tradit. Cujus epitomen in *Isagog. Historic. contin.* §. 70. ad §. 82. habes. Post pacem Osnabrugensem, *Christina*, *Gustavi Magni* filia, Sveciæ Regina, supra sexum doctissima, virgo ætato florens, anno 1654. nescio, quibus persuasionibus capta, sese Regno abdicat, idque consensu Ordinum Sveciæ, in *Carolus Gustavus* Palatinum, sanguine sibi junctum transfert. v. *Pufendorf. commentar. Rer. Svecic. l. 26.* Anno sequenti, Romam contendens, religione Evangelica, pro qua asserenda gloriosissimus pater ejus, sanguinem profuderat, deserta, Pontificiam amplectitur. Rex interim novus validissimis copiis instructus,

ctus, ann. 1655. Regi Poloniæ, tum propter inducias varie violatas, tum ob nuperrime a R. Joh. Casimiro, contra translatum in Carolum Gustavum, regnum, per legatum factam protestationem, bellum infert. Quod læto armorum successu cœptum; at parum felici exitu, pace Olivenfi, anno 1660. d. 3. Maji finitum est. vid. *Pufendorf. Isagog. Hist. contin. de Regno Svec. §. 81. & 82. & Loccen. Hist. Svec. l. 9.*

§. 10.

Moscov. bello Uladislaus IV. Rex Poloniæ, a. 1634. coërcet, eosque castris prope Smolenscum exuit. Pacem deinde illis, cum lacrimis petentibus concedit, cujus conditiones *Piassecius p. 475. sequ.* describit. Recepit hac pacificatio-

390 PART. III. CAP. XII. DE STATU
ne Polonus provincias amplissi-
mas, quæ a ducentis annis, a Polo-
nia, Lithuaniaque avulsæ fuerant.
Anno 1637. Cosacci, Moscoviæ ar-
cem, vulgo Azak seu Ozow dictam,
apud ostium fluvii Tanais in palu-
dem Mæotim, ac inde in Pontum
Euxinum defluentis sitam, expu-
gnant. Anno sequenti, Mosci le-
gatos ad Regem Poloniæ mittunt,
qui dubia de finibus Severiæ pro-
vinciæ, nupera pace cessæ, compo-
nerent.

§. II.

In *Polonia* R. Uladislaus Sigis-
mundus, cum Cosaccis rebellanti-
bus, vario Marte, ab ann. 1638. us-
que ad vitæ finem, quem an. 1648.
fecit, bella gessit. Qui eo acriori
stimulo animati pugnarunt, quo
graviora ipsis Poloni minati fue-
rant.

rant. v. *Piassec. p. 501. sequ.* Matrimonio sibi junxerat Cæciliam Renatam, Ferdinandi II. Imp. filiam. Quod, ut *Piassecius annotat*, Polonis suspectum videbatur. Ann. 1638. Legatum ad Regem Persarum misit Theophilum Szemberg: qui cum contra Turcas, cum Rege dicto, belli societatem iniisset, in reditu, a barbaris misere trucidatus fuit. v. *Piassec. p. 502.* A Ferdinando III. Imp. in Silesia ducatus Opoliæ & Ratiboriæ, numerata pecunia duodecies centum millium florenorum, adjunctis ad hoc summis dotalitiis & debitis in bonis Vittingau sibi obligati. *Piassec. p. 507.* Mortuo hoc Rege, Cosacci & Tartari Poloniam infestant, eamque misere dilacerant. Quapropter Ordines regni electionem no-

vi Regis, *Johannis Casimiri*, fratris defuncti R. maturant. Qui variis in vita, fatis exercitus, primum Romæ in Jesuitarum societatem electus est, mox purpura Cardinalitia ornatus: in itinere, quod meditabatur in Hispaniam, Marsiliam præternavigans, cum comitibus in custodiam a Gallo datus, biennio prope detinetur. v. *Piasec. p. 503.* causa prætendebatur, quod Imperatori in Germania contra Gallum militasset. Inde Rex factus, a Cosaccis & Moscis, bello divexatur, qui Smolenscum, a. 1654. eidem eripiunt. Sequenti anno, arma illi Rex Sveciæ intulit, quorum impetū acerrimum ut effugeret, in Silesiam secedere, necessum habuit. Matrimonio Mariam Nivernensem, relictam viduam fratris, matrimonio sibi

sibi junxerat. Pertæsus curarum & turbarum Regni, ann. 1668. eo se abdicat, ac in Monasterium S. Germani in Gallia, consensu Regis, recipitur.

§. 12.

Dum Turcæ bello Babylonico (Babylonem enim ann. 1638. expugnarunt) & postea Veneto distrahuntur, *Hungariam* Georgius Rakocius, Transylvaniæ princeps, an. 1645. Svecorum instinctu, invadit, & plerisque regni proceribus in partes suas pertractis, (qui libertatem regni a Ferdinando III. violatam fuisse, querebantur,) Cassoviam, pulso præsidio Cæsariano, occupat; Humanay & aliorum Procerum Ungariæ, qui Cæsaris partes sequebantur, arces expugnat. Hinc Ferdinandus, Uladislai R. Poloniæ

Bb 5

opem

opem & auxilium adversus Rakocium sollicitat. At Polonis molem belli alieni, in se ipsos convertere recusantibus, meliores suas legiones ad eam tempestatem compescendum convertit, misso etiam legato Constantinopolim, qui oblati pretiosis muneribus, Turcicum Imperatorem permovit, ut Rakocium a bello Hungarico abstraheret. Quo facto, is pacem æquis conditionibus, cum Ferdinando iniit. v. *Piassec. p. 504. 521. & 523. & Pufendorf. Rerum Svecic. l. 16. 17.*

§. 13.

In his belli turbis, *Ecclesia* quoque misere afflicta fuit. Protestantes quidem læto Svecicorum armorum successu, ad pristinam libertatem in Germania adspirare cœperant; sed antequam pax coalesce-

lesceret Osnabrugensis, a Pontificiorum insidiis, minus tuta videbatur Ecclesia. Ista autem constituta, in libertatem, ævo superiori, pace Augustana partam, asserta fuit, Reformatis simul ad eandem admissis. v. *Instrument. Pac. art. V. & VII.* In Ecclesia Pontificia, præter Dominicanorum & Franciscanorum lites, *Cornelii Jansenii*, Episcopi Iprensis in Flandria, noviter ex Augustino de *gratia, & libero hominis arbitrio*, motæ controversiæ gliscebant, quas Dionysius Petavius, H. Hobertus, Antonius Richardus, Petrus de S. Joseph, & alii impugnarunt; Pontifex autem R. *Urbanus IX.* bulla etiam edita, eas damnavit. Qui hunc excepit, Pontifex, *Innocentius X.* eandem nova constitutione edita, an. 1653. confirmavit.

mavit. v. *Carriere in Digest. Chronolog. Pontif. p. 84. 85. & Ludovici Montalt. Epist. 17. Provincial. Archiepiscopus Mechlinensis, Belgii Primas, an. 1649. Declarationem publicavit, quare Jansenistas, ut Pontifex quidem voluerat, opprimere nequiret.*

§. 14.

In *Gallia* Hugonotti premebantur. Qui tamen inter se etiam dissentientes, lites aluerunt. Moses enim Amyraldus & Claudius Testardus, Cameronis discipuli, Salmuriensis ad Ligerim Academiae, Professores, in articulo de Prædestinatione, circa gratiam, meritum Christi & vocationem universalem, a communi Reformatorum doctrina, discedebant. v. *Amyraldi brev. tractat. de Prædestin. ac dependentibus*

tibus articulis : quem *Fr. Spanbe-*
mius, Petrus Molinaus & Rivetus
 impugnarunt. v. *Hulsem. de Auxil.*
Grat. tractat. In *Anglia, Litur-*
dia a *Wilhelmo Laudo, Archiepi-*
sco *Cantuariensi* conscripta, tur-
 bas excitavit, quod ritus Pontifici-
 os & Episcopale regimen Presbyte-
 rianis invisum stabilire crederetur,
 v. *Horn. Hist. Eccl.* Rex *Poloniæ Ul-*
adislaus ann. 1645. Protestantes ad
colloquium, ut vocabatur, *charita-*
tivum, *Thorunii* cū Pontificiis ha-
 bendum, invitaverat, ut controver-
 siæ inter has partes, modo amicabili
 componerentur : Quod lætum i-
 nitio, successu caruit optato. v. *Pia-*
sec. Chron. pag. 507. & Hulsemanni
Relat. de eodem colloquio. Ante
 jam, anno 1641. *Johannes Duraus,*
Scoto-Britannus, capita quædam,
 de

de pace religiosa & concordia, inter Ecclesias Evangelicas querenda, Bremæ divulgaverat, quæ *Hülsemannus & Dannhauverus* cum primis confutarunt.

§. 15.

Dum hæcenus cum exteris, de concordia ecclesiastica, inter Protestantes præcipue ineunda, disputatum esset; tandem & inter Helmstädienses, præcipue D. Georg. Calixtum, Theol. Prof. cui D. Christianus Dreierus Regiomontanæ Academiæ Professor adstipulabatur, & D. Jac. Wellerum, D. Joh. Hülsemannum, D. Abrah. Calovium Theologos Saxonicos, nec non Argentoratenles D. Dorscheum & D. Dannhauerum, eadem controversia, magna contentione agitari cœpit; an nimirum tres magnæ illæ religio-

ligiones, quæ vocantur, circa fundamentum fidei Christianæ dissideant; & an conciliari, si certæ assumantur hypotheses, forte queant? Affirmarunt id Calixtus & Dreierus; negarunt vero reliqui, quas nominavimus, Theologi, solidis scripturæ s. testimoniis subnixi. Scripta utriusque partis litigantis, publicis typis exscripta prostant, quæ adducere, deque iis judicare, hujus loci non est. Mota & alia sunt litigia, quæ cum minoris sint momenti, & similia quotidie prope modum, a male sanis & contentiosis excitentur hominibus, hic præterire, consultum magis, quam enarrare, commodum videtur.

§. 16.

Ordo posceret historiæ, ut, quæ ultima periodus hîc est, Imperante

Au-

AUGUSTISSIMO LEOPOLDO,
pertexeretur. Enimvero, si ve sta-
tum Reipublicæ, si ve Ecclesiæ re-
spicimus, ita multa occurrunt, ut
peculiarem ista libellum requirere
videantur. Quem forte alio tem-
pore, dare consultius fuerit, quam
hac tempestate, qua adhuc ma-
gnam Europæ conversionem fore,
prudentiores prælagiunt. DEUS,
in cuius manu hæc omnia sunt, fata
Ecclesiæ & Reipublicæ duit
meliora!

DISSERTATIO ACADEMICA,
De
MUTATIONE FORMÆ
STATUSq; S. IMPER.
R. GERMANICI,

Quam moderante Autore libelli hujus in
Acad. Lipsienfi A. 1688. defendit

CAROLUS CHRISTOPHORUS Römer,
Eques Misnicus.

BREVIARIUM DISSERTATIONIS.

1. Civitatum & regnorum vicissitudo. 2. Imperii Romani & Germanici mutatio: 3. illa ex mutatione formæ, quæ varia est: 4. quænam regularis & irregularis, vel mixta. 5. Inde de statu publico judicandum. 6. Imperium Romano-Germanicum unde dictum. 7. Germaniæ antiquæ formæ regiminis & status: 8. mutatus à Carolo M. Imper. 9. Qui monarchicum effecit, & 10. in Germania à Tugē-
twe fuit: 11. statum hunc ad posteros suos transmisit: 12. Qui monarchiæ quidem, sed non æquali cum ipso, fortuna gavisæ sunt. 13. Causa turbati status in Germania. 14. Post Carolingorum ætatem, Conradus electus: 15. Hunc excepit Henricus Auceps monarchicum obtinens statum: 16. Qui in successoribus suis seculo X. duravit. 17. Hunc Otto M. sta-

Cc

bili-

bilivit jure in Romam acquisito. 18. Monar-
 chicus status Henrici IV. tempore per Papam
 R. imminutus. 19. Friderico II. imperante
 majestas imperatoria propemodum concidit :
 Hinc interregnum & ἀναρχία. 20. Rudol-
 phus I. instaurator imperii & status monar-
 chici. 21. Hinc mutatio. 22. Sed major Ca-
 rolo IV. Imper. facta est condita A. Bulla : 23.
 nec minor Maximiliano I. imperante, qui ju-
 dicium Camerale & Regimentum ex consen-
 su Ordinum Imperii constituit : 24. Hinc
 monarchicus imperii status mutari cœptus.
 25. Temporum hîc distinctio, dein historię &
 Politicę notitia necessaria, si quis de forma
 statuque imperii moderni recte judicare ve-
 lit : quod declaratur & probatur. 26. Ad-
 dendum & instrumentum Pacis Osnabrug.
 imprimis artic. VIII. 27. Hinc error vulga-
 ris in juris publici scriptoribus notatur. 28.
 Discrimen inter formam imperii, & modum
 administrandi simul notandum. 29. Inde
 conficitur, imperii statum modernum non esse
 pure monarchicum : (qua occasione D. Rein-
 kingii argumenta pro monarchia allata di-
 scutiuntur :) 30. nec Aristocraticum, quod
 Bodino & Hippolitbo à Lapide visum est : 31.
 nec Democraticum ; sed 32. aut mixtum aut
 irregularem, quod cum certa cautela asseri-
 tur. 33. An in hoc statu & monarchicum,

an & aristocraticum præponderet? 34. Summa dissertationis repetitur & finitur.

§. 1.

Cum nihil in rebus humanis constans perpetuumq; sit; tum Regna & Civitates maxime variis mutationibus obnoxia sunt. Non de Regnorum in Asia primum florentium vicissitudine ac sorte varia jam dicam; Romanum, & quod huic quasi successit, Imperium Germanicum documento esse potest, Regnorum vices non eodem semper statu gaudere.

§. 2.

Veteris Imperii Romani per omnes quasi formas reipublicæ devoluti mutationes, in compendio *Corn. Tacit. argute 1. Annal. c. 1. recenset. Mihi hac dissertatione propositum est, ROMANO - GERMANICI STATUM, quem ex MUTATIONE*

FORMÆ, DIVERSUM per temporum intervalla sustinuit, paucis exponere: Imprimis ideo, quod non observatis mutationum istarum periodis, magna in æstimandis de rebus imperii quæstionibus, confusio oriri soleat.

§. 3.

Ut ergo instituti mei ratio clarior constet, ex disciplina civili *primum* repetendum fuerit, quot & quænam rerum publ. in universum sunt *formæ* communes, unde *status* earum mutatio præcipue determinari debet. *Deinde* verò ex historia nostra Germanica annotandum, quænam ex illis, Imperio huic per vices temporum mutatas, aptari possit aut debeat. Ubi si primum animo reputamus, omnes rerum publicarum *formas* accidentales,

aut

aut *simplices* vel *regulares*, aut *mixtas* vel *irregulares* appellari posse; facile ex illarum definitione allata judicari poterit, quæ pro temporum diversitate, ad hanc rempubl. potissimum quadret. Nam appellationem formæ hîc decreto aliquo Imperii, certis vocabulis determinatam fuisse, non memini in legibus publicis Imperii, à quoquam observatum fuisse.

§. 4.

Simplex proinde vel *Regularis* forma reipublicæ, *Illustri Dn. Pufendorfio* L. VII. de J. N. & G. c. V. §. 2. 3. 14. 15. definiente est: *Ubi summum Imperium, in uno subjecto ita est unitum, ut illud indivisum & inconvulsam ab una voluntate, per omnes civitatis partes atque negotia sese dispenset: Ut in Mo-*

narchia, Aristocratia & Democratia pura fieri assolet. Ubi vero partes summi imperii aut Jura quasi divulsa, aut divisa sunt, & a diversis voluntatibus dependent, *mixtam* vel *irregularem* reipubl. *formam*, emergere, necessum est. Quod vocabulum ex architectonica disciplina forte petitum, cum aliqui fastidiant, talem per nos *mixtam* potius appellent, sumpta ex physica doctrina alia voce. Utriusque enim distinctionis fundamenta discutere, hujus loci non est. vid. infra. §. 28.

§. 5.

Ex formæ indole, dein de STATU IMPERII, potissimum judicari debet. Qui nihil aliud est, quam habitudo reipubl. per quam illa durat ac *quasi stat*, & ad perfectionem naturæ suæ convenientem contendit. *Publicum*

blicum hic intelligi *statum*, quem Jus Publicum respicit, non eget probatione. confer *l. 1. §. 2. ff. de J. & J. §. 4. & D. Jo. Strauch. Institut. Jur. Publ. l. 1. tit. 1.*

§. 6.

S. IMPERIUM ROMANO - GERMANICUM, de cujus MUTATIONE STATUS hic quæritur, unde appellationem habeat, non est, cur simus solliciti; postquam *H. Conringius de Germanorum Imper. Romano c. X. & XI. & Bœclerus in Dissertat. peculiari de S. Romano Imperio, Davidi Blondello opposita*, eandem fule satis explicarunt atque vindicarunt. Germanice vocatur, *das H. Reich Teutscher Nation*, v. *Recess. Imper. de anno 1532. & 1541.* item *das H. Römische Reich Teutscher Nation.* confer *Limnæi addit. ad l. 1. Jur. Publ. c. 5.*

§. 7.

§. 7.

Hujus Imperii indolēs ac status mutatio, quæ ex mutata forma oritur, ut manifesta reddatur, opus est, inquirere in ejus natales aut primam originem, qua in unius Imperii formam coaluit. Nam antiquis temporibus aliam plane faciem ejus fuisse, ex *Julii Caesaris Lib. II. & VI. de B. Gall.* *Cornelio Tacito de Moribus Germanorum, & Phil. Cluverio, de Germania Antiqua lib. I. c. 73.* constat. Quia, ut Græcia & Britannia olim, in plures Civitates divisa, aut democratas, aut his similes dynastias completebatur: In quibus Principes, & Reges suadendi magis autoritate, quam jubendi potestate insignes essent. v. *Tacit. de Moribus Germ. c. 7. 11. 12. & 13.* Cujus rei vestigia quæ-

quædam, etiam regno postea constituto, remansisse *Ludolph. Hugo Exercit. de Statu Region. Germaniæ c. IV. §. 3.* observat.

§. 8.

Enimvero cum parvæ Respubl. nisi arctissimo inter se fœdere, contra commune periculum connexæ sunt, facile collidi soleant, aut etiam externorum hostium invasionibus pateant; non adeo mirandum est, si Germania variis ante bellis intestinis defuncta, tandem a *Carolo M.* subjugata, novam Imperii faciem, quæ dicitur, *Monarchica* vel *Regia*, induere cœpit.

§. 9.

Ab hoc ergo tempore, quo sæculum a Christo nato, inchoatur novum, *novus imperii Germanici status*, ex nova ejus forma innotuit.

Carolus enim M. Imperator, cum Germaniam jure belli acquisivisset, regnum esse jussit. v. *Limn. J. P. l. 1. c. 5. & Conring. de Imper. Germ. Rom. c. 8. § 9. & de Finib. Imp. l. 1. c. 2.* Quod ipse solus gubernavit: leges tulit, privilegia suo nomine dedit, judicia instituit, inque iis supremo arbitrio nemini cessit: Magistratus & Præfectos constituit: tributa indixit: misit legatos: suscepit bella & finiit solus: curam gessit sacrorum, dum leges, quæ capitula vocantur, constituit & synodum etiam Francofurti ad Mœnum habuit. v. *Bæcler. in vita Caroli M. & Jctum eleganti eruditione insignem D. Jo. Georgium Kulpisium, in Comment. Acad. ad Monzamban. de statu Imp. Germ. c. 1. §. 7. & 8.*

§. 10.

Regia igitur autoritas ad plenum fastigium, cum in Gallia, tum in Germania ac Italia, Carolo hoc imperante evaluit. Nam licet aliquando fideles suos consuleret, & negotia publica cum consilio optimatum regni tractaret; vices tamen consiliariorum illos tantum obiisse, ex historia gestorum illius temporis colligi potest. Vetera Ducum & Comitum nomina retenta quidem sunt, sed imminuta eorum potestate. Nisi quod Saxonibus commune cum Francis Civitatis jus indultum fuisse, *Conringius Exercit. de Civ. Imper. §. 29.* probat. Nam ad concilium primores nobilitatis venisse, *Poëta Anonymus Annalium de vita Caroli M. ad ann. 803.* auctor est. confer a *Ferdinando Furstenbergio editum Capitulare II. Caroli M. c. 2. § 9.*

§. 11.

§. II.

Et certe, nisi Carolus M. vere regiam ac *à l'Empereur* habuisset potestatem, regna sua, quæ conjunxerat, inter filios iterum dividere non potuisset. Nam frustra est Jctus celeberrimus *Franciscus Hottomannus*, in sua *Franco-Gallia cap. VI.* cum partium studio abreptus, regnum Caroli, electione ad posteros ejus transisse contendit. Testamentum enim Caroli, quo Regnorum divisio continetur, certissimo argumento est, dividendi potestatem illi fuisse. Etsi consilium illud minus utile ad robur Imperii tuendum fuit. v. *Eginhard. in vit. Caroli M. c. 33. & Petrum Pitbaum*, qui vitæ Caroli M. ab *Anonymo Engolismensi* descriptæ illud subjunxit p. 283. seqq. item *Goltdastum Constit. Imperii tom. 1. ad ann.*

*ann. 806. adde Otb. Frising. Cbr.
lib. 3. c. 6.*

§. 12.

Regium, seu monarchicum hunc Imperii statum, post Caroli M. excessum, ævo Carolingorum durasse, monumenta historiæ illius temporis comprobant; quippe quæ successione & hæreditate etiam regnum Germaniæ ad posteros propagatum, regiamque potestatem conservatam fuisse, magno consensu testantur. Quanquam & hoc concedi debeat, quod non æquali cum Carolo M. semper autoritate, & prospero rerum successu, filii posterique ejus, Germaniam tenuerint atque gubernarint.

§. 13.

Si causam inquiras, *Bæclero in Rebus seculi IX.* animadvertente,
Lu-

Ludovici Pii Imperatoris facilitas, Ducibus, Comitibus & Præfectis aliis in Germania, peccandi fuit illecebra; forma interim Imperii monarchica manente. Post eum, regnante Ludovico III. Imperatoria quoque dignitas eviluit; cum domi factionibus, rebellionibus & incursionibus hostilibus infestaretur. Nam exauكتورatio ejus omnibus modis injusta, non abrogavit statum monarchicum. Nec Caroli Crassi, qui imperii auctoritatem iterum firmaverat, fortuna constans fuit. Nam postquam sparsa hactenus in tot partes regna, in unam potentiae molem redegisset; tandem deficientibus corporis animique viribus, etiam a fortuna destitutus est. Quia post divortium cum uxore Richarda æger animo & corpore

pore de summo fastigio ad imas
 miserias recidit. Nam ut *Regino*, &
Annales Metenses memorant, in
 Triburiensi conventu, optimates
 Regni, cernentes non modo vires
 corporis, verum etiam animi sen-
 sus ab eo diffugere, Arnolphum fi-
 lium, Carolomanni ultro in Re-
 gnum attrabunt & subito facta
 conspiratione, ab imperatore defi-
 cientes, ad prædictum virum cer-
 tatim transeunt: ita, ut in triduo
 vix aliquis remaneret, qui ei offi-
 cia saltem humanitatis impende-
 ret. Cibum tamen & potus ex Lu-
 idperti Episcopi sumtibus admini-
 strabantur: donec scilicet, quod
 sequitur, Arnolphus Rex nonnullos
 fiscos in Alemannia, unde ei alimo-
 nia præberetur, concessit. v. *Otton.*
Frisingens. l. VI. c. 9. Sigon. de R. Ital.
 l. V.

l. V. circa finem. Quod magnum quidem vicissitudinis rerum humanarum exemplum notari mereatur; sed causa destitutionis considerata, ullam inde status regii mutationem factam esse, argui nequit. Quia, quod corruptis hominum moribus, Ordines, aut Proceres Imperii tum fecerunt, status ut ita loquar, essentiam non mutavit. Quanquam hoc exemplum pro abroganda Cæsarum potestate, vulgo adduci soleat cum aliis, quæ recentior historia memorat. v. *Bæcleri Notit. Imper. l. IV. c. I. n. IV.*

§. 14.

Finita cum nono seculo, Carolingorum in orientali regno familia, Imperium Germanicum electione & suffragatione Procerum Imperii, imprimis Ottonis, Saxo-

niæ

niæ Ducis votô, Francorum Dux ac Princeps indeptus est. Qui, etsi electus Imperator tantæ moli & dignitati haut impar esset; regiam tamen potestatem, contra æmulos dignitatem hanc ipsi invidentes, vix tueri valuit. Nam literis proditum habemus, multos Principes in Germania, hoc imperante, potentia & opibus increvisse. v. *Lehmanni Chr. Spir. l. IV. c. 1.* Defunctus bellis intestinis, quæ contra Giselbertum Lotharingiæ, Arnulphum Bavariæ, Heinricum Saxonix Duces gessit, jam morti vicinus, præterito fratre suo, HEINRICUM AUCUPEM successorem Imperii designavit. Qui ad id fastigii & culmen honoris evectus, dignitatem ac potestatem regiam stabilire iterum, haut infeliciter contendit.

§. 15.

Christophorus quidem *Lebmanus* in *Chronico Spirensi* loco jam allegato, *Heinrico* rerum potente, magnam status regiminis commutationem factam fuisse, scribit. Quia *Duces*, *Comites*, *marchiones* dignitatum, officiorum ac magistratuum hactenus nomina, proprii juris potestatem, & possessionem hæreditariam notare cœpissent; *Civitates* etiam & *urbes* per *Præfectos* *Regios* gubernari solitæ, in libertatem assertæ fuissent. Enimvero *Bœclerus*, in *Heinrico I. de Reb. Sec. X.* notat, parum definite hæc describi; cum nulla alia libertatis dictæ exempla suppetant, quam quod *Henricus* nondum *Rex*, paternum ducatum hæreditario Jure suscepit: & deinde, quod *Imperator* factus, *Arnulpho* *Bavariam*

ple-

plenissimo beneficii Jure concesserit. Certe si Principum ac Ordinum Germaniæ libertas, Heinrico Imperante, tanta augmenta cepisset, ut cum Imperatore divisum velut Imperium tenuissent, Ottonum, quæ sequuntur temporibus, non statim ita exolevisset, ut ejus ne vestigia quidem manifestiora, in historia comparerent. v. *Ott. Frisingens. Chronic. l. VI.*

§. 16.

Nulli ergo dubitavimus, etiam hoc X. seculo, quo penes Saxones summa Imperii fuit, asserere, in Germania *monarchicum* adhuc *imperium* obtinuisse, & deinde per successionem ad Imperatores magis, quam electione transisse. Heinrico enim patri successit Otto filius, qui virtutibus, fortuna ac re-

bus gestis cognomentum *Magni* implevit. Hunc filius, & nepos Otto secuti sunt. Qui etsi patri moribus & rerum gloria inferiores essent; regiam tamen potestatem statumque retinuisse, nec Jura Imperii cum Proceribus communicasse, leguntur. Licet ritu certo & Imperii formula inaugurati fuerint. Quæ forte aliquam Procerum hac in parte arguere potestatem videri possunt. Verum illa, ad solennia ceremoniarum in Principum inauguratione referri debere, similia inaugurationis regię exempla docent. v. *VVittichindi L. II. Annal. 4. Chronicon Spirensē l. V. c. 3. Freberus in Origin. Palatin. c. 25.* inde colligit, simulacra quædam officiorum solennium, quæ Electores nunc in electione Imperatoris, juxta

xta *A. Bullæ* formulam obire solent, jam Ottonis M. tempore extitisse. confer *Conring. Dissertat. de Official. Imper. §. 12. & 13.*

§. 17.

De cetero, ut in summam quasi redigamus; quæ de seculi decimi periodo, qua Ottones eminuerunt, leguntur annotata; concludimus, Imperatorum Romano-Germanicorum potestatem fuisse summam & plenam, adeoque *statum* vere *regium* obtinuisse. *Otto* enim I. ut in Germania solus summum Imperium tenuit; ita in urbem Romam & Episcopum R. non sibi tantum; sed & successoribus suis, in Regno Germanico, jus perpetuo valiturum acquisiverat; ut instituere & destituere Episcopos Romanos posset. v. *Conring. Libr. de Germa-*

nor. Imper. Rom. c. X. & de Finibus Imperii German. c. IX. Papa Hildebrandus, qui Gregorius VII. audit, primus fuit, qui ausu temerario, jus investiendi Episcopos, postea Imperatoris manibus excutere conatus est, decretis scilicet conditis, quibus omnis omnino constituendi & eligendi episcopos potestas Imperatori Henrico IV. abrogabatur. Quo vim auctoritatemque Imperatorum valde imminutam, ac adeo statum etiam quodammodo mutatum fuisse, quivis facile intelligit. v. Onuphrium Panvinium in Hist. Vita Gregorii VII. a Jesuita Gretsero publicata, & Maimbourgi Histoire de la Decadence de l'Empire livr. III. p. 215. seqq.

§. 18.

Post Ottonum tempora, Imperium

rium pristinam quidem formam retinuit monarchicam; sed jure Imperii quodammodo cum statu immutato. Henricus enim IV. Imperator circa medium seculi XI. factus, ab Hildebrando diu divexatus, sibi tandem jus constituendi Episcopos, quod pars Imperii, seu majestatis regiae fuit, extorqueri passus est. Ea res, inquit *Paulus Æmilius* scriptor rerum Francicarum insignis, *multum virium imperatoriae majestati detraxit in animis popularium, plus enim quam dimidium suae jurisdictionis perdidit.* De hoc nefario Pontificis ausu, multum in hunc usque diem disceptatum fuit. Scripta quæ huc faciunt, *Goldastus* in magnum opus, titulo *Monarchia Rom. Imperii* inscripto, collegit. Equidem

Henricus V. jus hoc patri ademptum vindicare moliebatur; verum excitatis per Papam gravissimis rebellionibus, accedentibus etiam Papali fulmine & Episcoporum diris, in comitiis Wormatiensibus, anno MCXXII. Jure hoc ad Majestatem pertinente, cedere coactus fuit. v. *Helmold. l. 1. Chron. Slavor. c. 40. & Lehmanni Chron. Spir. l. V. c. 42.*

§. 19.

Fridericus I. quem Itali Barbarossam vocant, seculo duodecimo vergente, Jus illud ablatum, ceu strenuus jurium Imperii defensor recuperare studuit. Quia referente *Ottone Frisingensi Chron. l. VII. c. ult.* auctoritatem & potestatem, quam Pontifices sibi arrogaverant, in ordinem redigere annisus est. Enimvero ita evaluerat Pontificis po-

potentia fraudibus clericorum conjuncta, ut conatus ille fuerit frustra. Imo post excessum ejus, omnia in pejus ruere cœperunt. Nam accitila imperatorum autoritate, Pontificis, feralia inter Germaniæ Principis dissidia alentis semper prævaluit: Donec Friderico II. Imperante, Imperatoria majestas propemodum tota concideret, & insecuto obitu Friderici jam nominati, *interregnum* & cum eo turbæ infelicissimæ nascerentur, Imperium pessundaturæ, nisi tandem novus prudentia & belli gloria insignis Imperator, Rudolphus nempe Comes Habsburgicus, electus fuisset.

§. 20.

Hic, ut convulsum Imperii statum restauraret ac stabiliret iterum, nulli pepercit operæ. Ut inde

Dd 5

scri-

scriptores historiæ civilis, non immerito ab hoc Principe, qui solenne *instauratoris Germaniæ* elogium meruit, novam Imperii velut Epocham, seu periodum constituisse soleant. Quia sublata ἀναρχία Germaniæ, quæ interregni tempore fuit, collapsum & in partes quasi divulsum imperium redintegravit & firmavit, ab Episcopis & Principibus statim fidei juramentum exigens. Quod, cum illi sub prætextu sceptri absentis detrectare viderentur, *Rudolphus* crucis signum, quod præsto fuerat, exhibuit: *Ecce* dicens, *signum, in quo nos & totus mundus est redemptus, & hoc signo utamur loco sceptri.* Quo præsentis consilio, artes tergiversantium Principum elusit. v. *Freherum tom. I. f. 388.* Hoc tempore Principum &
Or-

Ordinum Germaniæ potentiam increvisse, *Julius Pflug, Episcopus Numburgensis, in libello de Statu Germania* observavit.

§. 21.

Mutatio ergo hoc Imperatore, quod confusum interregni statum attinet, insignis facta est. Nam pristina imperii forma monarchica, facta electione, revocata fuit. Quam sublatis, quæ interregni tempore exortæ in Germania fuerant, turbis, stabilire iterum, conciliatis sibi Procerum Imperii affinitatibus annisus est. v. *Lehm. Chron. Spirensel. V. c. 104. 107. sequ.* Post Rudolphi hujus excessum, per Adolphi & Alberti molitiones, tranquillitas imperii quidem turbata fuit; sed forma statusque monarchicus, ut ante, etiam hac turbulenta

ta rerum facie, duravit. v. *Aventini
Annal. Bojor. l. VII.*

§. 22.

Cum post Ludovici Bavari excessum, Carolus IV. tribus ab hinc seculis, ad Imperii fastigium erectus esset, aucta fuit Electorum potestas, præscripta nova regiminis Germanici formula, quæ *Aurea Bulla* vocatur. In ea nomina quidem illustria summi fastigii Cæsari-
bus relicta, sed Jura Imperii quædam cum Ordinibus in solidum communicata fuisse, commentarii in A. Bullam scripti comprobant. *Bœclerus dissert. Polit. XX. Instit. Polit.* conjicit, ex hac formula deinceps capitulationes Cæsareas, tanquam antitypum ex typo prodiisse. Quare ex hoc tempore, *formam Imperii Monarchicam*, una cum
sta-

statu mutatam fuisse, facile colligi potest. Ubi enim partes summi Imperii non sunt penes unum, ibi purus status monarchicus esse nequit: Jam verò per A. Bullam, Proceribus quædam Imperii Jura concessa fuisse, in aperto est.

§. 23.

Aucta ergo Carolo IV. regnante Procerum potestate, arduum fuisset Cæsaribus hunc infecutis, illam imminuere voluisse; cum ut laudatus *Pflugius l. c.* observat, Principes a Jure inveterato, sponte sua decessuri non sint; quin potius augere potentiam laborarint. Quod Maximilianus I. princeps virtutibus heroë dignis ornatus, intelligens, primum ipse cum Ordinibus Imperii Judicia constituit. Quæ sub primis Imperatoribus Germanicis vel
con-

430 DE MUTAT. FORMÆ STATUSq;
concilio omnium Ordinum, vel so-
lius arbitrio Principis, vel per Lega-
tos ejus & comites agitabantur.
Quæ res olim multa incommoda
traxit, tum quod grave esset litigan-
tibus Cæsarem per varia negotio-
rum & locorum distractum, sequi
Judicem, & justitiæ administratio-
nem repetere; tum quod sumtibus
& molestiis sic gravarentur Ordines
& Cives Imperii. Hanc ob-
cusam, Judicium Camerale, des
Kensers und des Reichs Cammer-
Gericht anno 1495. Wormatiæ, le-
ge publica constitutum est. Quod
cum deinde Norimbergam trans-
latum esset, tandem Carolo V. or-
dinante, Spiram velut perpetuam
sedem nactum est. v. *H. Conring.*
de Judic. Reipubl. Germ. diff. Limn.
tom. 2. Addit. ad l. IX. c. 2. Tenor
ejus

ejus habetur articulis XXVI. in Re-
cessibus Imper. Hoc ut Jurisdictio-
nem suam non a solo Cæsare, sed si-
mul quoque a ceteris Imperii Stati-
bus, non quidem ut singulis, sed ut
universis acceperit, *Jo. Strauch.*
Exercit. Exoter. XIII. §. contra Pau-
meisterum ostendit. conf. Carpz.
Leg. Reg. IX. 2. 12. & Lampadium,
de Constitut. Reipubl. R. G. part. III.
c. 16. Inde multa antea per vim a-
cta, & discordiæ intestinæ armis
subinde disceptatæ, fuerunt subla-
ta, visque illa publica, constituta
pace publica, (der Königl. Land-
Friede und Handhabung des Frie-
dens) salutari consilio coercita fuit.
v. *Andreae Gailii insigne de hac pa-*
ce, opusculum. Pertinet huc insti-
tutio Regimenti, in Comitibus Augu-
stanis anno 1500. facta. Nam pla-
cue-

cuerat Maximiliano I. & Ordinibus Imperii, præter Imperatorem ejusque Legatum, viginti viros ex Ordinibus eligi, qui essent loco Senatus Imperii, plenam potestatem haberent Jus ac Justitiam administrandi petentibus Imperii subditis, pacem ac tranquillitatem publicam tuendi, bella contra Turcas & alios Imperii hostes suscipiendi, & nequid ad subita deesset consilii auxiliique, consultandi & statuendi quid toti imperio expediret. v. *Recess. Imper. an. 1500. Ordnung des Regiments.* Quæ constitutio tandem crescente Caroli V. auctoritate ac potentia, in desuetudinem abiit. v. *Tob. Paurmeisteri de Jurisd. l. II. c. 2. §. 11. Limn. ad Capitul. Caroli V. artic. 3. & Schüzii Jur. P. vol. 1. Exercit. X. n. 16.* Post Maxim-

miliani I. obitum, svadente tempore & personæ electæ, exteris scilicet dominantis conditione, præscripta capitulatione arctius potestas imperatoria restricta fuit. v. *Goldasti part. II. der Reichs-Satzungen fol. 181. & Limnæum*, qui capitulationem cum explicatione exhibet. Accedente deinde reformatione Lutheri, & hanc insecuta Pace Passaviensi, Principum & Statuum Protestantium potentia, insignia cepit incrementa. Quam cum Ferdinandus II. Imperator, læto armorum successu primum gaudens infirmare, magno nisu moliretur, post adversa belli fata, pax Osna-brugensis exoptatissima insecuta, jura & potentiam Ordinum magis confirmavit. Ac adeo status publici mutatio facta est insignis.

Ee

§. 24.

§. 24.

His constitutis, adparet, potestatem Imperatoris monarchicam, angustioribus limitibus fuisse circumscriptam, statumque Imperii inde non parum immutatum. A scopo ergo multum abludere videntur, qui in determinanda questione, (QVALIS IMPERII ROM. GERMANICI MODERNI FORMA AC STATUS SIT?) non satis temporum vices ac periodos, quæ Carolum IV. & Maxim. I. ætatem antecedunt, & quæ eam consequuntur, distinguunt. Sane ante A. Bullam conditam, monarchiam liberiores obtinuisse, nemo historiæ gnarus negarit. At vero illa publicata, & postea aliis Constitutionibus & Capitulationibus præscriptis, istam Monarchicam potestatem valde restrictam, imo mutatam fuisse, in aperto est.

§. 25.

§. 25.

Proinde si de forma statuq; Imperii, qualis nunc est, judicare quis recte velit, tempora primum distinguenda veniunt; deinde vero *fundamentum* quæstionis recte ex politica doctrina præstruendum est. Hoc autem est vel *generale*, & ex Civili doctrina petendum; vel *speciale*, non ex Jure Canonico aut Civili Romano Veteri, sed legibus & constitutionibus Imperii publicis, quas historia pragmatica vel exhibet, vel illustrat, desumendum est. Prius suggerit indubium axioma politicum, *Formam Imperii accidentalem ex subjecto existentie Majestatis æstimandam*; ita, ut ubi summa potestas seu majestas plena sit penes unum, ibi sit Monarchia; & invicem, ubi majestas non

est penes unum, sed partim penes unum, partim penes plures; ibi proprie loquendo non sit *monarchic9*, sed status vel *mixt9*, vel *irregularis*.

Quod prius fundamentum cum *Bæclero* & *Dialecticis* diceres *propositionem majorem*, ex Politica quippe scientia petitam; alterum quod *Leges Publ. Imperii* suppeditant, ac istius axiomatis applicationem ad rem præsentem continet, *minorem syllogismi politici* constituit *propositionem*. Unde inter se aptatis, *conclusio* sequitur, quæ iudicium de statu Imperii præsentis exhibet. Id, quod voluit *Bæclerus* in *dissertat. jam citata*, quando ait: *modus disputandi in hac questione, syllogismi principalis major ex politicis definienda* (quam torquent aliqui & macerant, dum solidam

lidam politices cognitionem non sunt affecuti,) Minor seu assumptio ex A. Bulla, Capitulatione Casarea ceterisque Imperii Constitutionibus & pragmaticis sanctionibus, exercitioque seu praxi jurium majestatis desumenda venit.

§. 26.

Præterea cum in memoratis jam Imperii Constitutionibus, quædam in dubium antea vocata fuissent, quæ vel Imperatoris vel Ordinum ac Statuum Imperii Juribus derogare poterant; magno libertatis Principum tuendæ bono, in *Instrumento Pacis Monasterio-Osnabrugensi*, illa vel determinata vel declarata sunt. Ut vel hanc ob causam illud etiam consulendum sit, si quis de hodierno Imperii statu, sine confusione judicare aut pronunciare

velit. Cumprimis vero *Artic. II. X.* laudati jam Instrumenti, quo Principum & Ordinum Imperii jura atque potestas stabiliuntur, tenor inspiciendus est, qui fundamentum status publ. moderni continet: ut autem (ita paciscentes statuunt) *provisum sit, ne posthac in statu politico controversiæ suboriantur, omnes & singuli Electores Romani in antiquis suis juribus, prærogativis, libertate, privilegiis, libero Juris territorialis, tam in ecclesiasticis quam politicis exercitio, ditionibus, Regalibus, horumque omnium possessione, vigore hujus tractationis ita stabiliti firmatiq; sunt, ut a nullo unquam sub quo-cunque prætextu, de facto turbari possint vel debeant. Gaudeant sine contradictione jure suffragii in omni-*

mnibus deliberationibus super negotiis Imperii; præsertim ubi Leges ferendæ, vel interpretandæ, bellum decernendum, tributa indicendæ, delectus aut hospitales militum instituendæ, nova munimenta intra Statuum ditiones exstruendæ, nomine publico veterave firmanda præsidis, nec non ubi pax aut fœdera faciendæ, aliave ejusmodi negotia peragenda fuerint; nihil horum aut quicquam simile posthac unquam fiat vel admittatur, nisi de comitali liberoque omnium Imperii Statuum suffragio & consensu; cum primis vero Jus faciendi inter se & cum exteris fœdera, pro sua, cujusque conservatione ac securitate, singulis Statibus perpetuo liberum esto; ita tamen, ne ejusmodi fœdera sint contra Imperatorem.

& Imperium pacemque ejus publi-
 cam, vel hanc imprimis transa-
 ctionem, fiantque salvo per omnia
 juramento, quo quisque Imperatori
 & Imperio obstrictus est. In §. 4.
 articuli hujus liberarum Imperii Ci-
 vitatum jura exprimuntur. Si, quod
 in §. antecedenti statuitur, certa
 etiam constansque Casarea Capi-
 tulatio fuisset concepta, & antero-
 rum conventuum seu Comitiorum
 defectus sublatis, ceteraque ad Im-
 perii statum pertinentia simul fuis-
 sent ordinata; haud dubie, quod
 proximum questionis presentis
 fundamentum diximus, clarius de-
 terminari posset. Interim hinc co-
 gnoscas, jura Imperii, constitutio-
 ne hac publica, Ordinibus & Stati-
 bus Imperii fuisse confirmata; ut
 jure meritoque hoc Pacis instru-
 men-

mentum Palladium libertatis Principum & Ordinum Imperii dici queat.

§. 27.

Has temporum periodos diversas ac mutationes circa jus Imperii factas, dum aliqui, non, ut par fuit, distinxerunt; nec quæ ex politica doctrina petenda fuerunt, convenienter adplicuêre, in forma statuque Imperii determinando impegerunt. Accedit & alius error non minus vulgaris in publici Juris scriptoribus, inter *formam Imperii & administrandi ac gubernandi modum*, qui sæpe diversam objicit speciem, non satis distingventibus. v. *Arnisei de Republ. l. II. c. VI. §. 4.*

§. 28.

Forma, ut cujusvis reipublicæ, ita S. R. Imperii est vel *Essentialis*,

Ee 5

quæ

quæ consistit in *ordine Imperandi*
 & *parendi*, h. e. nondum conside-
 rata, ut in Principe, aut Senatu aut
 populo existit; *accidentalis forma*,
 vocatur idem ille ordo, quatenus
 uni vel pluribus ex Civitatis decre-
 to fuit collatus; adeoque inde Civi-
 tas nomen accipit ac ab alia distin-
 guitur; ita, ut si majestas in uno ex-
 istat subjecto, MONARCHIA, si in u-
 no pluribus iisque paucis optimati-
 bus, ARISTOCRATIA; si in multis vel
 omnibus indivisim, DEMOCRATIA
 appelletur. *Administrandi vel gu-
 bernandi modus* constat exercitio
 Jurium Imperii vel actibus impe-
 randi exterioribus, qui manente
 forma & statu in eodem quasi lo-
 co, sæpius variare solet. Adeoque
 ex *administratione status* non
 semper de forma Reipubl. judicari
 de-

debet. Deinde quoque *distinctio* inter vitia hominum, & vitia status, quam vir summus Dn. Pufendorfius de J. N. & G. L. VII. §. 10. suggerit, hic attendi debet. De statu enim Reipubl. non ex abusu jurum Imperii; sed ex Legibus fundamentalibus statum illius describentibus judicandum est. Ita ut, quod H. Grotius de J. B. & P. Lib. 1. c. 3. §. 17. submonet, huc trahi queat: *De summa potestate judicandum, esse non ex eo, quod optimum huic aut illi videtur, sed ex voluntate ejus, unde jus oritur.*

§. 29.

His fundamenti loco præstru-
ctis, facile quivis pervidere potest,
formam Statumq; Imperii R. Ger-
manici hodie non amplius esse pu-
re Monarchicum; cum Majestatis
Jura

Jura in eo sint divisa; ut quædam Imperatori soli (*Reservata* dicuntur) alia eidem cum Ordinibus communicata competant. Equidem *Reinkingius de Regim. Sec. & Eccles. l. 1. Class. 2. cap. 2. §. 54.* variis argumentis evincere contendit, obtinere hodieque statum pure Monarchicum. Verum ex fontibus jam indicatis illa facile dilui posse, quivis philosophiæ politicæ ac historiæ peritus intelligit. Nam 1) fallit, quando Imperatori R. summam & legibus solutam potestatem in cives & subditos Imperii soli tribuit. Aliud enim ex A. Bulla, Capitulationibus, Constitutionibus Imperii & Instrumento pacis Osnabrug. loco allegato probari potest. 2) Lex Regia Romanorum, quam cum Capitulatione

con-

confundere videtur, apud Germanos nunquam recepta fuit, multumque ab hoc differt: quia illa apud Romanos Principi absolutam ac liberam potestatem conferebat: Capitulatio autem adstringit Imperatorem limitesque certos potestati Cæsaris figit, quos ipsi transgredi non licet, v. *Limn. Proleg. ad Capitulationem Cæsaris sect. X. §. 5.* & *Carpzovii Comment. in L. Reg. c. 1. n. 2.* & *Bœcleri Inst. Polit. l. 3. c. 8.* 3) urget titulum Imperatoris Monarchæ, quem illi ab omnibus Regibus & populis fidelibus & infidelibus tribui, affirmat. At vero ignotum non est, titulum hunc partim ex veteri consuetudine Imperii, ut alios a quibusdam adhuc usurpari ipsique tribui, (v. *Jul. Cæs. Bulengeri l. 1. de Imperator.* & *Imp. Ro.*

Roman.) partim etiam negari potest, exteros Reges & populos omnes hodie hoc titulo illum insignire. v. *Limn. l. 1. c. X. §. 47.* 4) contendit, Imperatorem summum esse; quia nullius imperio tenetur, & quia Cives universos & singulos coercere potest, omnesque illi tenentur rationes reddere: imo, quia omnibus & singulis ex plenitudine potestatis imperare possit: quod veri Monarchæ certum argumentum interpretatur. Enimvero, utut concedi debeat, Imperatorem esse summum in Imperio Principem, quod *D. Strauch: in dissertat. Exoter. IV. §. 28. & Instit. Juris Publ. lib. 1. tit. IV. §. 5. & 6.* defendit; tamen exinde plenitudinem potestatis probari non posse, *laudatus Strauchius* citato loco §. 6. 7. 8. con-

contra Stamlerum solide evincit. Quamquam etiam *Bæclerus* existimat, Imperatorem non posse simpliciter summum dici; cum ab Imperatore ad imperium appellari possit, quod probat *Limn. J.P. lib. II. 9. 107. & seqq.* Deinde satis etiam constat, Imperatorem, suo nomine, non conjuncto imperio, non posse universos & singulos Imperii Cives, ubique & semper coercere, aut illis imperare. Quid enim opus esset Ordinum Imperii in præcipuis negotiis consensu, si Imperator id ex plenitudine potestatis posset? confer *Limn. Prolegom. ad Capit. Cæsar. sect. VIII. §. 6.* sed *Reinkingius §. 82.* pertendit 5) ex alio titulo monarchicum Cæsaris statum evincere: puta, quod Imperator Ordinum Imperii & Procerum

Do-

Dominus clementissimus vocetur. Ad hoc *Limn. Jur. Publ. L. 1. c. X. §. 4. 8.* respondet, non ex titulorum splendore de maiestate iudicandum esse. Et benè *Bæclerus dissert. cit.* observat, quod verbo clementiæ, aut *ἐυεργασίας* nulla potestas Imperatoris, sed virtus imperantium denotetur. 6) pergit §. 83 84. 85. seqq. urgens, omnes & singulos (Ordines Imperii) obedientiam & subjectionem Cæsari, tanquam Domino & magistratui supremo debere, ac præstito homagio, non tantum fidelitatis, sed etiam subjectionis jure adstringi maxime. Ubi primum notandum est, vero non congruere, omnes & singulos Imperii Proceres collective acceptos, obedientiam & subjectionem Cæsari, ut Domino & sum-

summo Magistratui debere: deinde obsequium, quod debetur Imperatori, non simpliciter capiendum est, sed in quantum Imperium aliqua suo nomine per Imperatorem vult expediri. Adeoque singuli ordines parent Cæsari conjuncto Imperio, cujus nomine simul aliquod edicit aut prohibet. Homagium ab Ordinibus non soli Cæsari, sed Imperio simul, & quidem salva sua libertate, suisque juribus præstari, ex formula Juramenti à *Reinkingio pag. 63.* adducta apparet, dem *Römischen Kaysar und NB. dem Reich* *treu/hold/gehorsam zu seyn.* Plura ad hoc argumentum dilucidandum reponit *Limn. J. P. Lib. 1. c. X.* adde *Bœcleri Instit. Polit. l. III. cap. 8. & Not. ac Animadv. posthum. ad Dan. Ottonis Jus Publ. c. VII. Monzamb. de Statu Imp. Germ. cap. VI. §. 6. & in hunc nobilissimi Kulpisii comment. Acad. jam laudatum, pag. 217. seqq.*

§. 30.

Non meliori philosophia politica imbuti sunt, qui statum Imperii *Aristocraticum* asseruere. Inter quos *Jo. Bodinus de Republ. L. II. c. 6. & Hippolitbus à Lapide de Rat. Stat. Imper. part. 1. cap. 2. 3. & 17.*

Ff

Enim-

Enimvero, si ex politica doctrina reputatur definitio Aristocratix veræ, & applicetur Reipubl. Germanicæ in constitutionibus & Legibus Imperii publicis descriptæ; adparebit, sententiam hanc ex partium studio allatam, falsissimam esse. Equidem Electoris Moguntini Alberti vox in hanc rem, ex *Sleidano l. I.* allegari solet, dicentis *Aristocratiam Germanis præcipue retinendam esse.* Verum non accurate Præsulem juxta regulas scientiæ civilis locutum esse, nihilque aliud dicere voluisse, *quam dandam esse operam, ut in mixto Imperii statu, pars aristocratica valeat,* Monzambanus observavit. Bodini & Hippolithi personati argumenta admodum imbellia, laudatus Monzambanus libr. alleg. C. VI. §. 4. & §. 5. Bœclerus in Annot. ad Jus Publ. Ottonis c. 8. confutarunt. His quidem citatus Kulpisius, vir doctissimus, ad stipulatur; sed tamen ut Imperii statum ex Monarchia & Aristocratia mixtum esse, facilius probari queat, analogum quoddam status aristocratici in Imperio hoc nostro agnoscit. Hanc enim ob causam, in *commentat. Academic. citatis Part. 2. p. 203.*

seqq.

seqq. Monzambanirationes, quibus Aristocratiam excluſerat, valere tantum, contra *simplicem meramque Aristocratiam*; non verò refutandis omnibus institutis Aristocraticis, qualia ibidem recenset, ac in imperio hoc deprehendi affirmat, concludens tandem, p. 216. *esse aliquid in Imperio nostro Aristocratici, de quo tamen ex proposito sibi uno alterove Aristocratia alius exemplo, iudicium non ferendum sit.* qua in parte *Limneum J. P. Lib. I. C. X. §. 12. & 42. seqq.* secutus videtur: qui & Aristocraticum præponderare hîc existimat. Quod, si laxè minusque proprie loqui velis, facile admit-
ti potest.

§. 31.

Democraticum Imperii statum esse, nemo, quod sciam, serio defendit. *J. W. Rolfsendso Heromontanus*, sive quod verum ejus nomen est, *Rosenfeldius, Heldeburgensis Francus*, libello suo de *summa Principum Germanicorum potestate*, pro hac sententia quidem aliqua attulit, sed vaga admodum & auctori ipsi mox refutata. Et sane si quis definitionem *Democratiaë* & omnia, quæ in historia ex-

Ff 2

tant,

tant, Democratiarū exempla inspiciat, eaq; cum statu Imperii Germanici conferat, nihil democratici deprehendet. Quæ enim ex definitione *Civis* Aristotelica, a *Conringio in Exercit. de civibus Imperii* declarata, huc forte trahi aut applicari possent, *doctissimo Kulpisio in Commentat. suis in Monzambanum p. 200.* animadvertente, Imperium esse Democratiā, probare minime idonea sunt.

§. 32.

Cum ergo, ut ex dictis patet, simplex rerumpubl. forma Imperio nulla assignari queat; restat, ut alia illi forma assignetur, quæ, quo nomine appellari debeat, inter summos utique viros disceptari solet, aliis, & quidem pluribus *mixtam*, Monzambano verò cum *amplissimo Rachelio Dissert. de Capitulatione c. 6. & Introduct. ad Jus Publ. l. 1. tit. 40. n. 4. irregularem* statuentibus. Quem dissensum componere prolixioris forte operis res videtur, quam quæ dissertatione hac brevi comprehendi possit, v. *Illustris Dn. Pufendorfi dissert. de Republ. irregulari*. Nisi forte placeat via jam supra ostensa incedere: hoc est præmittere tum *mix-*
ta,

ta, tum *irregularis* reipub. definitionem;
 & deinde videre, ūtra illarum juxta le-
 ges & constitutiones Imperii, Statui
 Germanico conveniat. Qvo facto, ma-
 nifestum erit, qvomodo qvæstio illa ju-
 ris publici, a *Bœclero in Not. ad Otton. J.*
P. p. 16. CAPITALIS, a *Limneo vero J. P.*
Lib. 1. c. X. §. 11. SABBATHINA & MA-
 GISTRALIS dicta, definiri debeat. In
 utraqve vero sententia concedi ante de-
 bet, qvod respubl. *mixta & irregularis*
 detur, vel dari possit. Frustra enim di-
 sputaretur; an Imperii Status sit MIX-
 TUS, an IRREGULARIS; si nondum
 liqveat, an talis forma Civitatis uspiam
 reperiri qveat. Qvibus præsuppositis,
 ulterius inqvirendum venit; an si qvis
 alterutram hic sententiam amplecti at-
 que defensum ire velit, ideo peccet? Ubi
Bœcleri cautelam, qvam *lib. XXII. Notit.*
S. R. Imperii c. 2. suggerit, observandam
 putamus: *in omni bene constituta Republ.*
de forma & statu Reipublica, nemini lice-
re aliter loqvi, qvam leges publica loqvun-
tur & decernunt. Unde colligas, inju-
 rios esse in libertatem Ordinum & Sta-
 tuum Imperii, qvi Statum *Monarchicum*

cum *Reinkingio*, & aliis acriter propugnare audent: & contra, qui cum *Bodino* & *Hippolitbo*, *Aristocraticum* fingunt, impingere in leges Imperii publicas, quæ Cæsari & jura Reservata & prærogativa, cum elogiis monarchicis non paucas diserte vindicant. Sed quia nullo etiam imperiali decreto constitutum est, quod forma reipublicæ Germanicæ *mixta* sit; non putârim injuriæ in imperium postulari posse, qvi illam diceret *irregularem*. quia non ad regulares in orbe terrarum alias notas formas referri queat. Tutissimum tamen fuerit, si quis varias hominum censuras nolit incurrere, tantisper *medium inter Monarchiam & Aristocratiam*, vel *ex utraqve mixtum statum*, cum majori juris publici scriptorum parte statuere. Ita tamen, ut *mixtionis* vocabulum non in rigore, juxta regulas physicorum, sed κατ' ἀναλογίαν & laxius paullo accipiatur. Confer quæ in hanc sententiam differit elegantissimus publici Juris Scriptor, *Dn. Kulpisius in commentat. cit. p. 224. seqq.*

§. 33.

Si verò ulterius progrediendo quæras;

ras; *utrum in hac mixtura, Monarchia, an Aristocratia prævaleat?* curiosam magis, quam utilem quæstionem esse, *Bæclerus libr. cit. c. 3.* existimat. *Limneus 7. P. lib. I. c. X.* Aristocratiam præponderare statuit. Contra *Carpzovius Comment. de Leg. Regia cap. XIII. num. 10.* Monarchiæ lumen clarius apparere, ac adeo prævalere monarchicum autumat. Cui sententiæ accedit etiam *Bæclerus*; ideo, quod Status soli, absque Imperatore, in universo Imperio, de summa Reipublicæ, nihil majestaticè agant constituentque, Cæsar autem omnino hoc faciat, & solus in multis majestaticè agendi & decernendi jus habeat. Nobis, ut ut judicis partes de re inter summos viros, controversa, arrogare hic non audemus; *Carpzovii & Bæcleri* tamen sententiam utique verioremi videri, arbitramur.

§. 34.

Sed satis hic forsitan fuerit, demonstrasse, ante Caroli M. tempora, Germaniam in multas parvas Respublicas fuisse divisam, quæ nullo communi vinculo connexæ, regebantur magis democratice, quam monarchice: Deinde verò cum Carolus M. illas in unum civile corpus, belli jure redegisset, Monarchicum statum obtinuisse, etiam quando post familiam Carolingorum, necessitas electioni locum fecit in Conrado I. & a Heinrico I. rursus per Ottones successio procederet. Et

quanquam à Heinrici IV. tempore per Pontifices R. & aliquot Procerum Imperii machinationes ac turbas, Imperatoria potestas monarchica valde imminuta, modusque obtinendi Imperium, h. e. successio, obtrusa Pontificum præcipuè artibus electione, turbatus fuit; Monarchia tamen in Germania non cessavit. Hinc post Friderici II. fata, cum propter dissensiones Principum circa electionem, non esset, in quem summa potestas statim & citra interruptionem transfiret, Germania corpus aliquod *dissolutum* & quasi *exanime* factum. Quia vinculum, per quod Respublica cohæret, solutum fuerat. Quo *Interregnum*, h. e. regnum Rege orbem & quasi truncum, & cum eo status dissolutus confususque enatus est, h. e. Civitas sine Imperio. Post *interregnum* hocce *magnum* in Germania, & turbulentum, Rudolpho Comite Habsburgico electo Imperatore, *status Monarchicus* iterum obtinuit. Sed qui crescente Procerum Imperii potentia, per A. Bullam à Carolo IV. condita, valde mox restrictus & imminutus fuit, ut Principes ex parte in societatem Imperii assumpti viderentur. Quæ Principum & Ordinum potestas deinde præscriptis Cæsari Capitulationum formulis subinde aucta, & tandem Instrumento Pacis Osnabrugensis confirmata fuit solenniter. Quo formam Statumque Imperii pristinum mutatum fuisse,

se, nec cum moderno, qvi alius, ut supra diximus, plane est, confundi debere, qvivi rerum civilium & historiæ peritus intelligit. Hæc summa dissertationis nostræ civilis, quam finire jam me temporis & instituti ratio habenda menet.

Plagula hîc vacuæ supplendæ visum est, duo Pontificis R. decreta Romæ non ita pridem facta, & ab amicis, nobis communicata, in gratiam lectorum curiosorum subjungere.

DECRETUM.

Feria 5. d. 24. Augusti 1690.

IN Congregatione generali Sanctæ Romanæ & Universalis Inquisitionis habita in Palatio Apostolico Montis Qvirinalis, coram Sanctissimo D. N. D. Alexandro, divina providentia Papa 8. ac Eminentissimis & Reverendissimis D. D. S. R. Ecclesiæ Cardinalibus, in tota Republica Christiana adversus hæreticam pravitatem Generalibus Inquisitoribus, à Sancta sede Apostolica specialiter deputatis:

Sanctissimus D. N. Alexander Papa VIII. non sine magno animi sui mœrore audivit, duas theses seu propositiones, unam denuo & in majorem fidelium

perniciem suscitari, alteram de novo erumpere; & cū sui pastoralis officii munus sit, oves sibi creditas à noxiis pascuis avertere, & ad salutaria semper dirigere, dictarum Thesium sive propositionum examen, pluribus in sacra Theologia Magistris, & deinde Eminent. & Reverendissimis D. D. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquisitoribus sedulo commisit; qui pluries re mature discussa, infra scriptis Thesibus seu propositionibus, super unaquaque ipsarum, sua suffragia sanctitati suæ sigillatim exposuerunt.

I. Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali; formalis vero in conformitate actus cum regula morum: ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative. *Hunc homo non tenetur amare neque in principio, neque in decursu vite sue moralis.*

II. Peccatum Philosophicum seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali & rectæ rationi; Theologicum vero & mortale est transgressio libera divinæ legis. Philosophi-

losophicum quantumvis gravi in illo, qvi Deūm vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.

Quibus peractis Sanctissimus omnibus plene & mature consideratis, primam Thesin seu propositionem declaravit hæreticam, & uti talem damnandam & prohibendam esse, sicuti damnat & prohibet sub censuris & pœnis contra hæreticos & eorum fautores, in jure expressis. Secundam Thesin seu propositionem declaravit scandalosam, temerariam, piarum aurium offensivam, & erroneam, & uti talem damnandam & prohibendam esse, sicuti damnat & prohibet, ita ut qvicumque illam docuerit, defenderit, ediderit, aut de ea etiam disputaverit publice, seu privatim tractaverit, nisi docte impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, à qua non possit (præterquam in articulo mortis) ab alio, qvacunque etiam dignitate fulgenti, nisi à pro tempore existente R. Pontifice absolvi. Insuper districte in virtute

virtute sanctæ obedientiæ, & sub interminatione divini judicii, prohibet omnibus Christi fidelibus cujuscunque conditionis dignitatis ac status, etiam speciali & specialissima nota dignis, ne prædictam Thesin seu propositionem ad praxim deducant.

(L. S.)

Alexander Speronus S. R. & Universalis Inquisit. Notarius.

Die 24. Aug. 1690 supradictum decretum affixum & publicatum fuit ad valvas Principis Apostolorum, Palatii S. Officii, in acie Campi Floræ, ac aliis locis solitis & consuetis urbis, per me Franciscum Perinum S. S. D. N. Papæ & S. S. Inquisit. Cursorem.

Romæ ex typographia Rever.
Camera Apost. 1690.

* * *

Patres Societatis negant, se unquam propositionem hanc de peccato Philosophico condemnatam docuisse, nec defendisse; cujus tamen per adversarios suos, Jansenistas, accusantur: Et sic idem est, quod à præteritis jam triginta annis, cum Jansenistis, ratione quinque propositionum erat, earum doctrinam quoque negantes.

DECRE-

DECRETUM.

Feria V. die VII Decembris 1690.

IN congregatione generali Sanctæ Romanæ & Universalis Inquisitionis habita in Palatio Apostolico montis Quirinalis, coram Sanctissimo D. N. Alexandro divina providentia Papa 8. ac Eminentissimis & Reverendissimis D. D. S. R. E. Cardinalibus in tota Republica Christiana contra hæreticam pravitatem generalibus inquisitoribus, à Sancta Sede Apostolica specialiter deputatis. Sanctissim⁹ D. N. Alex. divina providentia Papa 8. prædictus, pro pastoralis cura ovium à Christo Domino sibi commissâ, de earum salute sollicitus, ut inoffenso gradu per rectas semitas possint incedere, & pascua nimium perniciofa, in pravis doctrinis exhibita vitare, unius supra triginta propositionum examen pluribus in Sacra Theologia Magistris & deinde Eminentissimis ac Reverend. D. D. Cardinalibus contra hæreticam pravitatem Generalibus Inquisitoribus commisit, qui tantum negotium diligenter aggressi, eiqve sedulò ac pluries incumbentes, super unaqvaqve ipsarum sua suffragia Sanctitati suæ sigillatim detulerunt. *Propositiones autem sunt infra scriptæ, videlicet:* 1. In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale, & demeritum sufficit illa libertas, quæ voluntarium, ac liberum fuit in causa sua, peccato originali & voluntate, Adami

Adami peccantis. 2. Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa, non excusat à peccato formali. 3. Non licet sequi opinionem, vel inter probabiles probabilissimam. 4. Dedit semetipsum pro nobis oblationem Deo, non pro solis Electis, sed pro omnibus & solis fidelibus. 5. Pagani, Judæi, Hæretici, aliiqve hujus generis nullum omnino accipiunt à Jesu Christo influxum, adeoque hinc rectè inferes in illis esse voluntatem nudam & inertem, sine omni gratia sufficienti. 6. Gratiâ sufficiens statui nostro, non tam utilis quàm perniciosa est, sicut proinde meritò possumus petere, à gratiâ sufficienti; *Libera nos Domine.* 7. Omnis humana actio deliberata, est Dei dilectio, vel mundi, si Dei, Charitas Patris est, si mundi, concupiscentia carnis, hoc est, mala est. 8. Necessè est infidelem in omni opere peccare. 9. Revera peccat, qui odio habet peccatum merè ob ejus turpitudinem & disconvenientiam cum naturâ, sine ullo ad Deum offensum respectu. 10. Intentio quæ quis detestatur malum, & prosequitur bonum; merè, ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta, nec Deo placens. 11. Omne quod non est ex fide Christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est. 12. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides, & etiam si videantur credere, non est fides divina, sed humana. 13. Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu, Deo famulatur, charitate si carperit, vitio non caret; quoties intuitu licet beatitudinis operatur. 14. Timor gehennæ est supernaturalis. 15. Attritio, quæ gehennæ, & pœnarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiz Dei, propter se non est bonus motus, ac supernaturalis. 16. Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni, induxit; non politia, aut institutio Ecclesiæ, sed ipsa Christi lex, & præscriptio natura rei id ipsum quodammodo dictante. 17. Per illam praxim mox absolvendi,
ordo

ordo pœnitentiæ est inversus. 18. Consuetudo moderna quoad administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, etiam si eam plurimorum hominum sustentet auctoritas, & multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab Ecclesia non habetur pro usu, sed abusu. 19. Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali. 20. Confessiones apud Religiosos factæ, pleræque, vel sacrilegæ sunt, vel invalidæ. 21. Parochianus potest suspicari de Mendicantibus, qui Eleemosynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi & incongrua pœnitentia seu satisfactione, ob quæstum, seu lucrum subsidii temporalis. 22. Sacrilegi sunt iudicandi, qui jus ad Communionem percipiendam prætendunt, antequam condignam de delictis suis pœnitentiam egerint. 23. Similiter arcendi sunt à Sacra communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus & omnis mixtionis expers. 24. Oblatio in Templo, quæ fiebat à B. V. M. in die purificationis suæ per duos pullos columbarum, unum in holocaustum, & alterum pro peccatis, sufficienter testantur, quod indiguerit purificatione & quod filius, qui offerebatur, etiam macula Matris maculatus esset, secundum verba legis. 25. Dei Patris Simulacrum, nefas est Christiano in templo collocare. 26. Laus quæ defertur Mariæ, ut Mariæ, vana est. 27. Valuit aliquando Baptismus sub hac forma collatus, *In nomine Patris &c.* prætermittis illis, *Ego te baptizo.* 28. Valet Baptismus collatus à Ministro qui omnem ritum externum, formamque baptizandi observat, intus verò in corde suo apud se resolvit, *Non intendo, quod facit Ecclesia.* 29. Futilis, & toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra Concilium Oecumenicum auctoritate, atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate. 30. Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clarè fundatam, illam absolute potest tenere & docere, non respiciendo ad ullam Pontificis Bullam. 31. Bulla Urbani 8. *In eminenti*, est subrepti-

subreptitia. Quibus maturè consideratis, idem Sanctissimus statuit & decrevit 31. supradictas propositiones tanquam *temerarias, scandalosas*, malè sonantes, injuriosas, *Hæresi proximas, Hæresin sapientes, erroneas, Schismaticas & Hereticas respectivè*, esse damnandas & prohibendas, sicut eas damnat & prohibet, ita ut quicumque illas, aut conjunctim, aut divisim docuerit, defenderit, ediderit, aut de iis etiam disputativè, publicè aut privatim tractaverit, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in Excommunicationem, à qua non possit (præterquam in articulo mortis) ab alio, quacunque etiam Dignitate fulgente, nisi à pro tempore existente Romano Pontifice, absolvi. Insuper districtè in virtute Sanctæ Obedientiæ & sub interminatione divini Judicii prohibet omnibus Christi fidelibus, cujuscunque conditionis, Dignitatis, & status, etiam speciali & specialissima nota dignis, ne prædictas opiniones, aut aliquam ipsarum ad praxim deducant. Non intendit tamen Sanctitas sua per hoc decretum, alias propositiones in majori numero ultrà supradictas 31. jam exhibitas & in hoc Decreto non expressas approbare.

Sigill.

Alexander Speronus S. Romanæ & Universalis Inquisitionis Not.

Anno à Nativitate D.N. Jesu Christi millesimo sexcentesimo nonagesimo, indiēt. 13. die 20. Decemb. Pontificatus autem SS. D. N. D. Alexandri Divina providentia P.P. VIII, Anno secundo, supra dictum decretum affixum, & publicatum fuit ad Valvas Basilicæ Principis Apostolorum, Palatii S. Officii, in acie Campi Floræ, ac aliis locis solitis & consuetis Urbis, per me Franciscum Perinum S. S. D. N. P. P. & S. S. Inquisitionis Cursores. Joh. Baptista de Comitibus Mag. Curs. Romæ, Ex Typographia Reverendæ Cameræ Apostolicæ 1690.

S. D. G.



